

**Yksilöllinen ja sosiaalinen toimijuus Michael Bratmanin
intentioiden suunnitteluteoriassa**

Miika Haverinen
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Filosofian pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2018

Tiivistelmä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Miika Haverinen

Yksilöllinen ja sosiaalinen toimijuus Michael Bratmanin intentioiden suunnitteluteoriassa
Filosofian pro gradu -tutkielma, 78 s.

Toukokuu 2018

Michael Bratmanin intentioiden suunnitteluteoria on herättänyt viimeisten vuosikymmenten aikana keskustelua laajasti aina teon filosofiasta tekoälytutkimukseen ja primatologiaan. Intentionaalisen toiminnan analyysistä lähtöisin oleva teoria toimii pohjana Bratmanin sosiaalisen toiminnan teorialle. Teoria sisältää yksityiskohtaisen selonteon paitsi erinäisten intentionaalisten mielentilojen toiminnallisista rooleista intentionaalisisessa toiminnassa, myös näihin rooleihin liittyvistä rationaalisuuden normeista.

Tämän tutkielman tarkoitus on esitellä ja taustoittaa Michael Bratmanin ajattelua yksilöllisten ja sosiaalisten intentionaalisten tekojen luonteesta. Bratmanin sosiaalista toimintaa koskevan ajattelu pohjaa hänen intentioiden suunnitteluteoriaansa, joka koskee yksittäisen intentionaalisen toimijan toimintaa ja rationaalisuutta. Bratman puolustaa niin kutsuttua jatkuvuusteesiä, jonka mukaan sosiaalisen toiminnan perusrakenteet on mahdollista johtaa yksilöllisen toiminnan rakenteista tavalla, joka ei tuo mukaan metafysisesti uudenlaisia elementtejä.

Tutkielmassa pyritään taustoittamaan Bratmanin sosiaalisen toiminnan teoriaa laajasti. Bratman pyrki saamaan aikaan tyydyttävän filosofisen käsittelyn intentionaalisisesta toiminnasta, toimijuuden perusominaisuuksista ja jaetusta toimijuudesta. Kehittelyn lähtökohtana on arkijärkinen käsitys uskomuksista, haluista, aikomuksista ja suunnitelmista. Taustoittavassa luvussa esitellään filosofinen perusta, johon Bratmanin alkuperäinen teoria voidaan nähdä vastauksena. Tutkielman keskiosan muodostavat kaksi käsittelylukua, joista ensimmäisessä esitellään Bratmanin alkuperäinen intentioiden suunnitteluteoria. Toisen käsittelyluvun aiheena on Bratmanin laajennos tästä teoriasta sosiaalisen toiminnan teoriaan. Viimeisessä luvussa käydään läpi Bratmanin sosiaalisen toiminnan teoriasta esitettyä kritiikkiä ja tarkastellaan Bratmanin jatkuvuusteeksi kutsumaa toimijuuden muotojen yhteismitallisuutta koskevaa väitettä.

Asiasanat: Michael Bratman, intentio, intentionaalisuus, suunnitelmallisuus, toimijuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Teofilosofia ja intentionaalinen toiminta	3
2.1	Anscomben <i>Intention</i>	3
2.2	Davidson intentioista	5
2.3	Kollektiivinen intentionaalisuus	10
2.4	Gricen olennonrakennusmenetelmä	12
3	Intentio, suunnitelmat ja käytännöllinen järki	15
3.1	Olentorakennelma yksilöllisestä suunnittelevasta toimijuudesta	15
3.2	Suunnitteluteoria intentioista	16
3.2.1	Intentioiden rooli käytännöllisessä päättelyssä	17
3.2.2	Miten normit selittävät intentioita?	19
3.3	Ulkoinen ja sisäinen näkökulma rationaalisuuden arviointiin	19
3.4	Kaksitasoinen lähestymistapa intentioiden uudellenarviointiin	21
3.5	Intentionaalisesti toimivan agentin rationaalisuuden arviointi	22
3.5.1	Intentio–teko-periaate	23
3.5.2	Kaksi periaatetta intentionaalisen agentin rationaalisuuden arviointiin	24
3.5.3	Harkinnan rationaalisuuden historiallisuus	25
3.6	Intentio, intentionaalinen toiminta ja toiminnan intentio	29
4	Intentioiden jakaminen suunnitteluteoriassa	32
4.1	Että-intentiot	33
4.2	Vaatimaton sosiaalisuus	36
4.3	Jatkuvuusteesi	37
4.4	Vaatimattoman sosiaalisuuden riittävät ehdot	39
4.4.1	Intentio osallistua jaettuun toimintaan	40
4.4.2	Toiminta kunkin intention kautta	41
4.4.3	Limittyneet osasuunnitelmat	42
4.4.4	Jaetun intention koherenssi	43
4.4.5	Intentioiden pysyvyyden keskinäinen riippuvuus	43
4.4.6	Kaikki nämä ehdot ovat kaikkien tiedossa	44
4.4.7	Yhteysvaatimus	45
4.5	Jaettu intentio, jaettu intentionaalinen toiminta ja jaetun toiminnan intentio	45
5	Analyysiä ja kritiikkiä	49
5.1	Kirk Ludwig riittävästä ja välttämättömistä ehdoista	49
5.2	Elisabeth Pacherie alipersonallisesta kognitiosta ja epäjatkuvuudesta	53
5.3	Björn Petersson teoreettisesta yksinkertaisuudesta	56
5.4	Abraham Roth ja käytännöllisen intersubjektiivisuuden vaatimukset	59
5.5	Thomas Smith teoreettisesta säästäväisyydestä	63
5.6	Onko Bratmanin teoria liian älyllistävä?	65
5.7	Yksilöllisen ja sosiaalisen jatkuvuus	70
6	Yhteenveto	74
	Lähdeluettelo	76

1 Johdanto

Michael Bratmanin filosofista uraa määrittää hänen usean vuosikymmenen aikana kehittämänsä intentioiden suunnitteluteoria, jota hän on soveltanut monenlaisiin filosofisiin kysymyksiin. Suunnitteluteoria on systemaattinen viitekehys, joka mahdollistaa intentionaalisen toiminnan tarkastelun yksityiskohtaisella tasolla. Teonfilosofisen teorion tarkoitus on kuitenkin paitsi ottaa kantaa intentionaalisen toiminnan perusluonteeseen, myös valaista keskeisiä inhimillisesti merkityksellisiä ilmiöitä, kuten moraalisen ja juridisen vastuun luonnetta, tahdonvapauden ja kausaalisen determinismin välistä jännitettä, sekä inhimillisen toiminnan selittämisen luonnetta. Bratman onkin soveltanut ja laajentanut intentioiden suunnitteluteoriaansa moniaalle. Viimeisin ja kenties merkittävin näistä laajennoksista on Bratmanin yritys selventää sosiaalisen toiminnan luonnetta jaetun intention teorian avulla.

Tämän tutkielman tarkoitus on tuottaa ikään kuin kairausnäyte Bratmanin filosofisesta tuotannosta. Näytteen tarkoituksena on hahmottaa, miten Bratmanin tuotantoa läpileikkaava intention käsite hahmottuu hänen filosofiansa kokonaisuudessa. Esitykseni lähtöpisteenä on Bratmanin esittämä aikaisempaa teonfilosofista keskustelua koskeva kritiikki. Kriitikistä edetään intentioiden suunnitteluteoriaan. Teoria on esitelty yksityiskohtaisesti teoksessa *Intention, Plans, and Practical Reason* (1987), jota voidaan pitää Bratmanin filosofisena pääteoksena. Intentioiden suunnitteluteorian keskeinen viimeaikainen laajennus koskee jaettuja intentioita ja sosiaalista toimintaa, joita Bratman on käsitellyt seikkaperäisesti viimeisimmässä monografiassaan *Shared Agency* (2014).

Taustoittavassa luvussa esittelen teonfilosofian peruskäsitteitä ja ongelmakenttää yleisellä tasolla. Kiinnitän erityistä huomiota niihin teorioihin, jotka toimivat Bratmanin intentioiden teorian välittömänä taustana, erityisesti Donald Davidsonin teoriaan intentioista. Toisaalta G. E. M. Anscomben huomiot intentioon liittyvistä perusilmiöistä ansaitsevat myös muutaman sanan, ja myöhemmät käsittelyluvut päättyvät tiivistelmään suhteessa niihin: tulevaisuuteen suuntautuneisiin intentioihin, intentionaaliseen toimintaan ja toiminnan intentioon. Bratmanin teoria sosiaalisesta toiminnasta on laajennus hänen yksilöiden intentioita koskevasta teoriastaan, mutta se asettuu osaksi nykykeskustelua kollektiivisesta intentionaalisuudesta, joten pyrin luonnehtimaan tätä keskustelua tiiviisti. Lisäksi esittelen Paul Gricen (1974) arkipsykologisen käsitteistön analysoimiseksi kehittämän menetelmän. Gricen ”olennonrakennusmenetelmä” (*creature construction*) auttaa analysoimaan mielentilojen tyyppejä – mukaan lukien intentioita – karkeasti ottaen mielenfilosofisen funktionalismin tarkoittamalla tavalla. Funktionalismin mukaan mielentilojen olemusta voidaan hahmottaa niiden kausaalisten roolien kautta mielen kokonaistoiminnassa. Bratman on moneen otteeseen ilmoittanut soveltavansa Gricen menetelmää, tai ainakin pyrkinyt toimimaan sen hengessä.

Bratman on myös esittänyt eksplisiittisiä konstruktioita oman toimijamallinsa mukaisista toimijoista griceläisillä suuntaviivoilla. Yksi tällainen konstruktio – tai joka tapauksessa sellaisen osa – esitellään ensimmäisessä käsittelyluvussa.

Tutkielman keskiosa koostuu kahdesta käsittelyluvusta, joista ensimmäinen keskittyy Bratmanin (1987) intentioiden suunnitteluteoriaan. Bratman kritisoi Anscomben ja Davidsonin muotoilemaa intentionaalisen toiminnan standarditeoriaa siitä, että se ei ota huomioon intention erityistä roolia käytännöllisessä päättelyssä. Suunnitteluteorian tarkoitus on muotoilla uskottava käsitys käytännöllisestä rationaalisuudesta ja löytää intention rooli siinä. Intentiot on upotettu suunnitelmarakenteisiin, jotka ohjaavat käytännöllistä toimintaa ja toimivat yhtäältä käytännöllisen päättelyn syötteenä sekä toisaalta sen tuloksena. Bratmanin teoriassa intentionaalinen toiminta jäsentyy kokonaisuudessaan suunnitelmarakenteiden kautta.

Toisessa käsittelyluvussa esittelen Bratmanin sosiaalisen toiminnan teoriaa. Kuten todettua, tämä teoria on laajennus yksilöintentioita koskevasta suunnitteluteoriasta. Bratmanin keskeisimpiä väitteitä on, että jaettu toiminta voidaan ymmärtää individualistiselta pohjalta käsittämällä sosiaalinen toiminta erityistapauksena suunnittelevasta, rationaalisesta toiminnasta. Tätä väitettä Bratman kutsuu jatkuvuusteeksi. Jatkuvuusteessin yksityiskohtaisempaan sisältöön kuuluu, että suunnitteluteoriaan tarvitsee tehdä vain käsitteellisesti, metafyyysisesti ja normatiivisesti konservatiivisia lisäyksiä, jotta sen sisällöillä voidaan ymmärtää sosiaalinen toiminta. Ryhmien intentionaalinen toiminta olisi siten suhteellisen suoraviivaista seurausta yksilöiden intentionaalisesta toiminnasta ilman tarvetta postuloida erityistä radikaalisti uutta sisältöä.

Lopuksi käsittelen Bratmanin teoriaan kohdistettua kritiikkiä ja pyrin esittämään joitakin selventäviä huomioita. Kairausnäyttemenetelmän luonteva sovellus tämän tutkielman kannalta on, että pyrin tekemään erityisen selväksi, mikä Bratmanin keskeisenä väitteenä olevan yksilöllisen ja sosiaalisen toimijuuden välisen jatkuvuuden varsinainen luonne on.

2 Teonfilosofia ja intentionaalinen toiminta

Teonfilosofian aihe on intentionaalinen toiminta ja toimijuus. Tavallisesti ensimmäinen esimerkki, jolla aihetta valaistaan, on käden tai pään liike. Ihminen voi itse liikuttaa käsiään ja päätään. Voidaan kysyä, mitä tällaisessa tilanteessa oikeastaan itse liikkeen lisäksi tapahtuu. Kun ihminen itse liikuttaa kättään, hänen on ilmeisesti tarkoitus tehdä näin ainakin kahdessa mielessä. Ensinnäkin teko on tarkoituksellinen, ehdoin tahdoin tehty, intentionaalinen. Toisaalta käsien liikuttelulle on monenlaisia tarkoituksia, esimerkiksi tervehtiminen, ovien avaaminen ja valojen sytyttäminen. Sama teko voidaan myös kuvata monella tavalla, mikä onkin yksi keskeisistä inhimillisen toiminnan analyysiä ohjanneista perushuomioista. Sama käden liikuttaminen voi olla katkaisijan kääntämistä, valojen sytyttämistä ja lukemisen helpottamista.

Seuraavassa esittelen Anscomben ja Davidsonin käsityksiä intentionaalisen toiminnan luonteesta. Nämä esittelyt toimivat alustavana johdatuksena tilanteeseen, jossa Michael Bratman on esitellyt teorian sa intentionioista. Tämän jälkeen tarkastelen nykykeskustelua kollektiivisesta toiminnasta. Lopulta taustoitan Bratmanin filosofiaa eräällä Paul Grice'n psykologisen filosofian metodologiaa koskevilla innovaatiolla.

2.1 Anscomben *Intention*

G. E. M. Anscomben kirja *Intention* (1963) on teonfilosofian klassikko, jonka voidaan katsoa määrittelevän filosofisen intention käsittelyn ongelmakentän nykyaikanakin kurantilla tavalla. Se määrittelee intention filosofian selityskohteena olevat intentionaalisen toiminnan perusilmiöt, ja sen tavoitteena on ymmärtää toimijuus toiminnan intentionaalisuuden valossa. Teos sisältää lukuisia huomioita koskien intentionaalista toimintaa. Teoksen tyyli on aiheesta toiseen poukkoileva, ja sitä on verrattu Ludwig Wittgensteinin tyyliin kirjoittaa, vaikkakin Anscomben lähestymistapa on suurempi ja argumentatiivisempi, kuin Wittgensteinin aforistinen tyyli. (Driver, 2018.)

Anscombe (1963, §1) erottaa toisistaan kolme erilaista tapaa puhua intentionioista. Ensinnäkin on olemassa tapa ilmaista aikomuksia koskien tulevaa toimintaa, esimerkiksi ”aion maalata taulun”. Tämä on intention tai aikomuksen ilmaisemista, ”an expression of intention”. Jotkut teot ovat intentionaalisia eli tietoisesti, harkitusti tai tahallisesti tehtyjä: ”[w]e [- -] sometimes speak of an action as intentional”. Kolmanneksi voidaan ilmoittaa, mikä teon intentio oli: ”with what intention the thing was done”. Englanniksi tämä jaottelu tuntuu luontevammalta kuin suomeksi, koska kussakin tapauksessa on kyseessä ”intention”-sanon muunnos, ja ongelma voidaan nähdä sanon eri merkitysten erotteluna. On kuitenkin suhteellisen helppo ymmärtää, mistä jaotellussa on kysymys, ja intuitiivisesti nämä kolme sisältöä asettuvat toistensa käsitteelliseen lähiympäristöön riippumatta kielestä. Suomeksi voitaisiin puhua esimerkiksi toiminnan tarkoituksellisuudesta.

Intention ilmaus ei ole pelkkä ennuste, vaikka siihen aina sisältyy myös ennustava puoli. Intention ilmaisiija tyypillisesti odottaa, että intentio toteutuu, samoin kuin käskyn ilmaisiija odottaa, että käsky toteutuu. Intentiot muistuttavat käskyjä myös siinä, että niitä arvioidaan normatiivisen pikemminkin kuin deskriptiivisen mittapuun mukaisesti. Ennustukset voivat olla tosia tai epätosia sen perusteella, toteutuvatko ne vai eivät, mutta käskyjä ja intentioita arvioidaan niiden hyödyllisyyden tai järkevyyden perusteella. (Anscombe 1966, §2, 3–5.) Intentiot eivät täten ole pelkkiä omaa toimintaa koskevia uskomuksia.

Anscomben (1966, §3) mukaan intentioihin mielentiloina sinänsä keskittyminen tekee kuitenkin ongelman käsittelystä liian vaikeaa. Ihmiset todellakin ilmaisevat toimintaintentioitaan, mutta näiden puhumisen tapojen ilmaiseminen ei juurikaan auta selvittämään mistä ilmiössä on kysymys. Anscombe (§4–5) kääntyykin intentionaalisen toiminnan puoleen ja toteaa, että jos intentioista haluaa sanoa jotakin selvästi totta, niin voi katsoa, mitä joku itse asiassa tekee, koska suuri osa tehdyistä asioista on aiottuja eli intention kohteena olevia asioita.

Anscombe vetää tarkan rajan kausaalisten syiden ja perusteiden välillä. Syyt kausaalisessa mielessä ovat karkeasti ottaen aiheutumissuhteita eli tapahtumia tai asiointiloja, joista seuraa toisia tapahtumia tai asiointiloja. Perusteet puolestaan ovat loogisia oikeutussuhteita. Kumpikin vastaa jonkinlaiseen miksi-kysymykseen. Suomen sana ”syy” sisältää sekä kausaalisen että perustelevan syyn merkitykset, mutta nämä kaksi merkitystä on joka tapauksessa mahdollista erottaa toisistaan. Jos säikähdän ikkunaan ilmestyviä kasvoja ja huitaisen kahvikupin pöydältä, voin antaa säikähtämisen syyksi teolleni. Jos vihaan kupin väriä ja huitaisen kahvikupin pöydältä, voin antaa tekoni syyksi inhon väriä kohtaan. Jälkimmäinen tapaus kuitenkin poikkeaa oleellisesti ensimmäisestä siinä, että se vastaa erilaiseen miksi-kysymykseen. Säikähdyn seurauksena kahvikupin tiputtaminen johtuu säikähdyksestä, joka aiheuttaa käteni liikkeen, ja kahvikuppi putoaa tämän seurauksena. Ruman kahvikupin tarkoituksellinen tuhoaminen tapahtuu tietoisena siitä, että näin toimitaan. Teon voi kuvailla ruman kahvikupin tuhoamisena, mikä antaa samalla perusteen kahvikupin tiputtamiselle.

Teon kuvaaminen tietyllä tavalla on olennaista Anscomben selitykselle intentionaalista toiminnasta. Miksi-kysymykseen vastaaminen perusteilla on mahdollista, kun toimitaan tietyn kuvauksen mukaisesti, esimerkiksi tuhotaan rumaa kahvikuppia. Anscombe siis palauttaa teon intentionaalisuuden teon intentionoon. Teko on intentionaalinen, kun se on kuvattavissa tavalla, jossa sillä on tietynlainen perusteltu tarkoitus. Toisaalta Anscomben mukaan tulevaisuuteen suuntautuvan intention käsitettä ei tarvitse tarkemmin selittää, kun nämä intention käsitteen merkitykset on

analysoitu. (Setiya 2014.) Bratman (1987, 5) kutsuu tällaista lähestymistapaa ”toiminnan intention metodologiseksi ensisijaisuudeksi”¹.

2.2 Davidson intentioista

Davidson on Anscomben kanssa samoilla linjoilla siitä, että teot ovat intentionaalisia tietyllä tavalla kuvattuna. Tämä on kanta, joka koskee tekojen yksilöintikriteereitä. Sekä Davidson että Anscombe antavat intentionaalisille teoille selkeät yksilöintikriteerit: jos S tekee F tekemällä G, niin S:n teko F = S:n teko G. Edellistä väitettä kutsutaan Anscombe-Davidson-teesiksi (Driver, 2018). Teesin mukaan yksi ja sama tapahtuma voidaan kuvata monella eri tavalla. Tapahtuma on teko, jos sille on olemassa kuvaus, jonka perusteella se on teko. Sama tapahtuma on mahdollista kuvata myös tavalla, jolla se ei ole teko. Esimerkiksi tekojen ei-aiotut ja tiedostamattomat sivuvaikutukset ovat tapahtuman kuvauksia, mutta eivät sinänsä tekoja.

Intentionaalisen toiminnan ja perustellun toiminnan välillä on läheinen suhde, ja ainakin Davidsonin uraauurtaavassa tekstissä ”Actions, Reasons, and Causes” tämä suhde on läheisin mahdollinen: intentionaalinen toiminta voidaan aina kuvata toimintana, jolle on perusteet. Perusteet järkeistävät tekoja. Tekoja järkeistävät perusteet ovat niin kutsuttuja ensisijaisia perusteita (*primary reasons*), jotka ovat mielentilojen yhdistelmiä. Tarkemmin sanoen ensisijainen peruste on uskomuksen ja pro-asenteen yhdistelmä. Pro-asenteisiin sisältyvät sellaiset mielentilat, joilla on potentiaali motivoida käyttäytymistä, ja niihin kuuluvat halut, päämäärät, moraaliset periaatteet ja sen sellaiset. Teon järkeistäminen tapahtuu viittaamalla pro-asenteen lisäksi uskemukseen. Esimerkiksi ”S söi jäätelön” voidaan järkeistää toteamalla, että S halusi syödä jäätelöä, ja S uskoi, että hänen suorittamansa teko oli jäätelön syömistä. (LePore & McLaughlin 1985, 4) Järkeistyksen selitykset ovat selityksiä, jotka kertovat tekojen perusteet.

Edellä kuvatut uskomus–halu-selitykset toimivat sulattamalla teon intentionaalisten mielentilojen verkostoon, mikä puolestaan sulauttaa selityksen käytännöllisen rationaalisuuden viitekehykseen. Tällä tavalla kuvattuna teko on seurausta tekoa edeltävästä käytännöllisestä harkinnasta, mutta tämä käsitys ei vielä ota kantaa tämän seuraussuhteen syvällisempään olemukseen. Davidson kannattaa tapahtumakausaalista teoriaa teoista, ja niinpä teon ja teon perusteiden välinen suhde on kausaalinen. (Schlosser 2015.) Davidsonin näkemyksen mukaan tämä kausaalisuus on kuitenkin siinä mielessä epäsuoraa, että vaikka näin muodostettu teon intentionaalinen selitys on kausaalista selittämistä, niin mielentilat sinänsä eivät osallistu kausaatioon. Intentionaalinen teko on tapahtuma, joka on kuvattu

¹ ”the methodological priority of intention in action”

järkeistetyksi. Sama tapahtuma voidaan kuvata myös fysikaalisesti, ja fysikaalista maailmaa koskevat kausaaliset lait. Fysikaalisten tapahtumien välillä on kausaalisia suhteita, ja järkeistetyksi kuvattujen tapahtumien välillä voi olla perustelusuhde. Järkeistetyn kuvauksen alaiset tapahtumat ovat identtisiä fyysisten tapahtumien kanssa, mutta selitykset koskevat tapahtumia vain tietyllä tavalla kuvattuina. Fyysisiä tapahtumia koskevat fyysiset lait, ja mentaalisia tapahtumia koskisivat mentaaliset lait, jos sellaisia olisi. Mentaalisesti kuvattuun tapahtumaan eivät kuulu kausaaliset ominaisuudet, joten mentaalisia tapahtumia ei voi kuvata kausaalisilla laeilla. Mentaalinen tapahtuma on kuitenkin identtinen jonkin fysikaalisen tapahtuman kanssa, ja fysikaalisilla tapahtumilla on kausaalisia ominaisuuksia, joiden nojalla ne kuuluvat kausaalisuhteiden alaan. Tätä Davidsonin käsitystä mentaalisen ja fysikaalisen suhteesta kutsutaan anomaaliseksi monismiksi (McLaughlin, 1985).

Davidsonin (1963) varhaisen käsityksen mukaan intentiot ovat sopivanlaisia pro-asenteita yhdessä uskomusten kanssa. Intentioita erillisinä mielentiloina ei ole olemassa, vaan termi ”intentio” on synkategoremaattinen, eli esimerkiksi loogisen konnektiivin tai muun loogisen vakion kaltainen. Synkategoremaattiset termit eivät yksinään viittaa mihinkään, ja niistä muodostetut ilmaukset ovat epätäydellisiä tai tyydyttymättömiä; vasta yhdessä lauseen viittaavien termien kanssa muodostuu merkityssisällöltään täydellinen lause (MacFarlane 2015).

”The expression ’the intention with which James went to church’ has the outward form of a description, but in fact it is syncategorematic and cannot be taken to refer to an entity, state, disposition, or event. Its function in context is to generate new descriptions of actions in terms of their reasons.”

(Davidson 1963, 8)

Kuitenkin myöhemmässä tekstissään ”Intending” Davidson (1978) palaa puhtaan intention kysymykseen ja toteaa aikaisemman teoriansa epätydyttäväksi, koska siihen on vaikea sisällyttää käsitystä intentioista, jotka eivät ilmene toiminnassa. Tällaisia intentioita kuitenkin selvästi on: saattaa olla esimerkiksi aikomus kirjoittaa opinnäytetyö, joka ei aktualisoidu edes kirjan avaamisena. Teon intention tapauksessa on uskottavaa, että mikään erityinen mielentila ei vastaa esimerkiksi itse tavoitetta pyydystä tiikeri, kun on kaivettu kuoppa tiikerin pyydystämiseksi. Tiikerin pyydystäminen sisältyy teon intentionaalisuuden muodostaviin uskomuksiin ja haluihin.

Davidsonin (1978, 88) mukaan monet intentionaaliset teot tehdään muodostamatta intentiota niiden taustalle, joten puhtaassa intentiossa saattaa olla läsnä tekijöitä, joita ei tällaisessa tavallisessa intentionaalisessa teossa ole. Davidsonin mukaan olisi kuitenkin omituista, jos tällä tekijällä ei olisi mitään tekemistä tavallisen toiminnan kanssa. Näiden ylimääräisten tekijöiden pitäisi jollakin tavalla

olla mukana samassa uskomusten, halujen ja muiden asenteiden verkostossa, jotka ovat tavanomaisen tekemisen taustalla.

Davidson (1978, 89) harkitsee ensimmäisenä vaihtoehtoa, että puhdas intentio on teko eli intention muodostaminen. Ongelmana tämän sanomisessa on lähtökohtaisesti, että se ei sano yhtään mitään itse muodostetusta asiasta eli puhtaasta intentiosta. Eräs kouriintuntuvampi ehdokas selittämään puhdasta intentiota tekona ovat puheaktit. Intention ilmaiseminen ääneen on teko, joka aiheuttaa asioita ympäröivässä todellisuudessa. Muut ihmiset saattavat ryhtyä ihmettelemään, jos ilmoitan tekeväni jotakin, mutta mitään ei ala tapahtua. Samansuuntaisesti voitaisiin myös kuvitella jonkinlainen itselleen lupaaminen, jossa puheakti tehdään vain puhujan sisäisesti ja puhujalle itselleen. Intention ei kuitenkaan Davidsonin (1978, 90) mukaan muistuta tällaisia lupauksia, koska intention voi perua ilman pelkoa minkäänlaisista seuraamuksista. Yleisesti ottaen intention muodostaminen ei tuntuisi perustuvan sellaisiin sosiaalisiin konventioihin, joista puheaktit saavat vaikutuksensa.

Toiseksi Davidson (1978, 91) tarkastelee puhtaan intention selittämistä uskomuksen alalajina. Ensinnäkin vaikuttaa selvältä, että vilpityn aikomus edellyttää jonkinlaista uskomista edes aiotun teon tekemisen mahdollisuuteen. Davidson (1978, 92) kuitenkin esittelee kuuluisan vastaesimerkin intention samastamiselle uskomuksiin. Kirjoituskoneeseen voi syöttää kymmenen hiilipaperin pinon, ja toivoa, että yhdellä iteraatiolla syntyy kymmenen luettavaa hiilikopiota. Ei ole kuitenkaan mahdollista tietää, että näin todella tapahtuu. Hiilikopioiden tekeminen on mahdollista ilman uskomusta, että näin tapahtuu. Jos toisaalta kymmenen kopion tuottaminen onnistuu, teko on selvästi ollut intentionaalinen. Intentio ei näin ollen edellytä uskomuksen läsnäoloa, joten se ei voi olla uskomus.

Davidson (1978, 92–93) tarkastelee myös Gricen (1973, 264–265) esimerkkiä, jonka tarkoitus on osoittaa, että tällaiset epävarmuuden olosuhteissa muodostetut intentionit ovat jollakin tavalla elliptisiä tai ehdollisia. Esimerkissä X ilmaisee intentionsa mennä konserttiin tiistaina, mutta esittää varauksen, ettei ehkä pääse. Y ei ymmärrä. X selventää, että saattaa olla vankilassa tiistaina. Y kritisoi X:n tapaa puhua intentioista sanomalla, että tässä tapauksessa parempi olisi ollut sanoa ”aion mennä, jos en ole vankilassa”, tai ehkä ”toivon, että pääsen”. Davidsonin mielestä Y:n kritiikki osuu harhaan, koska tällaisia varauksia voidaan esittää loputtomiin. Vain suhteellinen varmuus teon estävistä tekijöistä riittää estämään varsinaisen intention muodostamisen. Aidosti ehdolliset intentionit tulevat Davidsonin (1978, 94–95) mukaan kyseeseen, kun pohditaan, mitä tehdään erilaisissa mahdollisissa olosuhteissa: saatan aikoa lähteä juhlista kotiin ajoissa, jos musiikki on liian lujalla. Lisäksi Davidson huomauttaa, että perustelut intentioille ovat yleisesti ottaen erilaisia kuin perustelut uskomuksille.

Kolmanneksi Davidson (1978, 96) tarkastelee puhdasta intentiota haluamisen muunnelmana. Perusteet intentioille ja teoille ovat pitkälti samanlaiset, ja halut ovat keskeisiä perusteita teoille. Davidson kuitenkin päätyy lopputulokseen, että intentiot eivät ole pelkkiä haluja.

Davidson pyrkii pukemaan halut ja intentionaaliset teot arvostelmien muotoon. Oletetaan, että S haluaa syödä karkkia, ja S uskoo, että k on karkkia. S päättelee, että k:n syöminen on toivottavaa ja syö karkin. Karkin syöminen on päättelyn johtopäätös, joka on perusteltu halulla syödä karkkia. Tämä voidaan ilmaista arvostelman muodossa: tämä karkin syöminen teko on minusta toivottava. Haluaminen vastaa arvostelmaa, että karkin syöminen on toivottavaa. Haluttavuusarvostelmat eivät voi olla kaikenkattavia, koska esimerkiksi osa karkeista voi sisältää myrkkyä, joten ne ovat *prima facie* -arvostelmia. *Prima facie* -arvostelmat koskevat tilannetta ensinäkemältä, siinä määrin kuin mikään muu relevantti seikka ei osoita niitä epätosiksi. (Davidson 1978, 96–98.)

Davidson selvittää, millaiset arvostelmat vastaavat intentionaalisia tekoja. *Prima facie* -arvostelmat eivät voi suoraan johtaa tekoihin, koska ne sisältävät aina tiettyjä varauksia, eikä yksittäinen näkökohta perustele mitään tekoa. Teon tekemiseen tuntuu sisältyvän arvostelma, että teko oli järkevää tehdä kaikki huomioon ottaen. Teon tekemiseen kytkeytyvä arvostelma on näin ollen kaikenkattava tai ehdoton. (Davidson 1978, 98.)

Davidsonin (1978, 99–101) mukaan intentiossa on kyse arvostelmasta, jossa tietynlaisen teon tekeminen arvioidaan kaikenkattavasti toivottavaksi, ottaen huomioon arvostelman tekijän uskomukset nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. Yhtäältä käytännöllisen harkinnan johtopäätökset eivät voi koskea kaikkia tietyn tyyppisiä tekoja, koska esimerkiksi jokainen karkinsyönti ei voi olla rationaalinen: liika on liikaa. Toisaalta *prima facie* -arvostelmat eivät voi johtaa tekoihin, ja intentioiden tarkoitus on johtaa tekoihin.

Intentiot ovat paljon toiveiden kaltaisia, mutta ne eivät ole pelkkiä toiveita, jos pelkkä toive koskee asioita, joita ei usko voivansa saavuttaa. Intentio tehdä jotakin ei myöskään ole sama kuin halu tehdä se, koska haluta voi ilman aikomusta. Aikomuksen puutteen saattaa selittää esimerkiksi ajatus, että haluamisen kohteena olevan asian tekeminen häiritsisi muita haluttavia asioita. Davidson (1978, 102) huomioi, että halut vaikuttavat vastaavan *prima facie* -arvostelmia, ja siinä ne poikkeavat intentioista, jotka eivät ole ehdollisia.

Bratman (1999c) diagnosoi Davidsonin intentiokäsityksen ongelmaksi, että se ei ota riittävässä määrin huomioon intention roolia käytännöllisen päättelyn syötteenä. Intentiolla on monimutkaisen toiminnan koordinoititehtävä, ja sen täytyy ottaa huomioon toimijan uskomusten ja preferenssien lisäksi myös toimijan aikaisemmat suunnitelmat. Nämä ongelmat paikallistuvat Bratmanin mukaan

intentioiden koostettavuuden (*agglomerativity*) rationaaliseen normiin. Koostettavuusnormin mukaan jos S:llä on intentio tehdä A, ja S:llä on intentio tehdä B, niin S:lle pitää olla mahdollista ja rationaalista aikoa tehdä A ja B.

Bratman (1999c, 219) kuvailee tilanteen, jossa S:lle on mahdollista käydä joko kirjakaupassa K tai kirjakaupassa P, mutta ei molemmissa. S muodostaa edellä kuvatulla tavalla kaikenkattavan arvostelman, että kumpikin vaihtoehto on yhtä toivottava. Bratman erottaa toisistaan heikon ja vahvan vertailun. Vahva vertailu noudattaa tiukkaa järjestysrelaatiota, eli sen tuloksena vertailtavista vaihtoehtoista toinen paljastuu aina paremmaksi. Heikko sallii yhtä hyvät vaihtoehdot. Bratmanin mukaan kaikenkattava toivottavuusarvostelma on implisiittisesti vertailullinen. Tästä seuraa kuitenkin seuraava dilemma. Jos heikko vertailu riittää arvostelman tekemiseen, niin kirjakauppatapauksessa on mahdollista muodostaa intentio mennä sekä kirjakauppaan K, että kirjakauppaan P. Tämä on kuitenkin selvästi väärin, koska kumpaankin ei ole mahdollista mennä, joten tällaisen intention muodostaminen olisi järjetöntä. Jos taas arvostelman muodostaminen edellyttää vahvaa vertailua, intention muodostaminen on mahdotonta, joten S ei voi aikoa mennä K:hon eikä P:hen. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että S voi kaikesta huolimatta vain päättää mennä jompaankumpaan. Tämä vaikuttaisi olevan mahdollista tavalla, joka ei toteuta Davidsonin teorian vaatimuksia.

Myös toinen Bratmanin (1999c, 221) kuvailema ongelma liittyy koostettavuuteen. Oletetaan, että tulevaisuutta koskevat intentiot edellyttävät vahvan vertailun mahdollisuuden. Bratmanin esimerkissä kirjakaupassa on myynnissä joko kirja 1 tai kirja 2, mutta tiedossa ei ole, kumpi. Kirjan 1 ostaminen on järkevästi arvioitavissa toivottavaksi ottaen huomioon relevantit vaihtoehdot olettaen, että kysymystä tarkastellaan suhteessa hypoteettiseen tulevaisuuteen, jossa kirjakaupassa on tarjolla vain kirja 1. Relevantteihin vaihtoehtoihin ei näin ollen kuulu kirjan 2 ostaminen, koska tämä ei ole mahdollista niissä tapauksissa, joissa kirjan 1 ostaminen on mahdollista. Kirjan 1 ostaminen on selkeästi paras vaihtoehto. Kirjasta 2 voidaan kuitenkin laatia samanlainen selitys, mutta tämä ei tee kahdesta eri intentiosta Davidsonin teoriassa ehdollisia. Niinpä kummankin kirjan ostamisen aikominen ei ole rationaalista, mutta kummankin intention muodostaminen erikseen on, mikä on ongelmallista.

Bratmanin (1999c, 222) mukaan ongelman juurisyy on siinä, että Davidson jättää huomiotta intentioiden roolin tulevaa käytännöllistä päättelyä ohjaavana ja rajoittavana tekijänä. Davidsonille käytännöllinen päättely etenee uskomuksista ja haluista intentionaaliseen toimintaan tai intentioiden

muodostamiseen.² Bratmanin mukaan tämä johtuu siitä, että Davidson omaksuu ”laajentamisen strategian”³ eli intentionaalisen toiminnan selityksen laajentamisen koskemaan intentioita. Intentionaalisisessa toiminnassa arvostelma ja toiminta tapahtuvat samanaikaisesti, jolloin ei ehdi tapahtua enempää käytännöllistä päättelyä. Intentioiden tärkeä rooli on kuitenkin osallistua tällaiseen alkuperäisen harkinnan ja tulevan toiminnan väliseen käytännölliseen päättelyyn.

Bratman käsittää intentiot osaksi suunnitelmarakenteita, joiden tarkoitus on taltioida harkinnan tuloksia käytettäväksi myöhemmässä toiminnassa. Suunnitelmien tehtävä on koordinoida pitkäkestoista toimintaa, ja niiden yksityiskohdat voivat täsmentyä ajan kanssa. Suunnitelmat ohjaavat käytännöllistä päättelyä ja pakottavat muodostamaan suunnitelmia koskien keinoja päämäärien saavuttamiseksi. Ne myös rajoittavat myöhempiä suunnitelmia yhteensopiviksi aikaisempien kanssa. Intentioiden täytyy kyetä toimimaan osana laajempia suunnitelmia toiminnan koordinoinnissa. Joskus yhtä toivottavista vaihtoehdoista on valittava yksi, jotta suunnittelun jatkaminen on mahdollista. Kumpikin kahdesta edellä mainitusta roolista tukee tarvetta vaatimukselle, että intentiot ovat koostettavia.

Bratmanin suunnitteluteoria intentioista on seuraavan pääluvun aihe. Intentioiden suunnitteluteoria toimii taustana Bratmanin sosiaalisen toiminnan teorialle, joka on sitä seuraavan pääluvun aihe. Alustaakseni Bratmanin sosiaalisen toiminnan teorian käsittelyä, käsitelen seuraavassa alaluvussa joitakin yleisiä näkökohtia sosiaalisen toiminnan ongelmista.

2.3 Kollektiivinen intentionaalisuus

Joskus ihmiset tekevät yhdessä asioita. Yhdessä tekeminen voidaan erottaa yksin tekemisestä. Perinteiset teoreettiset mallit ovat käsitelleet yksin tekemisen selittämisen käsitteellisiä edellytyksiä, ja keskeisiksi käsitteiksi ovat nousseet aikomuksen ja uskomuksen kaltaiset käsitteet. Kun yksilö tekee tarkoituksellisen teon, se ilmeisesti koostuu ainakin muun muassa asianmukaisesti laaditusta aikomuksesta toimia tietyllä tavalla. Yhdessä tekeminenkään ei luultavasti oikein selitettyinä koostu pelkästä sattuman kaupalla suoritetuista yhteensopivista suoritteista, vaan näidenkin taustalla on jonkinlaista tietoista koordinoitua.

Eri teoreetikot ovat koittaneet hahmottaa tätä sosiaalisen toiminnan koordinaatioelementtiä eri tavoin. Jokseenkin yleinen lähestymistapa on yrittää palauttaa yhdessä tekemisen selittämismallit yksin

² Vrt. Davidson 1978, 102. Davidson mainitsee intention muodostamista estävänä näkökohtana, että joskus on olemassa vahvempia haluja. Tämä tosin voidaan tulkita vain eri halujen keskinäiseen tasapainottamiseen viittaamisena.

³ ”strategy of extension” (Bratman 1999c, 222.)

tekemisen selityksiin tavalla, joka tekee yhdessä tekemisestä ymmärrettävää yksinomaan yksilöiden tekojen kokonaisuutena. Esimerkiksi Searle (1996) on kehittänyt sosiaalisen toiminnan teoriaa individualistiselta pohjalta ja aikaisempaan työhönsä puheakteista (Searle 1969) perustuen. Searlen mukaan yhdessä tekemistä selittävät me-aikomukset ovat yhdessä tekemiseen kykenevien olentojen primitiivinen psykologinen ominaisuus. Bratman (2014) lähestyy kysymystä Searlen tavoin ontologisen individualismin hengessä, mutta hänen lähestymistavassaan kollektiiviset intentiot yhdistetään funktionaalisesti yksilöitä koskevaan arkipsykologiseen käsitteistöön. Gilbert (2009) sen sijaan sijoittaa keskeisimmän selittävän tekijän eli intentionaaliset tilat ryhmille itselleen, ja pyrkii legitimoimaan tällaisten kollektiivisten intentionaalisten tilojen käytön arkikielessä ja yhteiskuntatieteessä. Gilbertin teoriassa olennaista on yhteisen sitoumuksen käsite, jonka perusteella yksittäiset ihmiset muodostavat toisiaan koskevien sitoumusten verkoston.

Tollefsenin (2002) mukaan inhimillinen kyky selittää ja ennustaa ryhmien käyttäytymistä perustuu Dennettin (1978; 1987) intentionaalisten järjestelmien teoriaan, jonka soveltaminen on mahdollista mihin tahansa käyttäytymisessään sopivanlaista rationaalista ykseyttä ilmentäviin toimijoihin. Tollefsen yrittääkin oikeuttaa arkisessa kielenkäytössä esiintyvän tavan tulkita kollektiivisiä toimijoita ikään kuin niillä olisi uskomuksia, haluja, aikomuksia ja muita intentionaalisia tiloja. Tämän oikeutuksen kiintopisteenä toimii käsitys arkipsykologiasta ihmisten yleisesti toisiinsa soveltamana tulkintakäytäntönä, jonka osat ovat sovellettavissa niin yksilöllisiin kuin kollektiivisiin toimijoihin. List ja Pettit (2011) ovat ryhmätoimijuuden mahdollisuudesta osapuilleen samoilla linjoilla, mutta siinä missä Tollefsen ymmärtää kollektiivisen intentionaalisuuden hajautetun kognition kautta, List ja Pettit pyrkivät selittämään ilmiön perinteisemmin yksilöiden ryhmää kohtaan tekemien sitoumusten ja erikseen sovittujen menettelyjen, kuten äänestämisen kautta. Tässä kappaleessa mainittuja teoreetikoita yhdistää joka tapauksessa se, että heille selityskohteena on jonkinlainen ryhmäagentti tai kollektiivinen subjekti. Gilbertin teoriasta tämä lähestymistapa eroaa siten, että kohteena on ryhmän emergentti rationaalinen käyttäytyminen ja sikäli ryhmä, ja vain ryhmä.

Kollektiivisen intentionaalisuudenkin tapauksessa on jälleen syytä kiinnittää tarkkaa huomiota termin ”intentionaalinen” eri merkityksiin. Intentionaalisuuspuhe on terminologisesti problemaattista, koska intentionaalisuudella on kaksi toisiinsa liittyvää mutta erillistä merkitystä. Näiden merkitysten toisistaan erottaminen on tärkeää, jottei syntyisi käsitystä laajemmasta ”intentionaalisuuden” nimellä kulkevien ilmiöiden ykseydestä kuin on perusteltua. Yhtäältä voidaan puhua kollektiivisesta tai jaetusta *intentionaalisesta toiminnasta*. Tällöin aiheena on teon intentionaalisuuden sosiaalinen vastinpari eli jonkin ryhmän yhdessä tekemät teot, jotka ovat tarkoituksellisia ja tahdonlaisia. Toisaalta *intentionaalisuus* on filosofinen erikoiskäsite, jolla viitataan ”suuntautuneisuuteen” siten,

kuin tällainen ominaisuus on esimerkiksi mielentiloilla. Mielentilat voivat viitata itsensä ulkopuolella esittämällä eli *representoimalla* erilaisia kohteita, kuten esineitä, asioita, ominaisuuksia tai asiointiloja. Kollektiivisella intentionaalisuudella voidaan näin ollen viitata kollektiivisella tasolla ilmenevään intentionaalisuuteen suuntautuneisuusmielessä. Tässä merkityksessä kyse on kollektiivisista tai jaetuista representoivista tiloista. Mallitapaus kollektiivisen intentionaalisuuden tapauksessa on jaettu intentio, joka representoi tekoa, ja on siten eräänlainen käytännöllinen variaatio ”intentionaalisuudesta representointimielessä”.

Edellä esitettyä voidaan luokitella erottelemalla intentionaalisen tilan sisältö, tyyppi ja subjekti. Intentionaaliset tilat ovat mentaalisia ominaisuuksia, eli ne liittyvät mieliin. Sosiaaliseen toimintaan osallistujilla on kullakin oma mielensä. Jos intentio on intentionaalinen mielentila, miten intention voi näin ollen jakaa? Kukin edellä mainitusta kolmesta intentionaalisten tilojen aspekteista voidaan nähdä keskeisenä jaetun intentionaalisuuden selittämisessä. Esimerkiksi Searlen tapauksessa olennaista on me-intention tilatyyppi. Tollefsenille kohteena on kollektiivin emergentti rationaalinen ykseys, joten tilojen subjekti on ryhmä toimijaksi käsitettynä. Bratmanin jaetun sosiaalisen toiminnan teoriassa olennaista on, että yksilöillä on tietynlaisia intentioita, joiden sisällöt selittävät, miten intentiosta tulee jaettu.

2.4 Gricen olennonrakennusmenetelmä

Bratmanin kirjan *Shared Agency* (2014) tavoite on keskeisten inhimillisten yhdessä toimimisen muotojen mallintaminen riittävän täsmällisesti, jotta mallia voitaisiin käyttää hyödyksi filosofisten ja psykologisten ja yhteiskuntatieteellisten ongelmien täsmällisessä tarkastelussa. Eräs metodologisesti huomattava ominaisuus Bratmanin teoksessa on Griceltä (1974) lainattu olennonrakennusmenetelmän (*creature construction*) käyttö. Olennonrakennus on menetelmä, jonka tarkoitus on selvittää teoreettisesti relevanttien psykologisten prosessien luonnetta yhdistelemällä toiminnallisia kyvykkyyksiä johonkin kuviteltuun olentoon.

Olennonrakennus voidaan tiivistää kahteen ideaan, joista ensimmäinen on, että mielentiloihin voidaan soveltaa funktionaalista analyysiä. Tämän ajatuksen mukaan psykologista käsitteistöä käsitellään teoreettisina käsitteinä eli jonkin psykologisen teorian rakenneosina toimivina käsitteinä, ja teoreettinen sisältö puolestaan antaa analyysin näiden käsitteiden merkityksestä. Toinen idea on, että funktionaalinen analyysi etenee rakentamalla askel kerrallaan mielikuvitusolentojen psykologista teoriaa. Näin saatujen mielikuvitusolentojen psykologiaa verrataan sitten siihen, mitä oikeiden olentojen psykologiasta tiedetään, ja tehdään tarpeen mukaan korjauksia rakennelmiin. Hypoteesi psykologisten käsitteiden funktionaalisen määrittelyn mahdollisuudesta auttaa ymmärtämään, miten

psykologinen teoria ihmisenkaltaisista olennoista voi itse asiassa toimia menetelmänä arkipsykologian käsitteiden analysoimiseksi.

Koska psykologisten käsitteiden reduktiiviset ("x on P joss E₁ ja E₂ ja ... ja E_n" -muotoiset) määritelmäehdokkaat sisältävät usein viittauksia toisiin psykologisiin tiloihin, ne ovat taipuvaisia kehämäisyyteen. Teorioiden itsensä voidaan kuitenkin katsoa määrittelevän omat käsitteensä jossain mielessä implisiittisesti. Esimerkiksi Lewis (1972) kuitenkin esittää eräänlaista rationaalisen rekonstruoinnin tapaa, jolla teorioiden itsensä esittämien väitteiden avulla voidaan määritellä niiden sisältämät käsitteet eksplisiittisesti. Tällaiset funktionaaliset määritelmät koostuvat kahdesta osasta. Ensimmäinen osa sisältää teoreettisen mallin riisuttuna paljaaksi sen esittelemistä uusista teoreettisista käsitteistä, sisältäen vain teoreettisten käsitteiden suhteen muotoiltuja yleistyksiä. Teoreettiset termit voidaan korvata paikanvarausmerkeillä. Toinen osa postuloi, että alkuperäisen teorian käsitteet toimivat tällaisissa rooleissa mallia vastaavassa todellisuudessa. Psykologisten käsitteiden merkitykset voidaan täten ankkuroida niiden käytännön vaikutuksiin maailmassa ilman pelkoa kehämäisyydestä, koska määrittelevät lauseet ovat teorian aihepiirin suhteen neutraaleja kausaalisten rakenteiden kuvauksia.

Grice antaa eräitä nyrkkisääntöjä sopivien olentojen rakentamiseen. Ensinnäkin rakennelmia laadittaessa on pidettävä mielessä, että lopputuloksena syntyvän psykologisen teorian pitäisi olla käyttökelpoinen oikeille organismeille, joiden olemassaolon edellyttää, että ne selviävät hengissä asuttamassaan maailmassa. Toiseksi oikea maailma asettaa tiettyjä rajoitteita, joiden kanssa rakennelmien ominaisuudet eivät saa olla ristiriidassa. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi termodynamiikan pääsäännöt, kausaation paikallisuus tai jotkin fysiologiset välttämättömyydet. (Grice 1974, 37-39.) Psykologista teoriaa rakennettaessa on näin ollen pidettävä mielessä esimerkiksi se, että tosimaailman mielet eivät kykene äärettömään tietojenkäsittelyyn, eli mielen toiminta kuluttaa aikaa ja muita rajallisesti saatavilla olevia resursseja.

Teoria rakennetaan mahdollisimman yksinkertaisista lähtökohdista siten, että kuvitteellisen olennon elinympäristössä ajatellaan olevan joitakin sellaisia ongelmia, joiden ratkaisemisesta olisi sille etua, ja lisätään olennolle ongelman ratkaiseva kyvykkyys. Grice (1974, 38–39) esittää, että olisi edullista, jos kehittyneemmät olentotyytit sisältäisivät aikaisempien mallien psykologian. Näin suunniteltujen psykologisten käsitteiden ala on mahdollisimman laaja, ja niitä voitaisiin siten soveltaa myös esimerkiksi eläimiin. Lisäksi säästäväisyyden periaatteen mukaisesti tarkoitus on lisätä vain sellaisia psykologisia kykyjä, jotka osallistuvat jonkin käyttäytymisen tuottamiseen, sillä selityksestä ei ole mitään hyötyä, jos sillä ei ole mitään selitettävää.

Viimeinen Gricen (1974, 26–27) mainitsema periaate koskee ongelmaa, joka liittyy funktionaaliseen selittämiseen yleisesti. Funktionaalisisessa selittämisessä käsitteen merkitys määräytyy niistä rooleista, jotka käsitteellä on teoriassa, jossa se esiintyy. Voiko tämä tarkoittaa sitä, että käsitteen merkitys määräytyy *kaikista* yhteyksistä, joissa se esiintyy? Luultavasti tarvitaan jonkinlainen valintakriteeri, jonka perusteella voidaan muodostaa funktionaalisen määritelmän tarvitsema osajoukko rooleista ja yleistyksistä. Edellä mainitut periaatteet ovat Gricen mukaan omiaan tuottamaan sopivia yleistyksiä.

Suhteessa empiriiseen psykologian tutkimukseen rakennusprosessilla voi olla pääasiassa heuristinen tehtävä, eli sen ei ole tarkoitus toimia esimerkiksi evoluutioteorian mukaisena lajinkehityksellisenä mallina psykologisten prosessien syntyhistoriasta, vaan se on eräänlainen rationaalinen rekonstruktio psykologisten kyvykkyyksien muodosta. Sen tuottamien mallien on tarkoitus yksilöidä psykologisen toiminnan rakenneosia, jotka mahdollisesti ovat selityksen kohteina yksityiskohtaisemmissa teorioissa. Nämä rakenneosat ovat esiempiirisen luonteensa vuoksi käsitteellisiä, metafysisiä tai normatiivisia.

Agenttimallin rakentaminen useassa peräkkäisessä vaiheessa on hyödyllinen menetelmä muutamasta syystä. Ensinnäkin se auttaa kuvaamaan, miten helpommin ymmärrettävistä ja yksinkertaisemmista psykologisen toiminnan muodoista saadaan rakennettua monimutkaisempia muotoja. Toisin sanoen se mahdollistaa helpon ja selkeän tavan muodostaa hypoteeseja eri kyvykkyyksien välisistä riippuvuuksista. Konstruktiivinen menetelmä auttaa myös näkemään, minkä tyyppinen yhteys käytännöllisen rationaalisuuden normeilla on mielentiloille ominaisiin toiminnallisiin rooleihin, koska käytännöllisen rationaalisuuden normit toimivat perusteina lisätä rakennettavalle olennolle kykyjä.

3 Intentio, suunnitelmat ja käytännöllinen järki

3.1 Olentorakennelma yksilöllisestä suunnittelevasta toimijuudesta

Bratmanin (1987) tavoite on antaa uskottavaa malli rajoitetusti rationaalisten ja toimintaansa suunnittelevien agenttien käytännöllisestä rationaalisuudesta, ja tulevaisuuteen suuntautuneiden intentioiden roolista tässä kontekstissa. Bratman pyrkii ymmärtämään intentionaalisen toiminnan suhteessa tähän malliin ja tässä mallissa ilmeneviin intentioiden rooleihin. Bratman (esim. 2014, 23; 1999a, 59) korostaa, että kaikki agentit eivät ole suunnittelevia agenteja, vaan yksinkertaisempiakin toimijuuden muotoja on olemassa. Esimerkiksi eläimet tavoittelevat halujensa toteutumista hallussaan olevan maailmaa koskevan informaationsa perusteella, mutta niiden toimijuus ei luultavasti ole samalla tavalla monimutkaista ja ajallisesti pitkällä tähtäimellä jäsentynyttä kuin ihmisillä. Bratman nimittää tällaista toimijuutta päämäärähakuiseksi toimijuudeksi (*purposive agency*).

Gricen olennonrakennusmenetelmässä laaditaan psykologisia rakenteita mielikuvitusolentoille. Lopputuloksena on psykologinen järjestelmä, jonka voidaan uskottavasti tulkita vastaavan ihmismielen toimintaa ja siten mallintavan inhimillistä toimijuutta. Voi olla syytä ajatella, että suunnitteluteorian komponentit voidaan kaikkein luonnollisimmin esittää tällaisena konstruktiona. Bratmanin argumentti on pitkä ja monimutkainen, ja sen elementtien ymmärtämistä helpottaa ymmärrys siitä, mikä näiden elementtien varsinainen käyttötarkoitus on. Olentoa rakentaessa psykologiseen kokoonpanoon tehdään lisäyksiä tarveharkintaisesti, joten oletettavasti se selventää näitä tarkoituksia. Selventääkseni Bratmanin alkuperäistä intentioiden suunnitteluteoriaa esittelen yhden mahdollisen konstruktion suunnittelevasta toimijuudesta, joka on Bratmanin (2000) oma.

Rakennelman lähtökohtana on *olento 1*, joka on minimaalinen päämäärähakuinen toimija. Sillä on uskomuksia maailmasta ja haluja koskien maailman tulevaa tilaa. Halut muodostavat mahdollisten toimintavaihtoehtojen avaruuden olennolle kullakin ajanhetkellä. Halut ovat impulsseja tehdä asioita, ja ne voivat olla heikompia tai vahvempia. Kulloinkin vahvin halu voittaa, ja päätyy ohjaamaan olennon toimintaa. Vaikka se onkin maailmaa jossain määrin ymmärtävä, maailmassa toimiva ja maailmaa muuttava olento, olennon 1 tapauksessa voidaan puhua toimijuudesta vain erittäin vaatimattomassa mielessä. Sen halut ja uskomukset eivät ole jäsentyneet millään erityisellä tavalla, ja se on kulloinkin ilmenevien halujensa orja. (Bratman 2000, 51.)

Olento 2 on kehittyneempi muoto olennoista 1. Se kykenee lisäksi tarkastelemaan halujaan suhteessa uskomuksiinsa. Sen halut eivät ole puhtaasti orgaanisia impulsseja, vaan se kykenee itse asettamaan haluilleen prioriteetteja. (Bratman 2000, 51–52.) Se pystyy esimerkiksi vastaamaan itselleen kysymykseen: pidänpö minä mehusta?

Olenolle 3 lisätään valmiuksia ratkaista käytännöllisiä ongelmia. Joskus halut voivat olla keskenään ristiriidassa. *Oleno 3* pystyy punnitsemaan ristiriitaisia haluja. Tämä on kuitenkin harkinnan muotona vielä erittäin alkeellinen, ja olennon 3 toimintaa ohjaa edelleen vahvin halu, vaikka se kykeneekin vertailemaan niitä keskenään. (Bratman 2000, 52.) Se pystyy kuitenkin ratkaisemaan erittäin yksinkertaisia käytännöllisen toiminnan ongelmia, kuten ottaisiko se mieluummin maitoa vai mehua. Se on päämäärähakuinen toimija.

Osa olennon haluista on sellaisia, että ne edellyttävät ajallisesti ulottuvaa toiminnan ohjaamista. *Oleno* saattaa esimerkiksi haluta kasvattaa vihanneksia tai rakentaa talon. Tällaisten tavoitteiden saavuttamiseen eivät riitä yksittäisinä ajanhetkinä suoritettavat yksittäiset teot. Olennon täytyy kyetä päättämään ajallisesti ulottuvia tekojen sarjoja etukäteen siten, että sen kulloinenkin toiminta ei perustu vain senhetkisiin mielihaluihin, vaan aikaisemmin harkittuihin suunnitelmiin. Oletettavasti olenolla ei ole ääretöntä kognitiivista suorituskykyä, joten näiden kykyjen täytyy ottaa huomioon rajallinen tietojenkäsittelykapasiteetti. *Oleno 4* pystyy muodostamaan tulevaisuutta koskevia suunnitelmia, joiden toteuttaminen on mahdollista pitkän ajan kuluessa. Olenolla pitää olla kyky sovittaa yhteen nykyisiä ja tulevia suunnitelmiaan, ja suunnitelmilla täytyy olla taipumus olla suhteellisen pysyviä. Olennon taipumukset suunnitelmien noudattamisessa ovat sellaiset, että suunnitelmat voivat ohittaa aikaisempien olentotyyppien haluimpulssien vaikutuksen, koska uudelleenarviointi ei ole ilmainen toimenpide.

Bratman (2000, 56–63) jatkaa tämän olentomallin kehittelyä edelleen, mutta *olento 4* on luonteva päätepiste nykyiselle kehittelylle. Bratman korostaa moneen otteeseen, että olentorakennelmien ei tarvitse olla uniikkeja toteutuksia, jotka ovat ainoita tosia kuvauksia ihmisenkaltaisesta toimijuudesta. Bratmanin tavoite tässä yhteydessä on kehittää malli tahdosta ja toiminnan autenttisuudesta. Intention käsitteen analyysille riittää kuitenkin pitäytyä nykyisessä mallissa tämän konstruktion osalta. Yleiset näkökohdat edellä esitetystä konstruktiosta kuitenkin riittävät taustaksi suunnittelevan toimijuuden yksityiskohtaisemmalle esittelylle. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään Bratmanin mallin rajoitetusti rationaalisille suunnitteleville toimijoille soveltuvasta käytännöllisestä rationaalisuudesta ja intentioiden roolista tällaisessa viitekehyksessä.

3.2 Suunnitteluteoria intentioista

Tässä alaluvussa käsitellään Bratmanin intentioiden suunnitteluteorian. Suunnitteluteorian keskeisin käsite on suunnitelma. Suunnitelmat ovat hierarkkisia ja yksityiskohdiltaan käytännöllisen päättelyn edetessä täydentäviä mielentilojen kokonaisuuksia, joiden keskeisin elementti on tulevaisuuteen suuntautunut intentio. Suunnitelmat antavat siis kontekstin analyysin pääkohteelle, intentioille, ja auttavat eksplikoimaan niiden roolia mielentilojen kokonaistoiminnassa. Suunnitelmat Bratmanin

tarkoittamassa merkityksessä sisältävät agentin oman tavoitteen toimia jollakin tavalla. Ne eivät siis ole vain jonkin hanketyypin toteutumiseksi vaadittuja yleisiä näkökohtia sisältäviä menetelmiä, esimerkiksi arkkitehtuuripiirroksia tai toimintaprosessien kuvauksia. Suunnitelmat koostuvat intentioista, jotka ovat agentin henkilökohtaisia sitoumuksia toimintaan. Bratman tiivistää käsityksensä suunnitelmista sanomalla, että suunnitelmat ovat ”intentioita laajassa mittakaavassa”⁴. (Bratman 1987, 28–29.)

Suunnitelmilla on kaksi pääroolia. Ensinnäkin ne koordinoivat agentin käyttäytymisiä ja tuovat käytännöllisen harkinnan tulokset käytettäväksi käytännön toiminnassa. Toiseksi ne toimivat käytännöllisen harkinnan taustana, muodostavat sen kontekstin, ja stabiiliudellaan rajoittavat sallittavia vaihtoehtoja. Ne taltioivat agentin aikaisempaa harkintaa myös toisessa mielessä: ne ovat vain osittaisia kuvauksia agentin tulevasta toiminnasta, eli niiden yksityiskohdat täydentyvät sitä mukaa, kun agentin tarvitsee päättää konkreettisia toimintatapoja abstraktimpien tavoitteiden toteuttamiselle. (Bratman 1987, 17.)

Suunnitelmiin kohdistuu sisäisiä ja ulkoisia eheysvaatimuksia. Tavoitteiden täytyy olla sisäisesti eheitä, eli ne eivät saa olla keskenään ristiriidassa. Lisäksi suunnitelmien täytyy toteuttaa vahva eheysvaatimus suhteessa uskomuksiin, eli suunnitelmat eivät saa sisältää tavoitteita, joiden agentti uskoo olevan mahdottomia suhteessa käsitykseensä maailmasta. Jos jompikumpi näistä vaatimuksista ei toteudu, niin suunnitelmat eivät onnistu ohjaamaan toimintaa onnistuneesti. (Bratman 1987, 31.)

Suunnitelmien on oltava johdonmukaisia keinojen ja päämäärien suhteen: suunnitelmiin täytyy täydentää tavoitteiden onnistuneen toteutumisen kannalta välttämättömät keinot. Keinojen puuttuminen onkin toinen keskeinen tapa, jolla keinot eivät ole oikeassa suhteessa päämääriin. Vaatimuksena ei ole, että suunnitelmiin täydennetään jokainen yksityiskohta, vaan riittää, että suunnitelmat on täydennetty niin hyvälle tasolle, että suunnitelma voidaan toteuttaa onnistuneesti. (Bratman 1987, 31.)

3.2.1 Intentioiden rooli käytännöllisessä päättelyssä

Intentiot ohjaavat käyttäytymistä suoraan ja toimivat käytännöllisen päättelyn syötteenä. Bratmanin mukaan intentiot vaikuttavat suoraan niistä johdettujen tekojen ja muiden intentioiden rationaalisuuteen.

⁴ ”[p]lans [– –] are intentions writ large”

Intentiolla ovat perusteina erityislaatuisia. Teon rationaalisuus määräytyy osapuilleen siten, että parhaiten perusteltu näkemys on rationaalinen vaihtoehto kaikkien vaihtoehtojen joukosta. Jos intention muodostaminen yksinkertaisesti lisäisi yhden perusteen lisää toiminnan puolesta, niin toiminnastaan voisi tehdä rationaalista pelkästään muodostamalla intention teon puolesta. Bratman (1987, 34) myöntää intentioita voidaan pitää perusteina, mutta myös korostaa, että ne ovat perusteluiden roolissa toimiessaan erityisessä asemassa niin kutsuttuina puiteperusteluina (*framework reasons*). Puiteperustelut eivät kilpaile tavallisten uskomus–halu-perusteluiden kanssa, vaan ne strukturoivat uskomus–halu-perusteluiden käyttämistä selventämällä niiden relevanssia ja sallittavuutta.

Taustaviitekehys määrittää harkittavien toimintavaihtoehtojen relevanssia tuottamalla ongelmia harkinnan ratkaistavaksi. Aikaisemmin muodostettu suunnitelma mennä kirjastoon edellyttää suunnitelmaa siitä, miten kirjastoon mennään. Aikaisemmin muodostetut intentiot muodostavat siten merkittävän syyn harjoittaa käytännöllistä päättelyä ylipäätään. (Bratman 1987, 32-33.)

Intentioiden ja suunnitelmien muodostaman taustaviitekehysten päätarkoitus on tekojen ja ajatusten johdonmukaisuuden varmistaminen. Taustaviitekehys suodattaa pois ei-sallittuja vaihtoehtoja ja auttaa näin valvomaan eheyteen liittyviä rajoitteita. Aikaisemmilla suunnitelmilla on tiettyjä seurauksia, jotka täytyy ottaa huomioon harkittaessa toimintavaihtoehtoja. Jos olen esimerkiksi päättänyt lainata polkupyöräni jollekulle muulle, en voi käyttää sitä itse kirjastoon kulkemiseen. Uskomukset koskien esimerkiksi aiottujen toimenpiteiden lopputuloksia voivat muuttua vapaammin, kuin aikaisemmat intentiot, koska tällöin intentiot oikeuttavat muutokset uskomuksissa. (Bratman 1987, 33-34; 41-42.) Aiotun toiminnan lopputulosta koskevat uskomukset ovat poisheitettäviä, koska ne determinoituvat pitkälti intentioiden pohjalta. Uusien taustan kanssa epäjohdonmukaisten intentioiden muodostaminen puolestaan edellyttää laaja-alaisempaa uudelleenarviointia, ja niiden muuttaminen on näin ollen jäykempi prosessi.

Käytännöllisellä päättelyllä on Bratmanin (1987, 35) mukaan kaksitasoinen rakenne. Puiteperustelut tuottavat ongelmia käytännöllisen päättelyn ratkaistavaksi ja rajoittavat sallittuja vaihtoehtoja. Uskomus–halu-perustelut toimivat puoltavina ja vastustavina perusteluina yksittäisten vaihtoehtojen vertailussa. Aikomuksilla on suoraa relevanssia tekojen rationaalisuudelle, mutta tämä ei välttämättä tarkoita, että käytännöllisen järjen normien tarvitsisi sisältää päämäärärationaalisuutta koskevia normeja. Bratmanin käsitys onnistuu pysyttelemään instrumentaalisessa rationaalisuudessa, koska intentioiden vaikutus käytännölliseen rationaalisuuteen tapahtuu lähinnä eheyden vaatimusten toteuttamisen kautta.

3.2.2 Miten normit selittävät intentioita?

Nykyfilosofiassa hyväksytään yleisesti erottelu normatiivisiin ja motivoiviin käytännöllisiin perusteisiin. Normatiivinen peruste on tekoa objektiivisesti puoltava näkökohta. Normatiiviset perusteet oikeuttavat tekoja. Termi johtuu ajatuksesta, että on olemassa normeja tai periaatteita, jotka määräävät, miten tulisi toimia. Normit ilmaisevat, millaiset asiat ovat ”oikeita”, ”hyviä” tai ”järkeviä”, ja millaiset eivät. Motivoivalla perusteella taas tarkoitetaan perustetta, joka toimii yksittäiselle agentille syynä tehdä jotakin. Motivoiva peruste on agentin toimintaa tosiasiallisesti ohjaava näkökohta, mutta motivoivan perusteen käsite ei samastu pro-asenteen käsitteeseen: esimerkiksi halut ovat pro-asenteita, mutta halut sinänsä eivät ole välttämättä perusteita. Ne ovat agentin käytännöllisen päättelyn premissejä. (Alvarez, 2016.)

Intentioiden rationaalisuutta voivat koskea vain normatiiviset perusteet, mutta Bratmania kiinnostaa ensisijaisesti agentin rationaalisuuden arviointi. Agentin rationaalisuuden arvioiminen mahdollistaa motivoivien perusteiden käytön, ja koskee näin ollen vaikutuksia kausaaliin yhteyksiin. Jos intentioiden normaaliin toimintaan kuuluu tiettyjen normien toteuttaminen, niin nämä normit vaikuttavat nimenomaan agenttien motivoiviin perusteisiin, ja auttavat siten selvittämään intentioiden luonnetta osana inhimillistä toimijuutta toteuttavaa kognitiivista järjestelmää.

Olennonrakennusmenetelmässä lisätään olennolle kykyjä vaiheittain, ja jokaisessa vaiheessa postuloidaan paitsi kyvyn yleinen rakenne, myös normatiivisia rajoitteita kyvyn toiminnalle. Esimerkiksi kyky punnita erilaisia vaihtoehtoja palvelee olennon selviytymistä maailmassa vain siinä tapauksessa, että kyseinen harkintakyky toimii asianmukaisesti, ja asianmukainen toiminta määritellään suhteessa käytännöllisen rationaalisuuden normiin.

3.3 Ulkoinen ja sisäinen näkökulma rationaalisuuden arviointiin

Intentiot toimivat Bratmanin mukaan puiteperusteluina toimintavaihtoehtojen harkinnassa, ja siten muodostavat käytännöllisen päättelyn toimintakontekstin. Miten tämä vaikuttaa käytännöllisen päättelyn eri vaiheisiin, ja miten käytännöllisen päättelyn rationaalisuus ilmenee vaiheesta toiseen siirryttäessä?

Bratmanin (1987, 25) käyttämässä esimerkissä Walter Mondale valmistautuu väittelyyn Ronald Reaganin kanssa. Mondale ymmärtää, että Tähtien sota -hankkeen kritisointi on poliittisesti riskialtista, ja Lähi-idän politiikkaan keskittyminen olisi järkevämpää. Mondale on kuitenkin niin ärsyyntynyt Reaganin scifihenkisestä maanpuolustusfantasiasta, että päättää jättää itsekin tunnistamansa käytännölliset perusteet vähemmälle huomiolle, hänen harkintansa pettää, ja hän päätyy lopputulokseen, että hän vastustaa Tähtien sota -hanketta väittelyssä. Mondale kuitenkin jättää tässä vaiheessa keinoja koskevan päättelyn myöhempään ajankohtaan, ja päättää valita yhden

väittelyyn valmistelemistaan kolmesta kysymyksestä väittelyn kuluessa. Kun kysymyksen valinnan hetki saapuu, Mondale soveltaa jälleen käytännöllisen päättelyn kykyään, ja valitsee kolmannen kysymyksensä. Uskomus–halu-mallin mukaan tekojen ja intentioiden perustelut pohjautuvat joko suoraan agentin haluihin tai keinojen tapauksessa epäsuorasti siihen, että agentti uskoo teon tai tavoitteen olevan keino, jolla tällaiset halut saavutetaan. Kun alkuperäinen oletus oli, että Mondalella on vahvemmat uskomus–halu-perusteet kyseenalaistaa Lähi-idän politiikkaa, vaikuttaa selvältä, että myös kolmannen kysymyksen kysyminen on epärationalinen valinta. Uskomus–halu-malli rationaalisuudesta on kuitenkin ongelmallinen juuri siksi, ettei se erota toisistaan harkintaa ja keino-päämääräpäättelyä, ja jättää siten huomiotta tavat, joilla aikaisemmin muodostetut intentiot toimivat syötteenä käytännölliselle päättelylle.

Kun uskomus–halu-mallin perustelurakennetta täydennetään intentioihin pohjautuvilla perusteluilla, kuvio muuttuu niin, että nyt Mondalella on uskomuksista ja haluista riippumaton syy kysyä kolmas Tähtien sota -kysymyksensä, nimittäin aikaisemmin muodostettu intentio vastustaa Tähtien sota -hanketta. Mondalella on myös uskomus–halu-perusteita valita kolmas kysymyksensä, ja aikaisemmin muodostettu intentio saattaa näin ollen kallistaa valitun kysymyksen kysymisen rationaalisuusarvion positiiviseksi. Tämä on kuitenkin omituisen oloinen päättely, koska nyt pelkkä aikaisempi valinta toimia epärationalisesti tekeekin myöhemmästä käyttäytymisestä rationaalista. Tätä omituisuutta korostaa vielä se, että käytännöllinen päättely tapahtui kahdessa vaiheessa, ja jos koko päätös olisi tehty kerralla kysymysvalintoineen, niin intentiopohjaista lisäperustelua ei olisi päässyt syntymään. (Bratman 1987, 25-26.) Ilmeisesti tästä seuraa, että on mahdollista muuttua täydellisen rationaaliseksi agentiksi pelkästään tekemällä kaikki huonot valintansa riittävän ajoissa.

Haasteena on siis se, että yhtäältä intentioilla on niille ominainen rooli käytännöllisessä päättelyssä, ja tämä rooli on uskomuksiin ja haluihin pohjautuvista perusteluista erillinen. Toisin sanoen uskomus–halu-perusteet eivät ole ainoita käytännöllisessä päättelyssä esiintyviä näkökohtia. Toisaalta jos intentiot toimivat itsenäisinä ja uskomus–halu-perusteiden kanssa samalta viivalta lähtevinä perusteluina, niin päädytään tilanteeseen, jossa intentiot tekevät omat toteuttamissuunnitelmansa rationaalisiksi.

Bratman pyrkii purkamaan tämän jännitteen erottelemalla toisistaan sisäisen ja ulkoisen näkökulman rationaalisuuden arvioimiseksi. Sisäisestä näkökulmasta tarkasteluna aikaisemmin muodostetuilla intentioilla on vaihtoehtojen sallittavuutta rajoittavat roolit, ja esimerkiksi Mondalen Tähtien sota -kysymyksen valinta voidaan nähdä rationaalisenä suhteessa tähän taustaan. Olennaista on, että sisäisestä näkökulmasta oikea ratkaisu Mondalen ongelmaan on jokin kolmesta mahdollisesta Tähtien sota -aiheisesta kysymyksestä, koska aikaisemmin muodostettu intentio kysyä Tähtien

sodasta vaikuttaa taustalla. Toisaalta aikaisempien suunnitelmien vaikutus voidaan sulkeistaa ja kysyä yksinkertaisesti mikä on paras tapa saada Mondalen halut toteutumaan. Ulkoisesta näkökulmasta tarkasteltuna oikea ratkaisu Mondalen tapaukseen ei ole jokin kolmesta Tähtien sota - kysymyksestä, vaan jokin Lähi-idän politiikkaa koskeva kysymys. Näin ollen mikä tahansa Tähtien sotaa koskeva kysymys on epärationaalinen. (Bratman 1987, 25.)

Ulkoinen näkökulma ei ole yksinkertaisesti paluu uskomus-halu-malliin, vaan Bratman katsoo sen olevan olennainen osa sellaista käytännöllisen rationaalisuuden teoriaa, joka ottaa tulevaisuuteen suuntautuneet intentiot ja suunnitelmat vakavasti. Ulkoinen näkökulma sulkeistaa intentioiden suoran vaikutuksen harkintatilanteissa. Kummassakin näkökulmassa on kyse teon ja agentin sisäisten tilojen välisestä suhteesta, eikä pidä ajatella, että kumpikaan näkökulma olisi toista objektiivisempi, vaan kummallakin on rooli harkinnassa ja rationaalisuuden arvioinnissa. Sisäisestä näkökulmasta tehdyt arvostelmat ovat tärkeitä harkinnan selittämisessä, kun taas ulkoisesta näkökulmasta tehtyjä arvostelmia tarvitaan ratkaisemaan ongelmalliset tilanteet, joissa agentti onnistuu salakuljettamaan rationaalisuuden intentioonsa esimerkiksi vitkastelemalla. (Bratman 1987, 45-46.)

3.4 Kaksitasoinen lähestymistapa intentioiden uudellenarviointiin

Bratman pyrkii muodostamaan selityksen agentin rationaalisuudesta, kun agentti arvioi omia aikaisempia intentioitaan uudelleen. Agentin rationaalisuutta on tarkoitus arvioida ulkoisesta näkökulmasta, eikä uudelleenarvioinnin rationaalisuuden periaatteita ole tarkoitettu agentin itsensä sovellettaviksi. Seuraavassa luvussa käsitellään agentin rationaalisuuden arviointia, kun agentti toimii intentionaalisesti. Bratman muodostaa agentin rationaalisuudesta teorian, joka perustuu yksityiskohtiin agentin historiasta sen muodostaessa intentioita ja suunnitelmia. Merkittävä ongelma historiallisen arviointimenetelmän ratkaistavaksi on, miten intention alkuperäisestä muodostamisesta tekohetkeen uudelleen arvioimatta jätetyt intentiot voidaan arvioida rationaalisiksi tai irrationaalisiksi.

Uudelleenarviointi tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että kysymys avataan vakavasti uudelleen siten, että sitä punnitaan asiaankuuluvia perusteita vasten, eli harkitaan uudelleen. Kun agentti arvioi intentiota uudelleen, uudelleenarvioinnin aikana agentilla ei ole kyseistä intentiota. Bratman (1987, 60-61) erittelee kolme uudelleenarvioinnin tai uudelleenarvioimattomuuden muunnelmaa: ei-reflektiivinen, harkintaan perustuva ja linjaukseen perustuva. Ei-reflektiivisessä tapauksessa uudelleenarviointiin johtaa jokin tapa, taito tai muu taipumus, joka tapauksessa jokin enemmän tai vähemmän itsestään toimiva mekanismi. Harkintaan perustuvassa tapauksessa harkitaan, pitäisikö jotakin suunnitelmaa harkita uudelleen. Tällainen toisen kertaluvun harkinta on ilmiselvästi raskassoutuista ja täten käytännössä harvinaista toimintaa. Linjaukseen perustuva uudelleenarviointi

muistuttaa harkintaan perustuvaa tapausta, mutta siinä ei vakavasti punnita erilaisia perusteita uudelleenarvioinnin puolesta ja vastaan, vaan se perustuu agentin tekemään yleiseen linjaukseen tilanteista, joissa uudelleenarviointi tulee kyseeseen.

Kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa on kyse erillisestä intentionaalisesta teosta, joten niiden tapauksessa agentin rationaalisuuden analyysi palautuu agentin rationaalisuuden analysointiin agentin toimiessa intentionaalisesti. Ratkaistavaksi kuitenkin jää ongelma siitä, miten ei-reflektiivisen uudelleenarvioinnin rationaalisuutta arvioidaan. Bratman määrittelee agentin rationaalisuuden ei-reflektiivisen uudelleenarvioinnin tapauksessa siten, että uudelleenarviointi on S:lle rationaalista, jos se ilmentää yleisiä taipumuksia harkita uudelleen, ja nämä taipumukset ovat järkeviä. Taipumuksen järkevyyys määritellään jälleen konsekventialistisesti. (Bratman 1987, 64–66.)

Bratman luonnehtii taipumuksien järkevyyden arviointia lähinnä yleisellä tasolla. Suunnitelmiin kohdistuu stabiiliuden normi: niiden tulee olla sopivalla tavalla vakaita ja muuttumattomia, jotta ne onnistuisivat tehtävässään koordinoita agentin toimintaa pitkällä tähtäimellä. Siten järkeviin uudelleenarvioinnin taipumuksiin kuuluu olla arvioimatta suunnitelmia uudelleen, ellei jotakin suunnitelman kannalta ongelmallista ilmene. Esimerkiksi agentin tietoon saattaa tulla jotain, joka tekee jostakin suunnitelman osasta mahdottoman. (Bratman 1987, 65-67.) Toisaalta usein tulee tilaisuuksia harkita erityisesti pitkän aikavälin suunnitelmia uudelleen, ja tällaisten suunnitelmien arviointi aika ajoin lienee järkevää (Bratman 1987, 67-68). Joka tapauksessa agentin rationaalisuuden arvioinnista uudelleenarvioinnissa muodostuu kaksitasoinen malli: ensin määritellään yleisesti ottaen järkevät taipumukset, ja sitten tarkastellaan, ilmentsikö agentti uudelleenarvioinnissaan näitä taipumuksia vai ei (Bratman 1987, 68).

3.5 Intentionaalisesti toimivan agentin rationaalisuuden arviointi

Suunnitteluteoriaan kuuluu osana tapa arvioida agentin rationaalisuutta, kun agentti toimii intentionaalisesti, mikä täydentää suunnitteluteorian tekojen rationaalisuuden arvioinnin resursseja. Intentionaalisia tekoja arvioidaan suhteessa agentin mielentiloihin, mutta näiden arvioiden kohteena on silti teko, eikä agentti. Yksittäistä tekoa arvioidessa otetaan huomioon teon olosuhteet, mutta agentin rationaalisuutta arvioidessa arvioidaan agentin kykyä tehdä hyviä päätöksiä ylimalkaan monenlaisissa tilanteissa. Representoivien mielentilojen lisäksi agenteilla voi olla muitakin ominaisuuksia, jotka vaikuttavat agentin kykyyn ohjata toimintaansa tehokkaasti, esimerkiksi taipumus uudelleenarvioida jo tehtyjä päätöksiä. Joka tapauksessa agentin rationaalisuutta arvioidessa arvioidaan näitä agenttien tapoja, taipumuksia ja muita käyttäytymisen säännönmukaisuuksia, jotka johtavat agentin toimimaan tavalla tai toisella.

Bratman (1987, 52) lähestyy kysymystä agentin rationaalisuuden arvioinnista käytännöllisesti: miten laaja-alaiset käyttäytymistaipumukset vaikuttavat agentin menestykseen pitkällä tähtäimellä. Tämä on karkeasti ottaen konsekventialistinen lähestymistapa, mutta Bratman sivuuttaa kysymykset siitä, minkä suhteen lopputuloksia pitäisi arvioida: agentin halujen vai esimerkiksi hyvän elämän suhteen. Bratman kuitenkin huomauttaa, että enimmäkseen tällä kysymyksellä ei ole väliä, koska suunnilleen samanlaiset taipumukset edistävät hyvin laaja-alaisesti erilaisia tavoitteita. Lisäksi ongelman tärkeyttä lieventää, että hyödyllisten taipumusten ei tarvitse tuottaa optimaalisia tuloksia, vaan enimmäkseen tyydyttävät lopputulokset riittävät myönteisen rationaalisuusarvion tekemiseen. Tämä on linjassa Bratmanin valitseman rajoitetun rationaalisuuden näkökulman kanssa.

Bratman kuvailee agentin rationaalisuuden arviointia kaksivaiheisena prosessina, joista ensimmäisenä on intentio–teko-periaate (*intention-action principle*). Tämä periaate kertoo, milloin agentti on rationaalinen tehdessään jonkin teon. Periaate viittaa ajatukseen agentin rationaalisesta intentiosta, ja agentin rationaalisuuden arvioinnin toisena vaiheena onkin agentin arviointi, kun agentilla on intentio. Tätä varten Bratman esittelee kaksi periaatetta lisää kahdelle eri tapaukselle: intentioiden harkintaan perustuvalla ja harkintaan perustumattomalla rationaalisuudella.

3.5.1 Intentio–teko-periaate

Intentio–teko-periaate kuuluu seuraavasti: ”jos S:llä on rationaalista olla nykyhetkeen suuntautuva intentio tehdä A, ja S onnistuneesti suorittaa intention ja näin ollen tekee intentionaalisesti A, niin S:lle on rationaalista tehdä A” (Bratman 1987, 55). Periaate korostaa, että intention ja teon välillä on tiivis yhteys. Jos intentio on rationaalinen, niin olisi kohtuutonta kritisoida agenttia epärationaalisuudesta, kun se toimii intention mukaisesti. Teon tekeminen voi olla epärationaalista ulkopuolisesta näkökulmasta, mutta agentin asemassa, sen tilanne huomioon ottaen, sille voi olla rationaalista aikoa tehdä teko.

Intentio–teko-periaatteen soveltaminen edellyttää ymmärrystä siitä, milloin agentilla on intentio rationaalisesti. Bratman (1987, 56) erottelee kolme erityyppistä intentiota: 1) harkintaan perustuva intentio (*deliberative intention*), 2) harkintaan perustumaton intentio (*nondeliberative intention*) ja 3) linjaukseen perustuva intentio (*policy-based intention*). Harkintaan perustuva intentio on muodostunut harkinnan perusteella. Harkintaan perustumattomuus puolestaan ei tarkoita, että kyseessä olisi satunnaisesti tai muuten lähtökohtaisen epärationaalisesti muodostettu intentio, vaan tällä Bratman tarkoittaa yksinkertaisesti intentiota, joka on muodostettu aikaisemmin, ja joka on säilynyt sellaisenaan ilman uudelleenarviointia. Linjaukseen perustuva intentio puolestaan tarkoittaa, että agentti on muodostanut yleisen linjan toimia tietyllä tavalla tietyissä olosuhteissa, ja kun agentti tunnistaa olevansa kuvaukseen sopivissa olosuhteissa, niin agentti muodostaa nykyhetkeen

suuntautuneen linjauksen mukaisen intention. Esimerkkinä yleisestä linjauksesta Bratman (1987, 57) mainitsee toisesta juomasta kieltäytymisen, kun kotiin täytyy mennä autolla.

Vaikuttaa siltä, että harkintaan perustumaton intentio kytkeytyy suoraan harkintaan perustuvaan intention, koska Bratman mainitsee intentioiden lähteiksi vain aikaisemmat intentiot ja harkinnan. Bratman (1987, 57) viittaa myös ”tietynlaisiin spontaanisti muodostettuihin intentioihin” esimerkkinä muun tyyppisistä intentioista, jotka eivät sisälly edellä lueteltuun, mutta toteaa kuitenkin, että edellä mainitut ajallisesti kytkeytyneet tapaukset ovat olennaisia hänen tarkoituksiensa kannalta.

3.5.2 Kaksi periaatetta intentionaalisen agentin rationaalisuuden arviointiin

Harkintaan perustuvat ja perustumattomat intentiot ovat perustapauksia, joiden perusteella Bratman myöhemmin analysoi linjaukseen perustuvan intention. Näitä kahta ensimmäistä intentiotyyppiä varten on olemassa seuraavat periaatteet:

”Agentin harkintaan perustumaton rationaalisuus, kun agentilla on intentio.

Oletetaan, että ennen ajanhetkeä t_1 S muodostaa intention tehdä A ajanhetkellä t_2 . Oletetaan lisäksi, että S:llä on kyseinen intentio ajanhetkeen t_1 asti, eikä S harkitse uudelleen intentiota silloin. Nyt S:llä on rationaalista olla intentio ajanhetkellä t_1 jos ja vain jos S:lle on rationaalista olla harkitsematta intentiota uudelleen silloin.”

(Bratman 1987, 58)

Toisaalta agentilla on mahdollista muodostaa intentioita nykyisen harkinnan perusteella taustasuunnitelmien ja uskomus-halu-perusteiden pohjalta.

”Agentin harkintaan perustuva rationaalisuus, kun agentilla on intentio.

Jos S muodostaa harkinnan perusteella ajanhetkellä t_1 intention tehdä teko A ajanhetkellä t_2 , niin S:llä on ajanhetkellä t_1 rationaalista olla intentio tehdä teko A ajanhetkellä t_2 jos ja vain jos:

(1) S:lle on rationaalista olla harkitsematta uudelleen niitä intentioita, jotka ovat suorassa roolissa S:n harkinnan taustalla, ja

(2) S olettaa perustellusti, että teko A on S:lle ainakin yhtä hyvin perusteltu kuin sen relevantit ja sallitut vaihtoehdot.”

(Bratman 1987, 58–59)

Periaatteet ovat epähistoriallisia: niiden mukaan rationaalisuus ei riipu intention rationaalisuudesta ennen ajanhetkeä t_1 , vaan täsmälleen ajanhetkellä t_1 . Bratman päätyy lopulta hylkäämään molemmat periaatteet tämän epähistoriallisuuden tähden, ja ne korvautuvat historiallisilla versioilla.

3.5.3 Harkinnan rationaalisuuden historiallisuus

Epähistorialliset periaatteet agentin rationaalisuuden arvioimiseksi ovat ongelmallisia, koska ne määrittelevät rationaalisuuden yksittäisen ajanhetken perusteella. Teon uudelleen harkitsemattomuus yhdellä hetkellä voi johtua monesta syystä, ja eräs yleinen syy on se, että teon aika on niin lähellä, että se olisi rajallisilla kognitiivisilla kyvyillä varustetulle agentille mahdotonta, paitsi itse teon kustannuksella. Jos kyseeseen tulee monimutkaisen suunnitelman toteuttamishetki, johon kaiken aikaisemman suunnittelutyön on määrä kulminoitua, niin aikaisemmat suunnitelmat voidaan perua vain erittäin suurella riskillä. Edellä mainittujen epähistoriallisten periaatteiden mukaan aikominen muuttuukin kuin itsestään rationaaliseksi odottelemalla tarpeeksi kauan, koska viime hetken uudelleenarviointi on harkinnan kustannuksista johtuen hyvin harvoin rationaalista. Jos kuitenkin jossakin tilanteessa on selvää, että agentilla on ollut aikomuksen alkuperäisen muodostamisen ja teon tekemishetken välillä hyvät mahdollisuudet uudelleenharkintaan, ja uudelleenharkinta olisi tällä välin ollut järkevää, niin tuntuisi omituiselta sanoa, että agentti toimii rationaalisesti.

Bratman kutsuu laajennetuksi harkinnaksi (*extended deliberation*) sellaista harkintaa, joka ei ole vain tietyllä ajanhetkellä tapahtuvaa käytännöllistä päättelyä, vaan sisältää koko prosessin alkuperäisestä intentiosta, välissä tapahtuvan uudelleenharkitsemattomuuden kautta keinoja nykyhetkeä koskevan konkreettisen toimintaintention muodostamiseen. Täten arvioinnin kohteena ovat kaikki ne perustelut ja kaikki se harkinta, joka intention muodostamisen taustalla todellisuudessa on. (Bratman 1987, 77-79.) Vain ottamalla harkinnan kaikki vaiheet huomioon voidaan välttyä ongelmilta, joita intentioiden vakauden vaatimukset tuottavat rationaalisuuden arvioinnille. Intention säilymisen rationaalisuus täytyy ankkuroida menneisyydessä tapahtuneeseen harkintaan jollakin tavalla, joka asettaa riittävän ankarat vaatimukset agentin rationaalisuudelle koko harkinnan elinkaaren ajalle.

Bratman pyrkii esittämään helposti tulkittavan perustapauksen intentiosta, jonka päälle on mahdollista suoraviivaisesti rakentaa monimutkaisempia tapauksia:

”Harkintaan perustumattoman intention perustapaus.

- (1) Ennen ajanhetkeä t_0 S ei aio tehdä A ajanhetkellä t_2 .
 - (2) Ajanhetkellä t_0 S harkitsee, tehdäkö A ajanhetkellä t_2 , ja harkinnan perusteella muodostaa intention tehdä A ajanhetkellä t_2 .
 - (3) Ajanhetkestä t_0 ajanhetkeen t_1 S ei harkitse uudelleen tätä intentiota, ja tämä uudelleenharkitsemattomuus on ei-reflektiivistä ja perustelut säilyttävää.
 - (4) Ajanhetkellä t_1 S aikoo tehdä A ajanhetkellä t_2 , kohtien (2) ja (3) seurauksena.”
- (Bratman 1987, 80)

S muodostaa intention harkinnan perusteella, ja tämä intentio säilyy S:llä tavalliseen tapaan. Perustelujen säilyttäminen liittyy erotteluun perusteluja muuttaviin (*reason-changing*) ja perustelut säilyttäviin (*reason-preserving*) prosesseihin (Bratman 1987, 63). On olemassa käytännöllisen päättelyn prosesseja, jotka eivät ole uudelleenarvioimattomia, mutta jotka kuitenkin muuttavat teon perusteluita, esimerkiksi, kun esiin tulee aikaisempaa aikomusta vahvistavia näkökohtia. Erityisen tärkeä tapaus on kuitenkin harkintaan perustuva päätös olla harkitsematta aikaisempaa päätöstä uudelleen, joka voi toimia lisäperusteena teon puolesta. Harkintaan perustumattomassa tapauksessa perusteet eivät kuitenkaan muutu mihinkään, ja harkintaan perustumattoman uudelleenarvioimattomuuden tapauksessa kyse on perustelut säilyttävästä päättelystä.

Bratmanin antama historiallinen versio periaatteesta agentin rationaalisuuden arviointiin harkintaan perustumattoman intention uudelleenarvioinnin tapauksessa kuuluu seuraavasti:

”Harkintaan perustumattoman rationaalisuuden historiallinen periaate perustapaukselle.

Perustapauksessa S:lle on rationaalista ajanhetkellä t_1 olla intentio tehdä A ajanhetkellä t_2 , jos

(a) S:lle oli ajanhetkellä t_0 rationaalista muodostaa tämä intentio ja

(b) S:lle oli rationaalista olla arvioimatta uudelleen tätä intentiota ajanhetkestä t_0 ajanhetkeen t_1 .”

(Bratman 1987, 80.)

Toisin sanoen: kun S on ensin muodostanut intention rationaalisesti, S:lle on pitänyt siitä olla rationaalista olla uudelleenarvioimatta intentiota nykyhetkeen asti, jotta intentio olisi rationaalinen. Perustapauksessa tämä uudelleenarvioimattomuus on ei-reflektiivistä ja perustelut säilyttävää. Niinpä uudelleenarvioimattomuuden rationaalisuuden arviointi perustuu aikaisemmin kuvattuun tapaan, jossa todetaan, että agentti ilmentää sellaisia tapoja, taitoja ja taipumuksia, joita agentilla on järkevää olla. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että jos agentti jättää rationaalisuuden vaatimat uudelleenarvioinnit tekemättä, niin rationaalisuuden ketju katkeaa huolimatta siitä, oliko alkuperäinen intentio rationaalinen, ja olisivatko vaaditut uudelleenarvioinnit toteutuessaan tuottaneet rationaalisen lopputuloksen.

Harkintaan perustuvan rationaalisuuden periaatteessa riittää vahvistaa kohtaa 1 redusoimalla taustaviitekehykseen kuuluva intentio harkintaan perustumattomaan rationaalisuuteen (Bratman 1987, 85). Alkuperäisen periaatteen kohta 1 vaati, että agentille on rationaalista olla uudelleenarvioimatta intention muodostamiselle relevantteja taustaviitekehyksen intentioita. Tämä mahdollistaa rationaalisuuden salakuljettamisen lykkäämällä päätöksentekoa sellaiseen hetkeen, ettei uudelleenarviointi ole järkevää. Täydennetty periaate kuuluu kokonaisuudessaan näin:

”Harkintaan perustuvan rationaalisuuden historiallinen periaate.

Jos S muodostaa harkinnan perusteella ajanhetkellä t_1 intention tehdä teko A ajanhetkellä t_2 , niin S:llä on ajanhetkellä t_1 rationaalista olla intentio tehdä teko A ajanhetkellä t_2 jos ja vain jos:

(1') S:llä on rationaalista olla ne intentiot, jotka ovat suorassa roolissa S:n harkinnan taustalla ja

(2) S olettaa perustellusti, että teko A on S:lle ainakin yhtä hyvin perusteltu kuin sen relevantit ja sallitut vaihtoehdot.”

(Bratman 1987, 85)

Periaatteen kohta 1' palauttaa tapauksen harkintaan perustumattoman rationaalisuuden historialliseen periaatteeseen taustaviitekehyksen osalta. Uskomus–halu-perustelut vaikuttavat harkinnassa edelleen tavalliseen tapaan.

Historiallisten periaatteiden paras puoli on se, että ne mahdollistavat agentin rationaalisuuden arvioinnin monipuolisesti. Ne erottavat selkeästi toisistaan agentin sisäisen, suunnitelmien rajoittaman näkökulman harkintaan, ja toisaalta ulkoisesta näkökulmasta tehdyn rationaalisuuden arvioinnin. Nykyhetkessä tapahtuva harkinta tapahtuu suhteessa taustalla vaikuttavien intentioiden ja uskomusten vaikutukseen. Voi hyvin olla, että taustaintentioiden uudelleenarviointi on käytännössä epärationaalista esimerkiksi puutteellisten aikaresurssien takia, ja niiden vaikutus on näin ollen kiinnitetty. Jotta kuitenkin voitaisiin kutsua toimintaa aidosti rationaaliseksi, niin taustaintentioiden on kytkeydyttävä nykyiseen harkintaan rationaalisuuden säilyttävän historiallisen ketjun kautta.

Edellä on käsitelty harkintaan perustuva ja harkintaan perustumaton agentin rationaalisuus, mutta Bratman mainitsee myös kolmannen tapauksen, eli linjaukseen perustuva rationaalisuuden. Linjaukset ovat etukäteen muodostettuja sapluunoita intentioiden muodostamiselle. Ne helpottavat laaja-alaisen tavoitteiden pitkäjänteistä tavoittelua, eli niiden funktio on suunnilleen linjassa sen kanssa, mikä suunnitelmien tarkoitus ylipäänsä on. Harkintaan perustuva uusien intentioiden muodostaminen ja niiden säilyttäminen harkintaan perustumattomasti tallentaa harkinnan ja keino-päämääräpäättelyn tulokset myöhempää käyttöä varten valmiina tulevaisuutta koskevinä toimintasuunnitelmina, jotka purkautuvat toimintana suunnitellun ajanhetken tullen. Yleiset linjaukset virtaviivaistavat tätä prosessia edelleen ohjaamalla harkintaa ja keino-päämääräpäättelyä yleisillä toimintaohjeilla. Niitä voisikin luonnehtia toisen kertaluvun suunnitelmina tai yleisinä intentioina. Esimerkkeinä yleisistä linjauksista voidaan mainita esimerkiksi turvavyön kiinnittäminen autoon mennessä, liesituulettimen puhdistus kerran vuodessa ja pianonsoiton harjoittelu kotiin saapuessa. Näissä tapauksissa jokaista tekokertaa varten ei ole valmiiksi muodostettuja konkreettisia

intentioninstansseja, eikä perusteiden punnitseminkaan ole hyvin perusteltua jokaisella kerralla erikseen. Siten on järkevää olla olemassa valmiiksi paketoitu yleinen toimintamalli, joka auttaa koordinoimaan jokapäiväistä toimintaa.

Bratman (1987, 90-91) purkaa linjausperustaisen tapauksen auki seuraavasti. Ensinnäkin edellä mainittu perustapaus laajennetaan koskemaan konkreettisten intentioiden sijasta intentioita muodostaa intentioita:

”Laajennettu perustapaus linjaukseen perustuvalla intentiolla.

(1) Ajanhetkellä t_0 S harkitsee, millainen linjaus tulisi omaksua suhteessa tietynlaiseen toimintaan ja muodostaa yleisen intention tehdä A aina olosuhteissa C.

(2) Ajanhetkestä t_0 ajanhetkeen t_1 S säilyttää tämän yleisen intention olemalla uudelleenarvioimatta sitä, ja tämä uudelleenarviointi on ei-reflektiivistä ja perustelut säilyttävää.

(3) Ajanhetkellä t_1 S tunnistaa olevansa olosuhteissa C ajanhetkellä t_2 (missä t_2 on sama hetki tai myöhemmin kuin t_1)

(4) Edellisen perusteella S muodostaa ajanhetkellä t_1 intention tehdä A ajanhetkellä t_2 .”

(Bratman 1987, 90)

Yleiset linjaukset ovat aina yksittäistapauksissa peruttavissa, koska yleiset linjaukset eivät voi ottaa huomioon kaikki yksittäistapausten yksityiskohtia. Joskus olosuhteet ovat sellaiset, että uudelleenarviointi on paikallaan, ja joskus eivät. Tilanne ei kuitenkaan ole täsmälleen samanlainen, kuin tavallisen intention uudelleenarvioinnin kanssa, koska vaikka yleiselle linjalle löytyy poikkeuksia, nämä poikkeukset eivät ole peruste hylätä koko linjausta. Niinpä vastaavaan rationaalisuuden arvioinnin periaatteen täytyy ottaa huomioon, että yleisiä intentioita on järkevää soveltaa yleisesti vain tietyin varauksin:

”Linjaukseen perustuvan rationaalisuuden historiallinen periaate.

Laajennetussa perustapauksessa S:llä on rationaalista ajanhetkellä t_1 olla intentio tehdä teko A ajanhetkellä t_2 jos ja vain jos

(a) S:lle oli rationaalista muodostaa ajanhetkellä t_0 yleinen intentio tehdä A olosuhteissa C,

(b) S:lle oli rationaalista olla arvioimatta uudelleen tätä yleistä intentiota ajanhetkestä t_0 ajanhetkeen t_1 , ja

(c) S:lle oli rationaalista olla torjumatta yleisen intention soveltamista tässä yksittäistapauksessa.”

(Bratman 1987, 91)

Milloin S:lle on rationaalista olla torjumatta yleisen intention soveltamista? Ensinnäkin torjumatta oleminen ei ole intentionaalinen teko, vaan intentionaalisen teon puuttumista, joten analogia uudelleenarvioimattomuuteen on selvä. Kyseessä on ei-reflektiivinen tapaus samasta syystä. Kuten edellä on todettu, Bratman esittää ei-reflektiivisen uudelleenarvioinnin rationaalisuudesta yleisesti ottaen konsekventialistisia näkökohtia: uudelleenarvioimattomuus on rationaalista, jos agentti siten ilmentää järkeviä uudelleenarvioimattomuuden tapoja. Oletettavasti näihin taipumuksiin kuuluu myös yleisten linjausten ajoittainen uudelleenarviointi. Uudelleenarvioimattomuuden taipumuksia puolsivat tavallisten intentioiden tapauksessa suunnitelmien stabiiliuteen liittyvät näkökulmat. Epäilemättä yleisten intentioiden tapauksessa stabiilius on myös hyve, jotta ne voisivat suoriutua tehtävästään koordinoida agentin toimintaa pitkällä tähtäimellä kognitiivisia resursseja säästäen, ja näin tukea agentin itseohjautuvuutta.

3.6 Intentionio, intentionaalinen toiminta ja toiminnan intentionio

Bratmanin teoria keskittyy kuvaamaan tulevaisuuteen suuntautuneita intentionioita, jotka esiintyvät rajoittuneesti rationaalisten agenttien tulevaisuutta koskevassa suunnittelussa. Keskeisen osan Bratmanin teoriasta muodostaa monipuolisesti kehitetty käsitys rajatusti rationaalisille agenteille sopivan käytännöllisen päättelyn luonteesta. Kognitiivisen säästäväisyyden nimissä on järkevää yrittää saada mahdollisimman suuri hyöty harkinnasta, joka kuluttaa aikaa, muistia ja tahdonvoimaa. Käytännöllisen harkinnan tulokset on järkevää tuottaa ennalta käsin, jotta ne ovat valmiina, kun toiminnan aika koittaa. Toisaalta aikaisemmat suunnitelmat ja intentioniot niiden osana rajoittavat käytännöllisen päättelyn mahdollisia lopputuloksia. Ne suuntaavat harkintaa aikaisempien päätösten mukaisiksi ja auttavat valvomaan, että päätetyille tavoitteille valitaan soveliaat toteutuskeinot. Suunnitelmat ja intentioniot niiden osana toteuttavat tätä funktiota.

Intentionio käsite koskee tekoja ja mielentiloja. Intentionio käynnistää auto on mielentila, jonka sisältönä on auton käynnistäminen. Tämä mielentila sellaisenaan ei takaa, että auto käynnistyy. Auton kuitenkin voi käynnistää intentionaalisesti. Miten siis tulevaisuuteen suuntautunut intentionio liittyy intentionaaliseen toimintaan? Yksinkertaisin kuviteltavissa oleva ratkaisu olisi seuraava käsitteellinen yhteys: jos S tekee A intentionaalisesti, niin S:llä on intentionio tehdä A. Ehdon mukaan aina kun S:n intentionio tehdä A on välttämätön ehto sille, että S tekee A intentionaalisesti. Bratman päätyy kieltämään tällaisen yhteyden liian tiiviinä, mutta haluaa kuitenkin säilyttää yhden ilmiön käsityksen, jonka mukaan jokaisessa intentionaalisen toiminnan ilmiössä on jollakin tavalla kyse samasta mielentilasta. Miten siis intentioniot liittyvät intentionaalisesti tekemiseen, jos A:n intentionaalisesti tekeminen ei edellytä intentioniota, jolla on tämä tekeminen sisältönään?

Bratman antaa vastaesimerkin yksinkertaista ratkaisua vastaan ja hahmottelee vaihtoehdoisen, hieman monimutkaisemman selityksen intentioiden ja teon intentionaalisuuden suhteista. Bratman kehittää vastaesimerkin kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa pelataan peliä, jossa täytyy osua ohjuksella maaliin. Peli on vaikea, mutta pelaaja kuitenkin yrittää osua maaliin ja onnistuu. Vaikka pelaajalla olisi epäilyksiä onnistumisestaan, niin mahdollinen onnistuminen selvästi tapahtuu intentionaalisesti. Toisessa vaiheessa pelejä on kaksi, ja pelaaja yrittää onnistua kummassakin. Pelaaja epäonnistuu yhdessä, mutta onnistuu toisessa, taaskin intentionaalisesti. Kolmannessa tapauksessa pelit kytketään ristiin niin, että yhteen maaliin osuminen sammuttaa toisen välittömästi ja tekee toiseen maaliin osumisesta mahdotonta. Oletetaan, että pelaaja osuu. Yksinkertaisen ratkaisun mukaan pelaajalla on intentio osua ensimmäisessä pelissä ja pelaajalla on intentio osua toisessa pelissä. Mutta pelaaja tietää, ettei kumpaankin maaliin voi osua, ja yksinkertaisen ratkaisun mukaan pelaajalla on intentio osua kumpaankin maaliin. Tämä pakottaa pelaajan käsitteellisellä välttämättömyydellä epärationaaliseksi, vaikka pelaajalla voi selvästikin olla intentio osua jompaankumpaan maaliin. (Bratman 1987, 114-115.)

Bratman määrittelee motivaatiopotentialin (*motivational potential*) käsitteen selvittääkseen, miten on mahdollista saada aikaan tilanne, että S tekee A intentionaalisesti, mutta S:llä on pelkästään intentio tehdä B (eikä A). Teko A kuuluu intention B motivaatiopotentialiin, jos on mahdollista tehdä A intentiota B toteuttaessa. Ohjusesimerkissä kumpaankin maaliin osuminen sisältyy intention motivaatiopotentialiin. Motivaatiopotentialin käsitteen tarkoitus on toimia ”puskurina” teon intentionaalisuuden eksplisiittisten intentioiden välillä. Se on teoreettinen paikanvaraaja riittävälle selitykselle intention ja teon intentionaalisuuden suhteesta kytkemällä intentio B teon A tekemiseen intentionaalisesti. (Bratman 1987, 120-122.)

Selkeä esimerkki motivaatiopotentialin toiminnasta ovat teon ei-aiotut sivuvaikutukset. Näistä sanottaisiin, että ne tehtiin intentionaalisesti, mutta ne eivät olleet osana agentin intentioita. Tärkeintä on huomata, että intentionaalisen teon ennustettavat mutta ei-aiotut sivuvaikutukset eivät ohjaa agentin käytännöllistä päättelyä samalla tavalla, kuin varsinaiset intentiot.

Teoilla on tarkoitus. Tarkoitus voi olla teon päämäärä sinänsä tai keino saavuttaa päämäärä. Anscombelle ja Davidsonille keskeisin intentiopuheen tapaus on toiminnan intentio, eli toiminta tietyn kuvauksen mukaisesti, jossa teolla on jokin tarkoitus: agentti teki A tarkoituksenaan tehdä B. Bratman erottaa toisistaan vahvan ja heikon luennan lauseelle ”S tekee A tarkoituksenaan tehdä B”. Ohjusesimerkissä tämä menisi seuraavalla tavalla. Selvästikin pelaaja S pelaa peliä tavoitteenaan osua maaliin. Vahvan tulkinnan mukaan S:llä on intentio osua maaliin. Heikon tulkinnan mukaan S

pelaa peliä osuakseen maaliin, mutta S:llä ei ole intentiota osua kyseiseen maaliin. Voidaan kuitenkin sanoa, että S tavoittelee maaliin osumista. (Bratman 1987, 129.)

4 Intentioiden jakaminen suunnitteluteoriassa

Bratman (2014) yrittää teoksessaan *Shared Agency* selvittää, millainen olisi paras tapa analysoida yhdessä tekemistä, ja millaista käsitteellistä, normatiivista ja metafyyssistä koneistoa tähän tarkoitukseen tarvitaan. Bratmanin (2014, 36, 105–106) teorianmuodostusta ohjaa laadullinen säästäväisyyden periaate: on teoreettinen hyve postuloida mahdollisimman pieni määrä erilaisia entiteettityyppejä, koska se pitää teorian käsitteellisesti yksinkertaisempuna. Toisaalta liiallinen yksinkertaisuus ei tee oikeutta keskeisille inhimillisen toimijuuden rakenteille. Bratmanin teoria asettuu siten kahdentyyppisten teorioiden välimaastoon aikaisemmassa teoriakentässä.

Yhtäältä Bratmanin (2014, 5) mukaan yhdessä toimintaa ei voi mallintaa riittävän hienojakoisesti pelkästään vetoamalla yksilölliseen hyödyn maksimointiin tilanteessa, jossa toisten toiminta on yleistä tietoa. Tällaiset tilanteet ovat peliteoreettisesti ilmaistuna Nashin tasapainoja, eli kukaan osallistuja ei voi muuttaa omaa toimintaansa ja saada enemmän hyötyä, kun muut osapuolet pitävät oman toimintansa samanlaisena. Nashin tasapainon ajateltu selityksellinen hyöty jaetun toiminnan tapauksessa perustuisi tietynlaisten rationaalisten normien noudattamiseen, ja nämä normit ovat juuri perinteisiä yksilöllisen rationaalisuuden hyödynmaksimointia edistäviä normeja. Normien implementointi yksilöllisessä intentionaalisessa toiminnassa hoitaa yhteisen toiminnan koordinoinnin tehtävää.

Toisaalta yksilöllisen ja sosiaalisen toiminnan välillä ei Bratmanin mukaan tarvitse vallita perustavanlaatuista epäjatkuvuutta siinä mielessä, että tavallisen yksilöllisen toiminnan lisäksi tarvittaisiin jotakin täysin uudenlaista normatiivista, metafyyssistä ja käsitteellistä sisältöä. Tämän väitteen Bratman (2014, 8) nimeää *jatkuvuusteeksi*. Tätä vastoin esimerkiksi Searle (1996) esittää, että erityiset ”me-intentiot” ovat yhteiseen toimintaan pystyvien olentojen psykologisesti primitiivinen eli tavallisiin yksilöllisiin aikomuksiin palautumaton intentionaalinen tilatyyppe. Gilbertin (2009) mukaan taas tällainen perustavanlaatuinen kyvykkyys on kaikkien pätevien aikuisten hallussa oleva ”yhteisen sitoumuksen” (*joint commitment*) käsite, joka mahdollistaa yksilöiden tahtojen kokoamisen kollektiiviseksi yksiköksi, jonka lipun alla yksilöt sitten tavoittelevat yhdessä sovittua päämäärää. (Bratman 2014, 9.) Kummassakin tapauksessa kuitenkin työn tekee jokin tuoreeltaan postuloitu teoreettinen entiteetti, ja Bratmanin mukaan tämä on tarpeeton lisäys yksilöllisen toimijuuden rakenteisiin.

Jatkuvuusteesin puolustaminen edellyttää jaetun sosiaalisen toiminnan riittävien ehtojen esittämistä. Bratmanin selityskohteena on sopivalla tavalla yksinkertaistettu sosiaalisen toiminnan muoto. Ei haittaa, vaikka osoittautuisi, että tämä muoto ei ole jossain mielessä minimaalinen sosiaalisen toimijuuden muoto. Jos Bratman onnistuu osoittamaan, että intentioiden suunnitteluteoria onnistuu

tuottamaan jaetun sosiaalisen toiminnan tarvitsemat perusrakenteet, niin jatkuvuusteesi voidaan hyväksyä.

4.1 Että-intentiot

Bratman (1999b) on muotoillut teknisen että-intention käsitteen, ja tämä käsite on kohtalonkysymys hänen sosiaalisen toiminnan selitykselleen. Tarve että-intentioiden selkeälle oikeutukselle pohjaa ensinnäkin siihen, että Bratmanin (2014, 103) jaetun intention analyysi edellyttää suoraan intention jakajilta ”intention, että me teemme J”. Toisaalta että-intentiot ovat problemaattisia, koska intention ominaispiirteisiin tuntuu kuuluvan, että vain omia tekojaan voi aikoa. Intuitiivisesti tuntuu tosiaan omituiselta ajatella, että kenenkään muun tekemisiä voisi aikoa, koska intentioilla on tietynlainen sitoumuksen luonne. En voi sitoutua siihen, että sinä teet jotakin, paitsi jonkinlaisen ennusteen tai uskomuksen merkityksessä. Intention sitoumusluonne tarkoittaa sitä, että agentti, jolla intentio on, sitoutuu toimimaan intention sisällön mukaisesti, kunnes intentio toteutuu. Jos S:llä on intentio, että S tiskaa astiat, niin S:llä on oletusarvoisesti kyseinen intentio, kunnes astiat on tiskattu. Bratmanin (1987, 15–16) omin termein asia voidaan ilmaista niin, että intentiolle ovat ominaisia sitoutumisen tahto- ja päättelyulottuvuudet: yhtäältä intentiot ohjaavat tulevaa käyttäytymistä, ja toisaalta ne asettavat vaatimuksia tulevalle harkinnalle. Yksityinen mielentila ei vaikuta muiden toimintaan ja harkintaan näillä tavoilla, ainakaan systemaattisesti.

Vahvimmassa muodossa intention omaa toimintaa koskevuus voidaan ilmaista ehtona, jota Bratman (1999b, 148) kutsuu oman teon vaatimukseksi (OA, ”own action condition”), joka väittää yksinkertaisesti että vain omia tekojaan voi aikoa⁵. Teknisemmin sanottuna oman teon vaatimus edellyttää, että intention sisältönä olevan teon eli intentionaalisen objektin pitää olla sellainen, että sen toteuttaminen riippuu vain intention subjektista. Lievempiä muotoiluita samansuuntaisesta ovat kontrolliehto (C, ”control condition”) ja päätösehto (S, ”settle condition”). C:n mukaan intentioiden täytyy koskea sellaisia asioita, joihin voi itse vaikuttaa.⁶ S:n mukaan intentiot ovat asenteita, jotka ”ratkaisevat harkintakysymyksiä ja siten selvittävät omassa päätösvallassa olevat asiat”⁷. (Bratman, 1999b, 148–149.)

⁵ ”an intention necessarily includes a reference to the one who has the intention. An agent can intend only to do something *herself*.” (Stoutland, 1997, 55), sitaatti: (Bratman 1999b, 148)

⁶ ”one cannot intend what one does not take oneself to control” (Baier, 1997b, 25), sitaatti: (Bratman 1999b, 149)

⁷ ”Your intentions are the attitudes that resolve deliberative questions that are up to you.” (Velleman 1997, 32), sitaatti: (Bratman 1999b, 149)

Ongelma syntyy siitä, että vaikka S:llä on intentio ”me teemme J”, niin tämä ei voi yksin ratkaista kysymystä J:n tekemisestä. Toisaalta toisenkin toimintaan osallistuvan tahon saman sisältöisen intention pitäisi ratkaista kysymys, mikä on ristiriidassa sen kanssa, että ensimmäinenkin intentio ratkaisisi sen. Bratman hyväksyy ainakin päätösehdon, mikä ei ole yllättävää. (Bratman 1999b, 149–150.)

Bratman (1999b, 150–152) rakentaa argumenttinsa ajatuskokeiden sarjana. Ensimmäisessä tapauksessa A pumpkaa vettä taloon. Talon vedenjakelujärjestelmä on oletusarvoisesti tilassa, jossa matala vedenpaine estää veden päätyksen taloon. Järjestelmään kuitenkin kuuluu alijärjestelmä, joka nostaa painetta, kun joku pumpkaa vettä, ja tämä alijärjestelmä toimii automaattisesti. A:n onnistuminen riippuu talon vedenjakelujärjestelmän oikeasta toiminnasta, ja A tietää tämän. Tämä ei vaikuta mitenkään estävän sitä, että A muodostaa intention pumpata vettä.

Mitä tapahtuu A:n intentiolle, kun automaattinen alijärjestelmä korvataan ihmisellä? Ei yhtään mitään. Vaikka onnistuminen riippuu nyt toisen ihmisen kontribuutiosta vedenpaineen kasvattamiseksi, niin järjestelmä koostuu samoista toiminnallisista komponenteista. Toisen ihmisen tehtävä on toimia vedenpainetta nostavana alijärjestelmänä.

Edellä mainittu järjestelmä jäljittää pumpun toimintaa ja kasvattaa vedenpainetta tarvittaessa. Järjestelmään voidaan tehdä myös sellainen muutos, että se jäljittääkin varsinaisen pumppaamisen sijaan intentiota pumpata. Ihmiset ovat hyviä intentiodetektoreita, ja erityisen helposti intention havaitseminen onnistuu, jos toinen osapuoli viestii intention. Vaikka veden pumppaamiseen liittyvä prosessi sisältäisi pumppaamisintention viestinnän, niin mikään ei edelleenkään estä A:ta muodostamasta intentiota pumpata.

Tässä vaiheessa Bratman (1999b, 153) vaihtaa tapausta. Edellä kuvatun tarinan opetus on, että riippuvuus maailmasta ei estä intentionien muodostamista. Tällainen ”toisista agenteista riippuva välitteisyys”⁸ on täysin sallittu tilanne myös ottaen S- ja C-vaatimukset. Bratman kuvailee tilanteen, jossa kaksi agenttia muodostaa toisesta agentista riippuvan intention symmetrisesti:

- (1a) Minulla on intentio, että maalaamme.
- (1b) Sinulla on intentio, että maalaamme.
- (2) Minun intentioni on sinun tiedossasi, ja sinun intentiosi on minun tiedossani.

⁸ ”other-agent conditional mediation” (Bratman 1999b, 152).

- (3a) Asiantilan (1a) pysyvyys riippuu siitä, että edelleen tiedän (1b): jos en tietäisi, että (1b), niin minulla ei olisi intentiota maalata.
 - (3b) Asiantilan (1b) pysyvyys riippuu siitä, että edelleen tiedät (1b): jos et tietäisi, että (1a), niin sinulla ei olisi intentiota maalata.
 - (4) Maalaamme, mutta vain jos (1a) ja (1b)
 - (5) (1-4) ovat kummankin tiedossa.
- (Bratman 1999b, 153)

Tilanne on kummankin osapuolen kannalta analoginen vedenpumppaustapaukselle, mutta miten tällaiseen tilanteeseen on mahdollista päätyä? Pumppaustapauksessa A:n riitti yksinkertaisesti muodostaa intentio pumpata, koska vaadittava taustavalmistelu oli talon puolesta tehtynä.

Argumentin seuraavassa vaiheessa Bratman (1999b, 154–155) palaa pumppaamiseen. Nyt toinen osapuoli ei olekaan vain osa talon järjestelmää, vaan osapuolet ovat toistensa vertaisia vapaita toimijoita. Vedenpaineen säätelyjärjestelmä on joka tapauksessa toisen osapuolen hallinnassa, ja pumppu ensimmäisen. Bratmanin mukaan A voi muodostaa intention pumpata vettä, kunhan toisen osapuolen asianmukainen vastine on asianmukaisesti ennustettavissa, ja useimmiten asia on juuri näin. Samalla tavalla kuin on ennustettavissa, että kellonajan saa tietää kysymällä, on myös ennustettavissa, että vettä on saatavilla taloon apua pyytämällä. Myös maalaaminen on tulkittavissa samaan tapaan. Ensin A muodostaa intention pumpata tai maalata, ja toinen osapuoli käyttäytyy ennalta-arvattavasti muodostamalla vastaavan intentionsa nostaa vedenpainetta tai maalata. Tyypillinen transaktio alkaisi A:n kysymyksellä ”maalataanko?”, ja tästä seuraisi toisen osapuolen vastaus ”maalataan vaan.”

A:n päätös pumpata vettä ratkaisee kysymyksen veden pumppaamisesta, kunhan A kykenee ennakoimaan toisen osapuolen ryhtyvän yhteistyöhön. Maalaamistapaus on selvästi täysin analoginen (Bratman 1999b, 156). Tässä vaiheessa argumentin eheys riippuu siitä, voiko A todella ennakoida toisen osapuolen toimintaa. Ei liene mitään lähtökohtaista syytä kieltää tätä mahdollisuutta. Voidaan kuitenkin kysyä, onko tällainen ennakointi mahdollista ilman, että A tulkitsee tilanteen jaetun intentionaalisen toiminnan kautta, ja tuottaako tämä argumenttiin kehän, jos jaetun intentionaalisen toiminnan ideaan perustuva ennakointi on ainoa mahdollinen tällainen ennustamisen etiologia. On myös kuviteltavissa, että esimerkiksi operatiivinen käsitys veden pumppaamisen edellytyksistä riittää tällaisesta ennakointitehtävästä suoriutumiseen. Tyypillinen tapa päätyä sopivanlaiseen ennustukseen on neuvottelu yhteisestä menettelystä, jossa A tekee osansa ja toinen osapuoli tekee oman osansa.

Bratman (1999b, 158–160) käsittelee kaksi mahdollista vasta-argumenttia, jotka koskevat intentioiden sisältöjä. Ensimmäinen ongelma on ajatus, että intentioiden sisältö on ehdollinen yhdessä tekeminen. Tällöin ei ole totta, että A:lla on intentio ”me maalaamme”. Bratman erottaa toisistaan intention *oletuksella*, että p, ja intention *ehdolla*, että p. Oletuksen tapauksessa p toimii tavalliseen tapaan uskomuksena intention muodostamisen taustalla olevassa harkinnassa, jolloin ongelmaa ei synny. Ehdollisessa tapauksessa intention sisältö on ehdollinen.

Monesti tulevaisuutta voidaan ennakoida niin, että ei-ehdollisen intention muodostaminen on mahdollista. Kitken rikkaruohoja olettaen, että sää mahdollistaa sen, ja pumpetaan vettä olettaen, että vedenjakelumekanismi toimii moitteetta. (Bratman 1999b, 158.) Tuntuisi myös kohtuuttomalta olettaa, että koska maailmassa on monenlaisia mahdollisia tapahtumia, jotka saattavat estää intentioiden tapahtumisen, jokainen intentio olisi ehdollinen.

Toisaalta ehdollinen intentio voi olla osa ei-ehdollisen intention muodostamisen etiologiaa. Oletetaan, että A aikoo tehdä yhdessä J, jos B aikoo tehdä yhdessä J, ja tämä on kummankin tiedossa. Näin ollen B tietää, että jos B muodostaa intention tehdä yhdessä J, niin A muodostaa ei-ehdollisen intention tehdä yhdessä J. Jos A tietää, että B aikoo ehdollisesti osallistua yhdessä tekemiseen, niin A voi suoraan muodostaa intentionsa.

Toinen pumppaustapaukseen liittyvä intentioiden sisältöjä koskeva ongelma on, että jos A aikoo pumpata vettä, niin eikö A:n intention sisältö ole vain A:n oma puoli kokonaissuorituksesta? Ongelma on erityisen selkeä maalaamisesimerkissä, koska kummankin osapuolen intention sisältö on kuvattu samalla tavalla, eli yhdessä maalaamisena. Bratman (1999b, 159) huomauttaa, että vaikka alustavien intentioiden sisältönä olisi pelkkä oma tekeminen, tästä ei seuraa, että lopullisessa tilanteessa intention kohteena ei olisi mahdollista olla jaettu toiminta. Bratmanin argumentti koskee jaetun toiminnan olemista intention sisältönä, eikä vakuuttavia vasta-argumentteja tälle ole esitetty.

4.2 Vaatimaton sosiaalisuus

Bratmanin tavoitteena on selittää jaettu intentionaalinen toiminta. Intuitiivisesti kuvailtuna ”jaettu intentionaalinen toiminta” nimeää sellaiset tapaukset, joissa joukko toimijoita tavoittelee yhdessä jotakin päämäärää aikomuksenaan suorittaa päämäärän eteen joukko toimenpiteitä toisistaan tietoisina ja toimintaa keskinäisesti koordinoiden. Bratmanin perusesimerkki on talon maalaaminen. Talon maalaaminen on jaettua intentionaalista toimintaa, kun kukin osallistuja maalaa taloa yhdessä tuumin. Kukin maalari voisi maalata samaakin taloa erikseen, jopa tietämättä toisistaan, jolloin kyse olisi yksin maalaamisesta, jossa kohde vain on jaettu. Yhdessä talon maalaaminen on kuitenkin erilainen ilmiö, koska se edellyttää toimintaan osallistujien välistä koordinaatiota. Muita jaetun

intentionaalisen toiminnan paradigmaattisia tapauksia ovat esimerkiksi Gilbertin (1990) yhdessä käveleminen.

Bratman (2014, 7–8) rajaa selityskohteensa pienen mittakaavan sosiaaliseen toimintaan, koska katsoo mahdollisimman yksinkertaisten tapausten olevan ensimmäinen askel sosiaalisen toiminnan ymmärtämisessä. Tavoitteena on eksplikoida, mitä käsitteellisiä, metafysisiä ja normatiivisia resursseja tarvitaan selittämään vaatimattoman sosiaalisuuden (*modest sociality*) ilmiö. Vaatimaton sosiaalisuus viittaa ilmiöön, jossa jaettua intentionaalista toimintaa tapahtuu eräänlaisessa minimaalisessa kontekstissa. Tätä minimaalista kontekstia voitaisiin pitää jonkinlaisena sosiaalisen toiminnan tyyppitapauksena, ja se voidaan rakentaa kuvailemalla joukko rajoitteita. Näitä rajoitteita on viisi.

Ensinnäkin sosiaaliseen toimintaan osallistuva ryhmä on pieni. Kuinka monta jäsentä pienessä ryhmässä on? Bratman (2014, 7) antaa esimerkkeinä ainakin kamariorkesterit (2–4 jäsentä) ja ”tiimit” (ehkäpä 5–7 jäsentä). On parasta sanoa, että ”pienessä ryhmässä” on ”muutama jäsen”. Toiseksi ryhmä koostuu aikuisista. Syy tälle rajoitteelle on luultavasti se, että aikuisten kognitiiviset kyvyt ovat täysin kehittyneet, ja ilmeisesti tavoitteena on saada aikaan tilanne, jossa ryhmän jäsenten intentionaalinen toimijuus vaikuttaa normaalilla tavalla. Oletus siis voidaan muotoilla niin, että ryhmät jäsenet ovat rationaalisia intentionaalisia toimijoita. Lisäksi tällä tavalla voidaan ainakin alustavasti ohittaa mahdolliset huolet ehtojen psykologisesta monimutkaisuudesta. Kolmanneksi ryhmän sisällä ei ole epäsymmetrisiä auktoriteettisuhteita. Tämä oletus yksinkertaistaa tarkastelua sulkeistamalla kysymyksen vallasta. Neljänneksi ryhmän jäsenet säilyvät samoina. Vakaus ryhmän jäsenyydessä auttaa sulkeistamaan kysymyksen siitä, miten jäsenten muuttuminen vaikuttaa intentioiden jakamiseen. Viidenneksi ryhmän kuuluminen sosiaalisten instituutioiden piiriin sulkeistetaan. Esimerkiksi avioliitto on monimutkainen sosiaalinen instituutio. Oletettavasti instituutioiden ymmärtäminen edellyttäisi jo valmiin käsityksen yksinkertaisista sosiaalisen toiminnan reunaehdoista. (Bratman 2014, 7–8.)

4.3 Jatkuvuusteesi

Jatkuvuusteesi väittää, että intentioiden suunnitteluteoria sisältää ne metafysiset, normatiiviset ja käsitteelliset resurssit, joita tarvitaan vaatimattoman sosiaalisuuden selittämiseen. Mitään perustavanlaatuaista uutta sisältöä ei tarvita.

Bratman on konstruktivistisesti jaetun intention suhteen. Konstruktivismi jaetun intention suhteen on näkemys, jonka mukaan jaetut intentiot muodostuvat ryhmän jäsenten intentionaalisten tilojen

sopivista keskinäissuhteista tietyssä kontekstissa.⁹ Ajatus konstruktivismista viittaa Gricen *creature construction* -menetelmän käyttöön. Suunnitteluteoria rakentaa intentionaalisesta toimijuudesta kuvan, jossa yksittäisillä toimijoilla on intentionaalisia tiloja, ja näiden intentionaalisten tilojen rationaalinen toiminta muodostaa intentionaalisen toimijuuden. Suunnitteluteorian aineksia sopivalla tavalla yhdistelemällä saadaan aikaan malli, jonka pitäisi vastata sosiaalisen toimijuuden teorian selityskohdetta. Tämä selityskohde on Bratmanin tapauksessa ”vaatimattoman sosiaalisuuden” ilmiö.

Konstruktivismi heijastaa Bratmanin individualistista metodologiaa. Taustaoletuksena on, että jaetut intentiot palautuvat yksittäisten toimijoiden intentioihin, jotka ovat sopivanlaisissa suhteissa toisiinsa. Jaettujen intentioiden normien ohjaama toiminta on yksilöllisten intentioiden normien ohjaaman toiminnan lopputulos. Jaettuja intentioita ohjaavat normit perustuvat niiden yksilöllisiä vastinpareja ohjaaviin yksilönormeihin.

Bratman otaksuu, että koska jaetut intentiot pohjaavat tiivistä yksilöintentioihin, siirtymä yksilöllisestä toiminnasta jaettuun toimintaan on mahdollista tuottaa suhteellisen maltillisella konstruktiolla. Jatkuvuusteesin kannalta tämä tarkoittaa seuraavaa: Nash-tasapainomallit laskevat liian laajan joukon tilanteita sosiaalisten tekojen karsinaan, koska niiden avulla ei voida kunnolla tavoittaa, mikä yhteisen tekemisen tilanteissa on todella olennaista. Searle- ja Gilbert-tyyliset mallit puolestaan saattavat laskea sinne liian vähän tilanteita, koska ne sisältävät uudenlaisia erikoiskäsitteitä, ja oletettavasti siten soveltuvat vain rajatumpien erikoistapausten analysointiin. Ne sisältävät siis metafysisesti, käsitteellisesti tai normatiivisesti epäkonservatiivisia lisäyksiä suhteessa yksilölliseen toimijuuteen.

Jatkuvuusteesi on mahdollisuusteesi. Sen onnistunut puolustus osoittaisi, että jaettu toimijuus on mahdollista muotoilla ilman yksilötoimijuuden käsitteitä järeämpää kalustoa, ja täten osoittaa tällaista järeämpää kalustoa käyttävät teoriat epäilyksenalaisiksi, tai joka tapauksessa osoittaa, että tällaisia teorioita voitaisiin yksinkertaistaa huomattavasti.

Bratmanin voidaan oikeastaan nähdä esittävän, että jo yksilöllinen toimijuus edellyttää niin voimakasta käsitteistöä, että siirtymä tästä sosiaaliseen toimijuuteen on helppo suorittaa. Jos siirtymä näin kuvatussa yksilöllisestä toimijuudesta jaettuun toimijuuteen on konservatiivisempi kuin siirtymä

⁹ ”Call the idea that shared intention consists in a structure of relevant and suitably interrelated attitudes of the participants in a suitable context *constructivism about shared intention.*” (Bratman, 2014, 33).

uskomus–halu-mallista suunnittelumalliin, Bratman on onnistunut säilyttämään tavallisesti miellettyä suuremman selitysvastuun yksilötoimijuuden teorioille.

On ilmeisen mahdollista, että jotkin rakennelmat ovat keskenään ristiriidassa, mutta ne tuntuvat selittävän todellisuutta jokseenkin yhtä tehokkaasti. Useiden konstruktioiden mahdollisuus ei kuitenkaan aseta menettelyä itseään kyseenalaiseksi, koska yleensä jotakin näistä konstruktioista voidaan suosia esimerkiksi teoreettisen hedelmällisyyden perustein, tai saattaa paljastua, että jaettu toimijuus voidaan todellisuudessa toteuttaa monilla tavoilla. Näin ollen konstruktioiden ei tarvitse antaa jaetun toimijuuden välttämättömiä ehtoja osoittaakseen jatkuvuusteesin paikkansapitävyyden.

4.4 Vaatimattoman sosiaalisuuden riittävät ehdot

Bratmanin mukaan jaetun intentionaalisen toiminnan vaatimattoman sosiaalisuuden olosuhteissa selittää jaettu intentio. Jaettu intentio on intentionoon osallistuvien yksilöiden omien intentioiden muodostama sopiva rakenne sopivassa kontekstissa. Sopivat rakenteet eli sopivanlaiset yhteydet yksittäisten intentioiden välillä syntyvät yksittäisten intentioiden ja muiden asiaankuuluvien mielentilojen sisällöistä. Kun jaettu intentio selittää jaetun toiminnan yhteysvaatimuksen (*connection condition*) mukaisesti, niin kyseessä on jaettu intentionaalinen toiminta. Tämä selitysrelaatio on analoginen yksilöintention ja yksilöllisen intentionaalisen toiminnan kanssa.

Bratman (2014, 85) olettaa, että kahta toimijaa koskeva perustapaus voidaan yleistää koskemaan suurempaa ryhmää. Bratmanin (2014, 41, 52–53, 58, 76–77, 82, 85–86) käsitys jaetun intention yleisestä rakenteesta koostuu seuraavista ehdoista:

1. Kullakin on intentio osallistua yhteiseen toimintaan.
2. Kullakin on intentio osallistua yhteiseen toimintaan kaikkien muiden vastaavien intentioiden kautta ja yhteysvaatimuksen mukaisesti.
3. Kullakin on intentio osallistua yhteiseen toimintaan muiden kanssa limittyneiden osasuunnitelmien mukaisesti.
4. Kukin uskoo, että jos kullakin on vastedeskin intentio osallistua yhteiseen toimintaan, niin kukin osallistuu yhteiseen toimintaan näiden intentioiden ja yhteysvaatimuksen mukaisesti.
5. Kukin uskoo, että kunkin intentiot kohdassa 1 ovat pysyvyydeltään keskenään riippuvaisia.
6. Kunkin intentiot kohdassa 1 ovat pysyvyydeltään keskenään riippuvaisia.
7. Kaikki nämä ehdot ovat kaikkien tiedossa.

Edellä mainittu selittämisen luonnetta koskeva yhteysvaatimus kuuluu seuraavasti:

8. Osaintentioita ja toimintaa koskien vallitsee keskinäinen aloiteherkkyys¹⁰. Aloiteherkkyys jäljittää yhteisen intention sisältöä, että kaikki toimivat yhdessä toistensa intentioiden kautta.

Seuraavaksi käsittelen kunkin näistä vaatimuksista järjestyksessä, ja koetan kertoa, miksi Bratman sisällyttää kyseisen vaatimuksen analyysiinsä.

4.4.1 Intentio osallistua jaettuun toimintaan

Jaetun intention olemassaoloa puolustavat suunnilleen vastaavat näkökohdat kuin yksilöllisenkin intention. Samoin kuin yksilöllistä intentiota ei voi palauttaa pelkkään haluamiseen, jaettua intentiota ei voi palauttaa tapaukseen, jossa tekijät yhdessä arvioivat tietyn ratkaisun parhaaksi. Pelkän strategisen vuorovaikutuksen läsnäolo ei myöskään takaa, että toiminnassa olisi kyse jaetusta intentiosta: kaksi toisilleen vierasta ihmistä voi kävellä kadulla tavoitteenaan olla törmäämättä toisiinsa, mutta kyseinen tavoite on yhteinen vain siinä heikossa mielessä, että kukin tavoittelee samaa asiaa omalta osaltaan ja itselleen. Tällainen vuorovaikutustilanne ei tue suunnitteluteorian keskeistä vaatimusta intentioille. Strategisen yhdessä kävelyn tavoite ei rajoita tulevaa käytännöllistä harkintaa toiminnan jatkumiseksi, vaan yhteinen matka voi päättyä mielivaltaisesti koska tahansa. (Bratman 2014, 5, 40–41.)

Jokaisella toimintaan osallistujalla on intentio, jonka sisältö on ”me teemme yhdessä J”. Kyseessä on että-intentio: yksittäisen intention kohteena on tilanne, joka ei koske pelkästään omaa toimintaa. Bratman (2014, 41; 1999b, 146–148) tunnistaa tähän liittyen varsin aiheellisen huolen, että yhdessä tekemistä koskeva että-intentio sisältäisi jaetun intentionaalisen toiminnan käsitteen. Bratmanin analyysissä jaettu intentio selittää jaetun intentionaalisen toiminnan, joten tästä seuraisi, että määritelmä olisi kehämäinen: jaettu intentio selitetään jaetulla intentionaalisella toiminnalla ja jaettu intentionaalinen toiminta selitetään jaetulla intentiolla. Kuitenkin Bratmanin (2014, 46; 1999b, 147) mukaan aiottu toiminta voidaan kuvata niin, että se jättää avoimeksi, onko jaettu toiminta intentionaalista vai ei. Tässä Bratman vetoaa siihen yleiseen näkökohtaan, että myös yksilöintentiot täytyy selittää jotenkin, ja oletettavasti selitys etenee ilman kehää jostakin ei-intentionaalista sisältöä käsittelevästä perustapauksesta. Jaetun intention tapauksessa voidaan vedota yksilöintentioihin, ja niiden selittäminen etenee vastaavanlaisista perustapauksista.

Jaettuun intentionaaliseen toimintaan osallistuja voi itse ilmaista intentionsa tavalla, joka sisältää eksplisiittisen viittauksen jaettuun intentionaaliseen toimintaan, mutta intentionaalisuusneutraali tapa

¹⁰ Bratmanin käyttämä ilmaus on ”mutual responsiveness”.

kuvata toimintaa on aina mukana jaettua toimintaa koskevissa intentioissa (Bratman 2014, 47). Kun agentti kuvailee omaa aikomustaan jaetun intentionaalisen toiminnan käsitettä käyttämällä, niin intentioniin sisältyy vähintään implisiittisesti viittaus taipumuksiin sovittaa omaa toimintaa suhteessa päämäärään, joka on puolestaan artikuloitu teon kouriintuntuvien vaikutusten suhteen. Esimerkiksi intentio mennä yhdessä junalla Turkuun saattaa sisältää samaan junaan nousemisen, rattoiset keskustelut ravintolavaunussa, ynnä muuta asiaan kuuluvaa. Tällainen jaetusti tapahtuva toiminta yhdessä yhteistyökykyisyyttä koskevien implisiittisten dispositioiden kanssa viittaa siihen suuntaan, että on mahdollista antaa jaetun intentionaalisen toiminnan suhteen neutraali kuvaus yhteisestä toiminnasta. (Bratman 2014, 48.)

4.4.2 Toiminta kunkin intention kautta

Jaettu intentio edellyttää, että kukin mieltää muut tietoisina osallistujina yhteiseen toimintaan¹¹. Ensinnäkin edellytetään keskinäistä tietoisuutta toisten aikomuksista. Aikomusten täytyy myös tähdätä yhteiseen päämäärään. Pelkästään osapuilleen samaan suuntaan kuvailtu kunkin aikoma lopputulema ei riitä: kunkin täytyy aikoa osallistua toimintaan muiden intentioiden kautta. Esimerkkinä tapauksesta, jossa ehto (1) toteutuu, mutta ehto (2) ei Bratman (2014, 49) kehittää esimerkin kahdesta gangsterista. Kummallakin on intentio mennä yhdessä New Yorkiin, mutta kummankin intentioniin sisältyy teon toteutumiseen liittyvä osasuunnitelma kuljettaa toinen osapuoli auton peräkonttiin pakattuna. Toiminnan yhteisyydestä voidaan tässä tapauksessa puhua vain varsin suurin varauksin.

Toisen intention kautta toimimisella¹² Bratman (2014, 49–50) tarkoittaa, että jaettu toiminta on sekä toisen intention mukainen, että sen tulos. Toisen intention mukaisesti toimiminen edellyttää, että kunkin intention sisältö toteutuu, ja toteutumista ohjaa toisen intentio. Toiminta intention tuloksena puolestaan viittaa tapaan, jolla jaettu intentio on yhteydessä jaettuun toimintaan. Tässä piilee jälleen kehämäisyyden vaara. Bratmanin on selitettävä, millainen aiottu yhteys kunkin intentiolla on jaettuun toimintaan. Yhteyden luonne ei voi olla yksinkertaisesti se, että jokaisella on intentio toimia jaettua intentionaalista toimintaa tukevalla tavalla. Mainitun yhteyden täytyy kuitenkin tukea jaettua intentionaalista toimintaa. Tämä korostaa, että yhteysvaatimuksen täsmällisen luonteen eksplikointi on tärkeää Bratmanin analyysin onnistumiselle. Joka tapauksessa Bratman lisää konstruktiionsa vaatimuksen intention ja tekemisen asianmukaisesta yhteydestä.

¹¹ ”intentional co-participants in the shared activity” (Bratman 2014, 48).

¹² ”by way of the intention of the other” (Bratman 2014, 49).

Yhteysvaatimus koskee jaetun intention selittävää suhdetta jaettuun intentionaaliseen toimintaan, ja se asettaa tiettyjä edellytyksiä toisten intentioiden kautta toimimiselle. Kunkin osallistujan on seurattava toistensa intentioita tavalla, joka ohjaa kohti yhteisesti aiottua päämäärää. Osallistujien on oltava herkkiä toistensa keinoja koskeville aikomuksille ottamalla huomioon omassa harkinnassaan tavoitteiden ja keinojen yhteensopivuuden. Osallistujien on pidettävä mielessään jaettu toiminta toistensa intentioiden kautta. Pelkän yhteisen toiminnan toteutumisen seuraaminen ei riitä, koska muut osallistajat on mielletävä aktiivisina kumppaneina yhteisessä hankkeessa. (Bratman 2014, 79–80.)

4.4.3 Limittyneet osasuunnitelmat

Jaetulla intentiolla on toimintaa koordinoiva rooli, joka toteutuu taipumuksena saattaa kunkin toimijan osasuunnitelmia yhteensopiviksi. Esimerkiksi suunnitelma matkustaa Helsinkiin sisältää suunnitelman osana matkustusvälineen ja reitin valinnan. Jos haluamme matkustaa Helsinkiin yhdessä, niin aikomiemme matkustuskeinojen täytyy olla yhtenevät. Bratman kutsuu tätä vaatimusta osasuunnitelmien limittymiseksi (*mesh*). Vaatimus koskee toimintaan osallistujien intentioita suunnitelmien limittymisestä: varsinaista limittymistä ei tarvita, kunhan ryhmällä on taipumus harmonisoida keinonsa yhteiseen tavoitteeseen päätymiseksi. (Bratman 2014, 53.)

Suunnitelmien limittyminen on tilanne, jossa eri toimijoiden keinot ovat vähintään karkealla tasolla yhteensopivia. Suunnitelmien ei kuitenkaan tarvitse täsmätä tarkalleen viimeistä piirtoa myöten, koska suunnitelmat ovat rakenteeltaan hierarkkisia. Yksi suunnitelma voi määrittää tietyn keinon samalla, kun toinen jättää kysymyksen ylemmän tason suunnitelman toteuttamisesta auki. (Bratman 2014, 54.) Intention osasuunnitelmien limittymisestä ”ankkuroituvat” kunkin intention jaetun toiminnan puolesta. Osasuunnitelmien täytyy limittyä aiotusta päätavoitteesta alaspäin, koska riittävän limittymisen puuttuminen estää jaettua toimintaa tapahtumasta. Yhtäältä suunnitelmien täytyy olla ylhäältä päin katsottuna yhteensopivia, mutta toisaalta niiden ei tarvitse olla sitä pohjaan saakka. Bratman mainitsee shakkipelin ja muut kilpailutilanteet esimerkkinä tapauksesta, jossa selvästikään alimman tason osasuunnitelmien ei tarvitse täsmätä (Bratman 2014, 55). Kilpailuaktiviteetit itse asiassa ilmeisesti vaativat, että osasuunnitelmat eivät täsmää.

Limittymisvaatimus rakentaa normatiivisen paineen yhteistyöhön suoraan yksittäisten toimijoiden omiin, yksityisiin intentioihin. Koska kunkin intentio sisältää intention yhteensopivuuteen toisten osasuunnitelmien kanssa, syntyy normaalisti myös taipumus toimia sosiaalisten käytännöllisten normien mukaisesti. Aiotun limittyneisyyden seurauksena kukin sitoutuu toimimaan tavalla, joka on yhteensopiva muiden toimintatapojen kanssa. Limittymisvaatimus tukee siten väitettä yksilöllisen ja sosiaalisen toimijuuden normatiivisesta jatkuvuudesta. (Bratman 2014, 90.)

Jaettujen intentioiden ja limittyneiden osasuunnitelmien tilanteessa kullakin on normatiivinen paine ratkaista käytännöllisiä kysymyksiä valitsemalla sopivia keinoja intentioiden toteuttamiseksi, ja rajoittua sellaisiin käytännöllisiin ratkaisuihin, jotka ovat yhteensopivia aikaisempien intentioiden kanssa. Koska intentioiden sisältöön kuuluu toiminta toisten intentioiden kautta, yksilöllisen rationaalisuuden normit ohjaavat neuvottelun lisäksi keskinäiseen avunantoon. (Bratman 2014, 56.) Tämä huomio auttaa selventämään, millaisia normatiivisia paineita intentioiden sisältöön rakennettu vaatimus tehdä yhdessä muiden suunnitelmien mukaisesti ja kautta tuo mukanaan.

4.4.4 Jaetun intention koherenssi

Ehto 4 vaikuttaa melko vahvalta: kyseessä on intentio–uskomus-periaatteen sosiaalinen versio. Yksilöllisen vastineen tästä periaatteesta Bratman (1987, 37–38) on päätenyt hylkäämään. Saattaa esimerkiksi olla, että aion käydä kirjakaupassa, mutta uskon, että luultavasti unohdan. Kuten Bratman (1987, 38) huomauttaa, voitaisiin toisaalta myös argumentoida, että intentio ilman uskomusta teon onnistumisesta on ehdollinen intentio. Ehdolliset intentiot taas ovat Bratmanille hankalia, koska ne eivät tue että-intentioita kunnolla. Bratman (2014, 76–77) joka tapauksessa lisää konstruktiionsa sosiaalisen intentio–uskomus-periaatteen. Yhtäältä lisäys auttaa tukemaan kolmen ensimmäisen ehdon ristiriidattomuutta. Toisaalta lisäys voidaan Bratmanin mukaan sallia, vaikka se tarkalleen ottaen onkin liian vahva, koska jatkuvuusteesin kannalta on tärkeintä muodostaa riittävät ehdot jaetulle intentiolle.

4.4.5 Intentioiden pysyvyyden keskinäinen riippuvuus

Kuten edellä on todettu, että-intentioiden mahdollisuus edellyttää, että osallistujien yhteisessä tiedossa on, että kunkin jaetut intentiot riippuvat muiden intentioista tehdä asia yhdessä. A aikoo tehdä J, mutta vain jos B aikoo tehdä J. Bratman kutsuu tällaista intentioiden riippuvuuden konfiguraatiota pysyvyyden keskinäisriippuvaisuudeksi (*persistence interdependence*), ja se mahdollistaa, että jaettu intentio toteuttaa päätösehdon. Päätösehdon mukaan intention rooli on päättää kysymys siitä, tehdäänkö teko vai ei. Intentioiden pysyvyyden keskinäisriippuvuuden tilanteessa tällainen päättäminen on mahdollista, koska oman intention olemassaolo tukee muiden intentioiden pysyvyyttä, ja muiden intentiot puolestaan tukevat yhteistä tekoa.

Bratman (2014, 70–73) määrittelee kolme tyyppiä pysyvyyden keskinäisriippuvuutta: 1) toivottavuuteen perustuva (*desirability-based*) keskinäisriippuvuus, 2) toteutettavuuteen perustuva (*feasibility-based*) keskinäisriippuvuus ja 3) velvollisuuteen perustuva (*obligation-based*) keskinäisriippuvuus. Lista ei välttämättä ole tyhjentävä, mutta sen tarkoitus on toimia esimerkkinä mahdollisista tavoista toteuttaa kyseinen jaetun intention vaatimus. Toivottavuuteen perustuvassa tapauksessa keskinäisen riippuvuuden perusteena on, että kumpikin näkee toisen osallistumisen

edellytyksenä teon toivottavuudelle. Toteutettavuuteen perustuvassa tapauksessa perusteena on, että yhteinen teko on mahdollinen vain siinä tapauksessa, että kukin osallistuu teon tekemiseen. Intentio yleisesti ottaen edellyttää, että toimija näkee aiotun teon ylipäänsä mahdollisena, joten keskinäisriippuvuuden toteutuminen toteutettavuuden perusteella vaikuttaa uskottavalta. Toteutavuusnäkökulma on hyötynäkökulma, mutta se ei edellytä, että muiden osallistuminen vaikuttaisi tekemisen haluttavuuteen sinänsä. Tekoa vain ei mahdollisesti voi tehdä ilman apua. Velvollisuuteen perustuvassa tapauksessa kukin on esimerkiksi luvannut osallistua toimintaan, jos muutkin osallistuvat, ja näin on syntynyt moraalinen velvoite toimia yhdessä, mutta vain jos muutkin näin toimivat. (Bratman 2014, 70–73.)

Pysyvyyden keskinäinen riippuvuus auttaa tukemaan jaettujen intentioiden stabiiliutta. Jos kunkin intentiolla on taipumus mukautua stabiiliusnormiin, niin yksittäiset intentiot tukevat myös jaetun intention stabiiliutta. Koska intentiot ovat keskenään riippuvaisia, niin yksityisen intention suunnitelmateoreettisesti syntyvällä stabiiliudella on taipumus vakauttaa muidenkin intentioita. Näin yksilölliset stabiiliusnormit tukevat jaetun intention sosiaalista diakronista stabiiliutta. (Bratman 2014, 90.)

4.4.6 Kaikki nämä ehdot ovat kaikkien tiedossa

Koska jaetun intention sisällön on tarkoitus ohjata jaettua keino-päämääräpäätelyä, ja asianmukaista normien täytyy pystyä vaikuttamaan koko ryhmän toiminnan vakauteen, ristiriidattomuuteen ja koherenssiin, on luonnollista lisätä ehto, että jaetun intention sisältö on yleistä tietoa koko ryhmän kesken. Jokainen toimintaan osallistuja tietää kustakin osallistujasta, että heillä on samansuuntaiset tavoitteet ja ajatukset yhteisestä toiminnasta.

Ilmaus ”kaikkien tiedossa” viittaa yleisen tiedon (*common knowledge*) käsitteeseen, jonka Bratman määrittelee seuraavasti. A:n ja B:n kesken on yleistä tietoa, että *p*, jos 1) A tietää, että *p*, 2) B tietää, että *p*, 3) A tietää, että B tietää, että *p*, 4) B tietää, että A tietää, että *p*, 5) A voi tietää kohdan 3, 6) B voi tietää kohdan 4, ja niin edelleen. Yleinen tieto koskee vain jaetun intention kannalta olennaisia mielentiloja, eikä kaikkia mahdollisia mielentiloja. (Bratman 2014, 57.) Yleisen tiedon vaatimus mahdollistaa että-intentioiden toiminnan aikaisemmin kuvatulla tavalla. Lisäksi se tukee keskinäisen riippuvuuden vaatimuksia ja mahdollistaa ristiriidattomuus- ja koherenssinormien toteutumisen. Seuraavassa alaluvussa käsiteltävä keskinäisen aloiteherkkyyden toteutuminen täysimääräisenä edellyttää myös kattavaa informaatioita muiden mielentiloista.

Jaettuun tietoon jaetusta intentiosta liittyy kuitenkin jälleen kehämäisyyden uhka. Jos jaetun intention muodostaa yleinen tieto siitä, että osallistujat *jakavat intention*, määritelmä vaikuttaa kehämäiseltä. Tämä on mahdollista kiertää toteamalla, että yleistä tietoa ovat konstruktion kaikki ehdot. Näin

yleisen tiedon sisällöksi tulevat kunkin osallistujan yksilölliset intentiot ja uskomukset. Vaatimus on tarpeeksi vaatimaton ollakseen uskottava, koska toisten tulkitseminen intentioiden ja uskomusten avulla on normaali arkipsykologisten käsitteiden käyttämistä. (Bratman 2014, 57–58.)

4.4.7 Yhteysvaatimus

Edellä mainitut ehdot sisältävät viittauksen yhteysvaatimukseen, jonka tarkoitus on avata jaetun intention selitysyhteyttä jaettuun intentionaaliseen toimintaan. Yhteysvaatimus sisältyy intention sisältöön, joten sekään ei saa pitää sisällän viittausta jaettuun intentionaaliseen toimintaan. Yhteysvaatimuksen keskeinen sisältö on, että ryhmän jäsenet ovat herkkiä toistensa intentioille, teoille sekä intentioista aiheutuville aloitteille koskien aiottua yhteistä toimintaa. Intentioiden ja tekojen seuraamisen tavoitteena on oman toiminnan mukauttaminen siten, että se palvelee yhteisesti aiottua päämäärää kunkin toimiessa aktiivisesti osana ryhmää. (Bratman 2014, 79.)

Bratman (2014, 80) tarkoittaa yhteysehdon vaatimaa herkkyyttä toisten aloitteille asettamalla sen kahden ääripään väliin. Ensimmäisessä ääripäässä on hyvin yleinen ja laaja-alainen toisen tukeminen ja aloitteisiin mukautuminen. Toisessa ääripäässä on kyse herkkyydestä vihamiesten aikeille vihamiehiä vastaan toimiessa. Kamppailutilanteissakin edellytetään toisen toiminnan huomiointi siinä määrin, kuin on välttämätöntä toisen aloitteiden kariuttamisen mahdollistamiseksi. Yhteysvaatimuksen tarkoittama aloiteherkkyys yhtäältä rajoittuu vain jaetun intention sisältönä olevaan toimintaan, eikä siten edellytä yleistä yhteistyötä ja avunantoa. Toisaalta se *jäljittää* jaetun toiminnan päämäärää, johon sisältyy kunkin aiotun osallistujan osallistuminen toimintaan muiden osallistumisaikeiden kautta. Aloiteherkkyys on yleinen taipumus, joka edistää nimenomaisesti jaetun päämäärän toteutumista.

Jaetun toiminnan päämäärän jäljittämisen ideassa Bratman (2014, 79) lainaa ja soveltaa Nozickin (1981) *totuuden jäljittämisen* ajatusta, joka liittyy Nozickin tiedon analyysiin. Nozickin mukaan tieto on uskomus, joka tukee seuraavia subjunktiivisia konditionaaleja uskomuksesta ja totuudesta: jos p ei olisi tosi, S ei uskoisi, että p, ja jos p olisi tosi, S uskoisi, että p. Toisin sanoen uskomus seuraa totuutta niin, että uskojalla on taipumus uskoa tosiin asioihin ja olla uskomatta epätosiin asioihin. S:n psykologisessa kokoonpanossa on jotain, joka saa hänen uskomuksensa myötäilemään totuutta. (Lammenranta 1993, 105–106.) Bratmanille toiminnan päämäärän jäljittäminen on adaptiivinen prosessi, jossa agentti ohjaa ja säätää suunnitelmiaan ja toimintaansa teon toteutumiseksi, ja toisaalta pidättäytyy päämäärän toteuttamista ehkäisevistä teoista.

4.5 Jaettu intentio, jaettu intentionaalinen toiminta ja jaetun toiminnan intentio

Bratmanin jaetun intention teoriassa on olemassa jaettu intentio, jolla on pitkälti samanlaiset roolit, kuin yksilön intentiolla. Nämä roolit pohjautuvat yksilöllisen intentionaalisen toiminnan

suunnitteluteorian rakenteisiin eli yksilön intentioihin ja suunnitelmiin sekä suunnitelmatoimijuutta ohjaaviin normeihin ja säännönmukaisuuksiin. Jaetun intention olemassaolo perustuu neljään perustekijään. Ensinnäkin kullakin osallistujalla on intentio, että yhteiseen toimintaan ryhdytään kunkin osallistujan intention kautta siten, että osallistujat ovat sopivalla tavalla herkkiä toistensa aloitteille. Lisäksi intention sisältöön kuuluu, että teko tehdään limittyneiden osasuunnitelmien kautta. Toiseksi kukin osallistuja uskoo, että aiottu yhteinen toiminta seuraa, jos kukaan ei muuta intentioitaan, ja että intentioiden pysyvyys riippuu muiden intentioiden pysymisestä. Kolmanneksi uskomus pysyvyyden keskinäisriippuvuudesta on totta. Neljänneksi kaikki tämä on kaikkien tiedossa.

Intentio on psykologinen tila ja yksilöllisten intentioiden subjekti on yksilö, joten onko jaettujen intentioiden subjekti kollektiivi, joka tekoon on ryhtymässä? Bratman (2014, 127) tulkitsee kysymyksen niin, että intention subjektina oleminen on tietynlaisessa psykologisessa tilassa olemista, ja subjekti on näin ollen olento, jolla on mieli. Subjekti tässä ei siis ole pelkkä kieliopillinen subjekti. Bratman viittaa Davidsoniin (1970, 217), jonka mukaan uskomusten, halujen ja intentioiden kaltaiset psykologiset tilat johtavat käyttäytymiseen ja uusien psykologisten tilojen muodostumiseen vain toisten psykologisten tilojen välittämänä ja muuntamina. Yksinkertaisia, tilojen propositionaalisen sisällön pintarakenteilla operoivia psykologisia sääntöjä ei siis ole. Jos olisi olemassa tällainen kollektiivinen subjekti, jolle kollektiivisia mielentiloja voisi predikoida, kollektiivisten tilojen pitäisi pystyä muodostamaan koherentti mielentilojen verkosto, joka myös tukee relevanttien mielentilojen tuottamista. Bratman ei kertakaikkisesti kiellä tällaisen sosiaalisen subjektin olemassaolon mahdollisuutta, mutta ei näe välttämättömänä postuloida sitä riittävän vahvan sosiaalisen toiminnan muodon aikaansaamiseksi.

Miten jaetun intention käsitettä sitten pitäisi käyttää, jos ei tarkalleen ottaen ole totta, että jollakin kollektiivisille toimijalla olisi psykologinen tila, joka olisi kuvailtavissa tällaisena intentiona? Jaettu intentio kuvailee sosiaalipsykologisen rakenteen yksilöiden välillä, ja tässä rakenteessa kullakin yksilöllä on intentio osallistua toimintaan yhdessä muiden kanssa tavalla, joka tukee muiden tapaa osallistua toimintaan. Yhtäältä intention sisältö on kaikkien osallistujien riittävässä määrin jakama, ja siten ryhmästä voidaan sanoa jotakin. Toisaalta on liian vahva vaatimus, että ryhmällä olisi varsinainen psykologinen tila. On luultavasti parasta sanoa, että kun jaettu intentio on olemassa, niin ryhmä *jakaa intention*, ja jokaisella ryhmän jäsenellä on muiden kanssa jaettu intentio.

Vaikka jaetun intentionaalisen toiminnan taustalla voitaisiin ajatella olevan kausaalinen agentti, jaetulla intentiolla ei kuitenkaan ole erillistä kollektiivista subjektiä. Onko mahdollista sanoa jotakin yksilölliseen tapaukseen verrattavasta tilanteesta, jossa toimitaan, ja tällä toiminnalla on tarkoitus? Voiko tämä tarkoitus olla toiminnan kuvauksesta erillinen, kuten yksilöllisen intention tapauksessa?

Bratman (2014, 28–29) antaa esimerkkinä jaetusta intentionaalista toiminnasta talon malaamisen. Tässä tapauksessa eri toimijat voivat osallistua maalaamiseen eri syistä. Yksi voi osallistua peittääkseen homeen hajun, toinen taas ei siedä vanhaa väriä. Tällaisten näkökohtien ei tarvitse estää jaettua intentionaalista toimintaa alkamasta. Kuitenkin yhtäältä on olemassa jännite, koska A maalaa taloa tarkoituksenaan saada väri siedettäväksi ja B maalaa taloa tarkoituksenaan saada haju siedettäväksi.

Bratman (2014, 29) erottaa toisistaan intention ja päämäärän. Päämäärien ei tarvitse olla samaan aikaan toteutuvia. Kuten yksilöllisen intention suunnitteluteorian esittelyn yhteydessä havaittiin, toimija voi tavoitella kahta asiaa, jotka eivät voi molemmat toteutua, mutta onnistua saavuttamaan toisen tavoitteistaan intentionaalisesti. Tässäkin tapauksessa agentin intentiona on kuitenkin oltava jotain. Sosiaalisen toiminnan tapauksessa riittää, että osallistujien valitsemat suunnitelmat ja intentiot sopivat yhteen riittävälle tarkkuustasolle asti. Suunnitelmat ovat toiminnan koordinoinnin ytimessä, ja ristiriitaisten tavoitteiden ei tarvitse estää suunnitelmien toteuttamista ja toteutumista, vaikka näin toisaalta saattaa joskus käydäkin. Eri toimijoiden tavoitteissa saattaa ilmetä ylitsepääsemättömiä ristiriitoja, mutta yhteisten suunnitelmien kohteena olevat välietapit voidaan saavuttaa keskinäisen aloiteherkkyyden ja limittyneiden osasuunnitelmien olosuhteissa, ja toiminnan lopullinen tarkoitus on mahdollista jättää kohtalon ratkaistavaksi.

Joissakin tapauksissa kaksi agenttia tekee pinnallisesti samaa asiaa, mutta erot toiminnan intentioissa estävät todellista jaettua intentiota syntymästä. Eräs Bratmaninkin (2014, 69–70) esittämä esimerkki koskee tunnelin rakentamista Englannin kanaalin ali. Oletetaan että A kaivaa Englannista ja B kaivaa Ranskasta. A:lla on intentio, että A ja B yhdessä kaivavat tunnelit, jotka kohtaavat puolivälissä, ja B:llä vastaavasti, joten A ja B jakavat intention rakentaa tunneli. B:n intentiota voidaan muuttaa nyt siten, että B kaivaa tunnelinpuolikkaansa riippumatta A:sta. A voi edelleen pysytellä alkuperäisessä aikomuksessaan, ja tästä vaikuttaa seuraavan, että tunneli rakennetaan. Olennainen muutos tilanteessa kuitenkin on se, että tämä yksilöllisten intentioiden konfiguraatio ei enää tue samoja kontrafaktuaaleja, kuin alkuperäinen tilanne. A:n intentio rakentaa tunneli yhdessä B:n kanssa ikään kuin loisi B:n intention kyljessä, B tekee mitä tekee riippumatta A:sta, eikä kyseessä enää ole yhteinen hanke.

Intentio on mentaalinen tila, joka mahdollistaa tekemisen ymmärtämisen psykologisella tasolla. Toisaalta toiminta voi olla intentionaalista eli tahallista tai tahdonvaraista. Bratmanin yksilöintentioiden suunnitteluteorian yhteydessä Bratman suhtautuu varauksella liian yksinkertaiseen tapaan ymmärtää näiden kahden ilmiön välinen yhteys. Miten jaetun toiminnan intentionaalisuus sitten pitäisi ymmärtää? Koska Bratman suhtautuu varauksella kollektiivisten subjektien

olemassaoloon tai tarpeellisuuteen, jaetun teon intentionaalisuus paikallistuu ensisijaisesti yksilötasolle, ja näin ollen siihen pätevät samat näkökohdat, kuin yksilötapaukseen.

Jaetun intentionaalisen toiminnan intentionaalisuudesta voidaan kuitenkin sanoa sen verran, että intention jaettuus edellyttää osallistujien keskinäistä tukea ja herkkyyttä toistensa aloitteille toiminnassa. Tietyllä tavalla määritetyn päämäärän jäljittäminen on olennaista intention sisällölle. Yhteinen päämäärä määrittää teon motivaatiopotentialin, joka on joukko mahdollisia seurauksia teon tekemisestä, ja tämä sisältyy jaetun intention sisältöön eksplisiittisesti. Jaetun intention sisällöstä sopivalla tavalla seuraavat teot ovat näin ollen intentionaalisia tekoja.

Toiminnan intentionaalisuudella on merkitystä erityisesti moraalisen vastuun kannalta. Kun ryhmä jakaa intention ja tästä jaetusta intentiosta seuraa yhteysehdon mukaisesti yhteisesti aiottu tekeminen, seuraa jaettu intentionaalinen toiminta. Selvästikin jokainen jaettuun intentionaalisen toimintaan osallistuva yksilö osallistuu yhteiseen tekoon intentionaalisesti. Siinä määrin kuin esimerkiksi moraalinen vastuu edellyttää teon intentionaalisuutta, vaikuttaa siltä, että jokainen tekoon osallistuja kantaa omalta osaltaan vastuun intentionaalisesta osallistumisestaan yhteiseen toimintaan. Kollektiivisen moraalisen vastuun mahdollisuus tuntuu riippuvan siitä, että vastuu voidaan asettaa ryhmän itsensä päälle. Yhtäältä Bratman kieltää, että vaatimattoman sosiaalisuuden ilmiö vaatisi kollektiivisia subjekteja. Toisaalta Bratman ei kiellä, etteikö suunnitelmateoriankin resursseilla olisi mahdollista kuvailla tällaisia kollektiivisia subjekteja. Bratmanin perustapauksen analyysistä tuntuu olevan jonkin verran matkaa kollektiivisen sosiaalisen vastuun analyysiin, joten tämä voi olla mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe.

5 Analyysiä ja kritiikkiä

5.1 Kirk Ludwig riittävästä ja välttämättömistä ehdoista

Ludwig tarkastelee Bratmanin (2014, 103) tiivistettyä analyysia jaetusta aikomuksesta tehdä J:

”A. Intention condition: We each have intentions that we J; and we each intend that we J by way of each of our intentions that we J (so there is interlocking and reflexivity) and by way of relevant mutual responsiveness in sub-plan and action, and so by way of sub-plans that mesh.

B. Belief condition: We each believe that if the intentions of each in favor of our J-ing persist, we will J by way of those intentions and relevant mutual responsiveness in sub-plan and action; and we each believe that there is interdependence in persistence of those intentions of each in favor of our J-ing.

C. Interdependence condition: There is interdependence in persistence of the intentions of each in favor of our J-ing.

D. Common knowledge condition: It is common knowledge that A–D.”

(Bratman 2014, 103)

Edellä mainituista ehdoista seuraa jaettu aikomus, jota puolestaan seuraa jaettu intentionaalinen toiminta seuraavan ehdon vallitessa:

”E. Mutual responsiveness condition: Our shared intention to J leads to our J-ing by way of public mutual responsiveness in sub-intention and action that tracks the end intended by each of the joint activity by way of intentions of each in favor of that joint activity.”

(Bratman 2014, 103)

Ludwigin mielestä jaettu aikomus on asia, jonka ilmaisevat seuraavan kaltaiset lauseet:

[1] ”me aiomme laulaa kansallislaulun”

Tällä lauseella on distributiivinen ja kollektiivinen lukutapa. Distributiivisen lukutavan mukaan jokaisella yksilöllä oma yksilöllinen aikomuksensa laulaa kansallislaulu riippumatta muista, esimerkiksi kuoron koelauluesiintymisenään. Toisaalta joukko ihmisiä saattaa aikoa laulaa kansallislaulun yhdessä. Tämänkin tapauksen Ludwig jakaa kahteen eri tulkintaan. Ensinnäkin saattaa olla, että kukin yksilö aikoo keskenään laulaa kansallislaulun yhdessä muiden kanssa riippumatta siitä, mitä muut aikovat. Ludwigin esimerkissä kukin laulaja saattaa tietää, että jokainen

aikoo laulaa kansallislaulun kello kuudelta tietämättä, että muut tietävät tämän. Tällöin on mahdollista muodostaa muista riippumaton aikomus laulaa laulu samaan aikaan muiden kanssa. Varsinainen kollektiivinen lukutapa olisi sitten sellainen tapaus, jossa kaikki yksilöt yksissä tuumin aikovat laulaa laulun yhdessä, esimerkiksi kuorona. (Ludwig 2015, 7–8) Ludwig ihmettelee Bratmanin ehtojen A-D ilmaiseman jaetun aikomuksen suhdetta lauseen [1] kollektiiviseen luentaan:

”If we think of shared intention as what, when satisfied, results in collective intentional activity, surely we get at what constitutes shared intention by specifying what the truth conditions are for sentences like [1] on their collective readings.”

(Ludwig 2015, 11)

Ludwig myös kyseenalaistaa ehtojen B-D välttämättömyyden. Kolmanneksi Ludwig kysyy, pitäisikö keskinäinen aloiteherkkyys nähdä yhteensopivien osasuunnitelmien vaatimuksen perusteena, vai onko kyseinen vaatimus itse perustavampi. Neljänneksi Ludwigia huolestuttaa, miten pitkälle yhteensopivia osasuunnitelmien tulisi olla: jos ei viimeistä piirtoa myöten, niin miten tällaista yhteensopivuutta sitten pitäisi luonnehtia?

Ludwigin mielestä Bratmanille jaettu aikomus ei ole sama asia, mitä lause ”me aiomme laulaa kansallislaulun” kollektiivisesti tulkittuna tarkoittaa, vaan hänen mukaansa Bratman samastaa jaetun aikomuksen tiettyyn rooliin kollektiivisessa intentionaalisessa tekemisessä. Erityisesti jaetun aikomuksen käsitteellä olisi oltava tietty selittävä rooli, joka on analoginen yksilöllisen aikomuksen roolille selittäessä yksilöllistä intentionaalista tekemistä. Sekä jaettu että yksilöllinen aikomus ohjaavat tekoon ryhtymistä ja eri tekovaihtoehtojen harkintaa. (Ludwig 2015, 8.) On hieman vaikea nähdä, mitä Ludwig tarkoittaa sillä, että jaettu aikomus ei ole Bratmanille se, mitä edellä mainittu lause ilmaisee. Kuitenkin Ludwigin (2015, 11) mukaan lauseen [1] kollektiivinen tulkinta ilmaisee minimaaliset ehdot, joiden vallitessa kollektiivinen intentionaalinen toiminta voi seurata. Jos tämä samastetaan jaettuun aikomukseen, niin silloin Ludwig väittää, että Bratman ei samasta jaettua aikomusta minimaalisiin ehtoihin, joista seuraa kollektiivista intentionaalista toimintaa.

Ludwig kyseenalaistaa, ovatko ehdot B-D jaetun aikomuksen välttämättömiä osia, tai edes riittävän ehdon välttämättömiä osia. Jos ehto A toteutuu, mutta B-D eivät, ja aikojat suorittavat aiotun teon, niin tekivätkö teon tekijät tekonsa intentionaalisesti? Jos vastaus on kyllä, niin silloin selvästi ehto A oli riittävä, ja ehdot B-D eivät olleet välttämättömiä. Ludwigin mukaan on kuitenkin vaikea nähdä, miten näiden ehtojen lisääminen auttaisi asiaa, jos vastaus olisikin kieltävä. (Ludwig 2015, 10–11.) Ludwigin mielestä ehdot B-D ovat siis tarpeettomia, joten ne voisi poistaa jaetun intention analyysistä.

Bratman (2015, 60–61) puolustaa näiden kolmen lisäehdon jättämistä analyysiin, koska ne tukevat päätösehtoa. Kuten edellä on todettu, päätösehto on intentiolle ominainen vaatimus, jonka mukaan intention täytyy ratkaista jokin aikovan agentin vallassa oleva harkintakysymys. Koska jaetussa tekemisessä on lähtökohtaisesti kyse muustakin kuin omasta tekemisestä, jaettua tekemistä koskevat jaetut aikomukset olisivat loogisesti ristiriitaisia, mikäli kaikille aikomukselle olennainen seikka olisi mahdollisuus aikoa vain omia tekemisiä. Uskomusehto (B) vaatii, että tekoon osallistujat uskovat teon itsensä seuraavan aikomusta, jos kaikki tekijät jatkavat aikomista, ja että aikomusten pysyvyys on keskenään riippuvaista tekijöiden kesken. Uskomusehdon jälkimmäisen osan mainitsema keskinäisriippuvuusehto (C) itsessään puolestaan seuraa siitä, että vakaissa keskinäisen aikomisen tapauksissa tekijät eivät voi erehtyä aikomustensa keskinäisestä riippuvuudesta.

Jos en usko, että sinä aiot ryhtyä tekoon kanssani, en ilmeisesti pidä päätettynä, että tekoon ryhdytään, jolloin ei selvästikään voida puhua mistään aikomuksen kaltaisestakaan. Aikomusten muodostamisen tarkoitus on päätyä yhteen valintaan annetusta vaihtoehtojen joukosta. Päätös teon valitsemisesta muodostaa aikomuksen, jonka rooli on ohjata jatkotoimenpiteitä siten, että vastaisuudessa muodostetut päätökset teon muodostavista osista palvelevat valittua päämäärää. Vaikuttaa ainakin intuitiivisesti siltä, että Bratman on oikeassa vaatiessaan tällaisen ehdon. Joka tapauksessa tuntuu olevan väistämätöntä, että jos jaetun aikomuksen on tarkoitus olla tavallisen aikomuksen kanssa samaa jatkumoa, sen täytyy jollakin tavalla toteuttaa jotakin sitouttavaa voimaa, joka takaa, että aikomuksella ja tekoon ryhtymisellä on jokin säännönmukainen yhteys.

Ehdon C mukaan osallistujien intentioiden pysyvyys on keskinäisesti riippuvaista. Jos X:llä ja Y:llä on aikomus mennä lounaalle, ja Y yhtäkkiä lakkaa näin aikomasta, mutta molemmat uskovat, että aikomuksien pysyvyys on keskinäisriippuvaista, niin tästä tuntuu olevan luonteva seuraus, että yhteinen aikomus lakkaa. Olisi yllättävää, jos X aikoisi edelleen mennä lounaalle yhdessä Y:n kanssa. Vaikuttaakin siltä, että uskomus aikomusten pysyvyyden keskinäisriippuvaisuudesta takaa sen, että aikomukset itse asiassa ovat pysyvyydeltään keskenään riippuvaisia. Tämä yhteys pätee ainakin sellaisissa tilanteissa, joissa aikomuksen osapuolet ovat jatkuvasti tietoisia toistensa aikomuksista, ja noudattavat tavanomaisia uskomuksen rationaalisuusnormeja. Jos X uskoo, että hänen aikomuksensa riippuu Y:n aikomuksesta, ja että Y ei aio, tämän pitäisi olla riittävä peruste lakata aikomasta itse.

Joissakin tapauksissa tämänkaltainen aikomustilojen integraatio voi katketa. Bratman (2015, 62) puhuikin ”esipaketoiduista” (*prepackaged*) yhteisistä teoista, joissa teon koordinointi tapahtuu ennen varsinaista suoritetta, esimerkiksi kerroshyppykoreografiaan ryhtyvistä sukeltajista, jotka eivät voi kommunikoida sukelluksen aikana, tai tutkimusmatkailijoista, jotka sopivat etukäteen, mitä alueita kukin tutkii. Oletettavasti tällaista tekoa ”esipaketoitaessa” eli tekoa suunnitellessa normaalit

keskinäisriippuvuuden rajoitteet pätevät. Teon aikana se ei kuitenkaan ole mahdollista. Bratman (2014, 82) tyytyykin toteamaan, että tällaiset tapaukset ovat kyllä mahdollisia, mutta ne eivät ilmennä yhtä vahvaa jaettua aikomista ja jaettua aikomista. Ne ovat rajatapauksia suhteessa jaetun aikomuksen vahvempiin muotoihin, ja Bratman keskittyy osoittamaan nimenomaan näiden vahvempien muotojen olevan jatkuvia suhteessa yksilölliseen toimijuuteen.

Ehdon D puolustukseksi Bratman korostaa, että jaettujen aikomusten ainoa rooli ei ole tuottaa jaettua toimintaa, vaan ne myös auttavat toimintaan osallistujia koordinoimaan toimintaansa esimerkiksi kehittämällä sopivia toimintasuunnitelmia. Tällainen yhdessä ajattelu taas edellyttää tavallisesti, että jaetun aikomuksen olemassaolo on yleisesti tunnustettu ryhmässä. Yleinen tunnustaminen puolestaan tarkoittaa yleensä sitä, että kukin ryhmän jäsen tunnustaa julkisesti jaetun aikomuksen riittävät ehdot, ja tietää tämän asian muista ryhmän jäsenistä, ja niin edelleen. (Bratman 2015, 61.) Tähän voi esittää pari huomiota. Jos jaettu aikomus voidaan tulkita monella tavalla, eli sille voidaan laatia useita erilaisia konstruktioita, niin ryhmän jäsenillä ei tarvitse olla tiedossaan juuri Bratmanin konstruktion mukaisia uskomuksia ja aikomuksia. On joka tapauksessa itsestään selvää, että jos jaettu aikomus tunnustetaan yleisesti, niin silloin tunnustetaan myös yleisesti, että jokin joukko riittäviä ehtoja jaetulle aikomukselle toteutuu. Toiseksi saattaa nousta esiin huoli siitä, että tällainen analyysi edellyttää jaettuun aikomukseen osallistujilta varsin hienostunutta käsitystä jaetusta aikomuksesta. Luultavasti esimerkiksi lapset pystyvät osallistumaan yhteisiin tekoihin, mutta lapsien kyky teoreettiseen ymmärrykseen on usein jokseenkin heikko. Kognitiiviset rajoitteet estäisivät siten lapsia osallistumasta tällaiseen yleiseen tietämiseen, ja näin ollen myös jaettuun aikomiseen. Ehkä Bratman voisi vastata tähän, että jaetun aikomuksen riittävät ehdot on mahdollista omaksua implisiittisesti, siten että ne vaikuttavat käytännön toimintaan, mutta eivät ole teoriatasolla ymmärrettyjä. Tähän asiaan Ludwig ei kuitenkaan kiinnitä huomiota.

Ludwigin vastalause vaikuttaa kuitenkin edelleen jokseenkin uskottavalta, koska Bratman itsekin tunnustaa, että jaettu aikominen on joissakin tapauksissa mahdollista, vaikka kaikki hänen analyysinsä ehdot eivät toteutuisikaan. Bratman (2015, 61) vastaa tähän selventämällä argumentaationsa luonnetta mahdollisuusteeseinä, eli mahdollisuutta johtaa jaetun toiminnan käsitteitä ja normeja yksilöllisen tekemisen käsitteistä ja normeista ilman radikaalia epäjatkuvuutta näiden välillä. Bratmanin tavoitteena on osoittaa, että yksilötoimijuuden suunnitteluteoriasta voidaan johtaa jaetun toimijuuden riittävät ehdot. Jos kyseisestä teoriasta voidaan johtaa jokin joukko riittäviä ehtoja, niin ilmeisesti silloin sen voimavarat riittävät myös heikompiin rakennelmiin. Ei ole kuitenkaan Bratmanin tarkoituksia varten tarpeellista päättää, mikä vaihtoehtoista rakennelmista antaa välttämättömät ehdot jaetulle aikomiselle. Ludwig (2015, 13) myös erikseen myöntää, että tässä ei oikeastaan ole mitään ongelmaa.

Ludwigin mainitsema toinen pääasiallinen ongelmakohta on se, miten osallistujien osasuunnitelmien yhteensopivuus pitäisi ymmärtää. Vaaditaanko täydellistä yhteensopivuutta, ja jos ei, niin miten jaetun aikomuksen analyysissä suunnitelmien yhteensopivuuden astetta pitäisi luonnehtia? Esimerkiksi shakkia pelatessa aiotaan varmaankin jotakin yhdessä, mutta jokainen haluaa voittaa itse. Lisäksi pienet väärinymmärrykset ja kommellukset luultavasti pitää sallia, kunhan pääasiallinen tehtävä tulee koordinoituksi ja hoidetuksi asianmukaisella tavalla. Kummassakin tapauksessa kaikki suunnitelmien osat eivät täsmää osallistujien kesken. Bratman kuitenkin käsittelee kirjassaan tapauksia, joissa osasuunnitelmat ovat kauttaaltaan yhteensopivia. Ludwig kytkee tähän kaksi ongelmaa. Ensinnäkin sopusoinnussa aikaisemmin käsitellyn kanssa, Ludwig pitää tätä edelleen epäältämättömien ehtojen spesifiointina, jolloin se ei auta ymmärtämään, mistä jaetussa aikomisessa todella on kysymys. Toinen vastalause liittyy siihen, että täydellisen yhteensopivuuden vaatiminen rajoittaa analyysin alan hyvin marginaaliseen joukkoon tapauksia, eli niihin, joissa osasuunnitelmat todella ovat täydellisesti yhteensopivia. Pienet väärinymmärrykset ovat kuitenkin kaikkialla läsnä, joten täydellinen yhteensopivuus täytyy kyseenalaistaa.

Bratman (2015, 62) ehdottaa vastauksena tähän, että osasuunnitelmien täytyy olla yhteensopivia riittävässä määrin tukemaan yhteisesti aiottua tekoa, mikä sallii epäyhteensopivuudet sikäli kuin ne eivät estä tekoa tapahtumasta. Jos valmispaketoidut yhteiset teot jätetään huomiotta, niin tämän pitäisi riittää selitykseksi suunnitelmien yhteensopivuudesta, koska keskinäisen aloiteherkkyyden ehto auttaa yksilöimään ne aikomusten osat, jotka ovat yhdessä aiottuja.

Vastaus vaikuttaa ansiokkaalta, koska se poistaa tiettyä epämääräisyyttä yhteensopivuuden ympäriltä. Täydellinen yhteensopivuus on helppo tapaus siksi, että se on yksikäsitteinen. Keskinäisessä vastaanottavuudessa aiottu teon osat puolestaan auttavat spesifioimaan tietyn olennaisen osan mitä tahansa jaettua tekoaikomusta. Osasuunnitelmien yhteensopivuus voidaan kytkeä näihin vaatimalla, että suunnitelmien on oltava yhteensopivia siinä määrin, etteivät ne ole ristiriidassa näiden yhteisesti aiottujen osien kanssa.

5.2 Elisabeth Pacherie alipersoonallisesta kognitiosta ja epäjatkuvuudesta

Pacherie (2015) esittää, että yksilöllisen toimijuuden ja jaetun toimijuuden välillä on mahdollinen epäjatkuvuus, joka sijaitsee näiden toimijuuden muotojen edellyttämässä kognitiivisessa infrastruktuurissa. Pacherien mukaan jaettu toimijuus edellyttää yksilötoimijuuden tarjoamien aineiden lisäksi sellaisia kykyjä, jotka eivät sisälly yksilötoimijuuteen.

Bratmanin analyysi jaetusta aikomuksesta vaatii, että tekijät aikovat tehdä yhdessä J siten, että tekijät ovat vastavuoroisia osasuunnitelmissaan ja tekemisessään ("we each intend that we J [...] by way of relevant mutual responsiveness in sub-plan and action"). Vaikka Bratman edellyttää tekemisen

vastavuoroisuutta, hän katsoo, että se seuraa pääasiassa – joskaan ei välttämättä täysin – aikomusten ja osasuunnitelmien vastavuoroisuudesta (Bratman 2014, 79). Joka tapauksessa Bratman keskittyy lähinnä neuvottelun ja yhdessä pohtimisen kaltaisiin koordinoititehtäviin jaetun tekemisen tukena, eli varsinainen vastavuoroisuus tapahtuu lähinnä toiminnan suunnittelussa. Tekijöiden pitää ainakin viestiä toisilleen, millä tavoin he aikovat mitään tekemisen osia suorittaa, reagoida toisten aikomuksiin asianmukaisesti, ja säätää omia osasuunnitelmiaan siten, että ne ovat yhteensopivia muiden suunnitelmien kanssa. Nämä ovat lähinnä tiedollisia prosesseja, joissa sanallinen kommunikaatio on pääsijalla.

Pacherien argumentin seuraamiseksi on hyödyllistä käsittää mielen toiminnan selitys loogiselta rakenteeltaan hierarkkisena. Ylimmällä tasolla on käyttäytymisen ja mielen toiminnan selittäminen kokonaisuutena. Ylin taso on siis persoonataso, ja sen selityskohteena on ajatteleva ja toimiva persoona. Persoonatason ilmiöt koskevat rationaalista toimintaa, ja niiden toiminta on yleensä tietoisesti käsitettävissä. Alemmilla tasoilla aiheena ovat tällaisen integroidun kokonaisuuden toiminnan selittävät kognitiiviset mekanismit. (Bermúdez 2005, 28–31.)

Pacherie luettelee empiirisestä psykologiasta alipersoonallisia mekanismeja, jotka oletettavasti vaikuttavat sosiaalisen toiminnan koordinointiin. Esimerkiksi vierekkäisissä keinutuoleissa keinuvat ihmiset ovat taipuvaisia saattamaan keinumistahtinsa samaksi. Jaettujen affordanssien havaitseminen on luonnollinen edellytys tietynlaisille yhteisen toiminnan muodoille: esimerkiksi keinulaudasta voidaan havaita, että sen operointiin tarvitaan kaksi ihmistä. Ihmiset ovat taipuvaisia sovittamaan omia tekojaan vastamaan ympäristössään havaitsemaansa toimintaa, mikä saattaa osaltaan tehdä toisten käyttäytymisestä ennustettavampaa. Tällaiset emergentit koordinoitimekanismit toimivat riippumatta suunnitelmallisesta yhdessä tekemisestä. (Pacherie 2015, 20–21.) Päämääräsuuntautuneet koordinoitiprosessit puolestaan tukevat tekojen suunnittelua suhteessa yhteiseen päämäärään ja jossain määrin muiden tehtävään osallistujien tekoihin. Jaetut tehtävärepresentaatiot ovat psykologisia rakenteita, jotka roolittavat osallistujat tiettyjen tehtäväpakettien suorittajiksi ja tarjoavat kontrollirakenteita, joilla muiden osallistujien toimintaa voidaan ennustaa. Tällaisia jaettuja tehtävärepresentaatioita ilmeisesti muodostetaan riippumatta siitä, onko se objektiivisesti hyödyllistä tehtävän suorittamiseksi. Kyseessä olisi näin ollen automaattisesti toimiva alipersoonallinen psykologinen mekanismi, joka voi olla riippumaton tietoisesta kontrollista ja näin ollen suunnittelusta. Vastaavasti on olemassa jaetun tarkkaavaisuuden mekanismeja, jotka mahdollistavat tehtävänjaon havaitsemisessa. (Pacherie 2015, 22.)

Pacherie (2015, 22–23) johtaa näistä empiirisistä tuloksista sen opetuksen, että vaikka nämä yhdessä representoinnin prosessit ovat välttämättömiä yhteiselle toiminnalle, ne ovat riippumattomia

yksityisestä tekemisen suunnittelusta, ja sikäli tarkalleen ottaen tarpeettomia yksityisen tekemisen suunnittelulle. Kuitenkin Pacheriasta vaikuttaa siltä, että näiden yhteistoiminnan mahdollistavien kognitiivisen infrastruktuurin piirteiden lisääminen tuottaa jonkinlaisen perustavanlaatuisen epäjatkuvuuden kognitiivisten järjestelmien välille. Tämän on tarkoitus kumota Bratmanin jatkuvuusteesi, koska intentioiden suunnitteluteorian mukaisen yksilötoimijuuden pitäisi johtaa jaettuun toimijuuteen ilman perustavanlaatuisia käsitteellisiä, metafysisiä tai normatiivisia lisäyksiä. Sosiaalisuuteen liittyvät alipersonallisesti toimivat säätelymekanismit voidaan kuitenkin tulkita tällaisina lisäyksinä.

Bratmanin (2015, 63-64) vastaus tähän on, että Pacherien kuvaamat fyysinen tason integraatiota tukevat prosessit eivät ole välttämättömiä jaetulle toiminnalle. Usein jaettu toiminta on alaltaan tätä laajempaa. Sosiaalinen toiminta on usein luonteeltaan kommunikatiivista: sen koordinointi tapahtuu viestimällä, joko sanallisesti tai jollakin muulla symbolisella viestintäjärjestelmällä. Lisäksi on olemassa jaettua intentionaalista toimintaa, joka ei edellytä minkäänlaista reaaliaikaista koordinointia, kuten aikaisemmin mainittu ennalta suunniteltu sukellusesitys. Bratman katsoo, että Pacherie ei onnistu osoittamaan, että Pacherien mainitsemat alipersonallisen psykologian koordinointiprosessit ovat välttämättömiä jaetulle toiminnalle.

Bratmanin luultavasti oleellisempi vasta-argumentti on kuitenkin se, että Pacherien luettelemat alipersonalliset koordinointiprosessit eivät tue Searle- tai Gilbert-tyylisiä primitiivisiä me-aikomuksia tai yhteissitoumuksia. Näiden kykyjen kohdalla on tarpeen kysyä, tarvitseeko tällaisia ylimääräisiä entiteetteja postuloida, jotta saadaan aikaan jaettua intentionaalista toimintaa. Bratmanin suunnitteluteorian mukaan näin ei tarvitse tehdä. Kysymys on siis siitä, että vaikka tällaisia alipersonallisia prosesseja tarvittaisiinkin jaetun toiminnan toteuttamiseen, niin ne eivät silti takaisi käsitteellisen epäjatkuvuuden olemassaoloa.

Pacherien argumentti saattaa tuntua epäolennaiselta, koska Bratmanin ohjelmaa voidaan kuvata niin, että siinä yritetään sillata yksilöiden persoonatason selittäminen yhdessä tekemisen persoonatason selittämiseen. Bratmanin tavoitteena olisi näin kuvattuna selittää, miten tavanomaisen arkipsykologisen selittämisen ainesosista voidaan rakentaa tilanteita, jotka ovat luokiteltavissa yhdessä tekemiseksi. Alipersonallisten selitysten tarkoitus on puolestaan yleensä ottaen selittää, miten nämä persoonatason ilmiöt voidaan toteuttaa erilaisissa intentionaaliksi toimijoiksi luokiteltavissa olennoissa. Alipersonallisen psykologian yhteys intentionaaliseen toimijuuteen on kuitenkin monimutkainen aihe, jota ei voida tässä yhteydessä tyydyttävissä määrin käsitellä.

5.3 Björn Petersson teoreettisesta yksinkertaisuudesta

Bratman katsoo teoreettisen yksinkertaisuuden olevan suunnitteluteorian keskeinen puoltava tekijä. Petersson (2015) kyseenalaistaa jaetun toimijuuden suunnitteluteorian yksinkertaisuuden kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin Searlen me- ja minämoodien välillä ei välttämättä tarvitsisi olla perustavanlaatuaista epäjatkuvuutta, kuten Bratman tuntuu väittävän. Toiseksi Petersson arvioi, että Bratmanin manööveri kehämäisyyden kiertämiseksi heikentää aikaansaadun sosiaalisen intentionaalisuuden luonnetta kohtuuttomasti.

Petersson (2015, 29) tahtoo kyseenalaistaa, onko Bratmanin me-sisältöisten aikomusten ja Searlen me-moodisten aikomusten välillä merkittävää eroa, ja onko Bratmanin teoria näin ollen mitenkään yksinkertaisempi, kuin Searlen tai Gilbertin. Jos me-sisältöiset aikomukset poikkeaisivat samalla tavalla minä-sisältöisistä aikomuksista, kuin me-moodiset minä-moodisista, Bratman olisi tullut sisällyttäneeksi jonkin redusoitumattoman kollektiivisen aikomuksen osan analyysiinsä. Tällöin Bratmanin jatkuvuusteesi asettuisi kyseenalaiseksi. Petersson kuitenkin argumentoi epäsuoremmin: hän tarjoaa me-moodisista aikomuksista tulkinnan, jonka pitäisi saada ne vaikuttamaan vähemmän kuin perustavalla tavalla minä-moodisista poikkeavilta. Tämän on puolestaan tarkoitus heikentää Bratmanin väitettä, että hänen teoriansa on laadullisesti Searlen ja Gilbertin teorioita säästeliäämpi.

Petersson tiivistää yrityksensä asettaa me-moodiset aikomukset ja yksilöaikomukset samanlaiseen viitekehykseen seuraavien viiden näkökohdan avulla. Tarkoituksena on siis osoittaa, että näiden välillä ei ole sellaista perustavanlaatuaista eroa, joka toisi jotakin yksilöaikomuksiin redusoitumatonta sisältöä suoraan osaksi yhteisen aikomuksen käsitettä.

1. *Intentionaalisten tilojen moodien ja sisältöjen välillä on merkittävä ero*¹³. Tällä Petersson tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että erilaisilla intentionaalisten tilojen lajeilla on joitakin sellaisia ominaispiirteitä, jotka tekevät mielekkääksi puhua muustakin kuin intentionaalisista sisällöistä.

2. *Moodit määräävät arvioinnin kontekstin*¹⁴. Esimerkiksi havaitsemiset tulee arvioida suhteessa nykyiseen tilanteeseen: jos havaitsen kukan, läsnä tulee olla kukka. Jos kyse on muistamisesta, niin arvioinnin konteksti on ajallisesti ja paikallisesti nykyhetkestä erillinen: jotta voin muistaa kukan, jossakin on täytynyt olla kukka.

¹³ ”There is a meaningful distinction between mode and content of intentional states.” (Petersson 2015, 30.)

¹⁴ ”Modes determine contexts of evaluation.” (Petersson 2015, 30.)

3. *Yleiset intentionaalisia tilojen lajeja koskevat käsitteelliset rajoitteemme saattavat sallia muuntelua tietyntyyppisten tilojen moodeissa.*¹⁵ Tässä Petersson viittaa Recanatin (2007) ajatukseen, että intentionaalisen tilan sisällön osatekijänä on eksplisiittinen sisältö, mutta se ei ole tilan koko sisältö. Tällä Petersson tarkoittaa, että osa intentionaalisten tilojen sisältöä saattaa määräytyä jostakin muusta kuin tilojen eksplisiittisestä sisällöstä, ja erityisesti tähän määräytymiseen osallistuu intentionaalisen tilan tapa eli moodi. Esimerkiksi ajatuksen ”sataa” eksplisiittinen sisältö on yksinkertaisesti ”sataa”, mutta osa tämän tilan merkityksestä Petersson haluaa työntää tilan moodiin.

4. *Intention subjekti pitää erottaa intentionaalista subjektista.*¹⁶ Kyseessä on erottelu intentionaalisen tilan ”kantajan” – kenen tila kyseessä on – ja intentionaalisen tilan sisällöllisen subjektin välillä. Esimerkkinä Petersson mainitsee havaitsemiset, jotka viittaavat itseensä ja näin ollen tekijäänsä: kukan havaitsemisen totuusehtoihin kuuluu, että kukka on ”esitettyinä” minulle tietyllä tavalla. Peterssonin väite on, että intention subjekti kuuluu intentionaalisen tilan moodiin, eikä sen sisältöön.

5. *Me-aikomukset ovat kollektiivisen moodin aikomuksia, eli aikomuksia kollektiivisesta näkökulmasta. Me-aikomuksen intention subjekti on kollektiivi.*¹⁷ Oma aikomukseni kääntää kirjan sivua onnistuu, jos minä käänän kirjan sivua. Jos aion, että maalaamme talon yhdessä, tämä onnistuu vain, jos talo maalataan yhdessä, eikä yksin minun tai sinun toimestasi. Intentionaalisen tilan moodi voi siis vaikuttaa tilan arviointikontekstiin paitsi erottamalla esimerkiksi uskomuksen sisällön tästä ja nyt, myös siirtämällä aikomuksen onnistumisen riippumaan tilan intentionaalisen subjektin lisäksi intention subjektista.

Kohtien 1-5 avulla voidaan Peterssonin mukaan muotoilla käsitys Searle-tyyppisistä me-intentioista, ja koska tässä ei tarvita fundamentaalisesti uudenlaisia käsitteitä, minä-intentioiden ja me-intentioiden välillä vallitsee samankaltainen jatkuvuus, kuin suunnitteluteorian yksilöllisten ja sosiaalisten rakenteiden välillä. Searlen teoria ilmentää näin ollen sellaista jatkuvuutta, jota Bratman pitää oman teoriansa hyveenä. Bratmanin teoria ei siten olisikaan käsitteellisesti säästeliäämpi kuin

¹⁵ ”Our general conceptual constraints on kinds of intentional states may leave room for variations in the modes of some kinds of states.” (Petersson 2015, 31.)

¹⁶ ”The ‘subject of intention’ of an intentional state should be distinguished from the intentional subject, the individual in whose head the intentional state resides.” (Petersson 2015, 31.)

¹⁷ ”We-intentions are intentions held in a collective mode, or from a collective perspective. The subject of intention of a we-intention is the collective.” (Petersson 2015, 32.)

Searlen teoria, joten säästäväisyyden periaatetta ei voida soveltaa Bratmanin teorian eduksi suhteessa Searlen teoriaan.

Bratman (2015, 66-67) vastaa, että Peterssonin tapa luonnehtia me-aikomuksia ei voi olla yhteensopiva searlelaisen me-aikomuksen kanssa, koska joko (1) me-aikomus sisältää ajatuksen jaetusta intentionaalisuudesta ja on täten joko kehämäinen tai primitiivinen, tai (2) me-aikomukset pitää tulkita niin, että kyseessä on lähinnä terminologinen erimielisyys, ja teoreettinen aukko Bratman-tyyppisen ja Searle-tyyppisen jaetun aikomisen välillä pysyy voimassa. Jos kaksi mafiosoa aikoo mennä New Yorkiin heittämällä toisen autonsa takakonttiin, kyseessä ei ole jaettu aikominen, koska se edellyttää jonkinlaista yhteistyötä. Vaikka kummankin mafioson aikomuksen eksplisiittinen sisältö on sama, aikomuksen moodin olisi tehtävä tästä jollakin tavalla intuitiivisesti katsoen yhteistä aikomista. Jos me-aikomuksen moodi edellyttää, että aikomisen kohde suoritetaan jaettuna intentionaalisenä toimintana, vedotaan suoraan jaetun intentionaalisuuden ideaan. Toisaalta voidaan ajatella, että me-moodin tuoma lisäsisältö koskee toimijoiden aikomusten vastavuoroisuutta, mutta koska tämä ei vielä riitä jaettuun aikomiseen, nousee kysymys, mitä kaikkea tähän pitäisi lisätä. Tällöin Peterssonin pitäisi Bratmanin mielestä selvittää, miten me-aikomus kantaa tämän teoreettisen taakan. Joka tapauksessa tämä tulkinta vesittää me-aikomus-tilatyyppin roolin pelkäksi saivarteluksi sisältöjen ja tilojen keskinäisestä suhteesta intentionaalisten tilojen sisällön määrittämiseksi. Ja kummassakaan tapauksessa ei olla näytetty toteen, että Bratmanin jaettu aikominen on yhteensopiva Searle-tyyppisten me-aikomusten kanssa.

Peterssonin (2015, 34–36) toinen näkökulma liittyy jaettuun kollektiiviseen toimijuuteen. Petersson lähtee liikkelle siitä, että Bratmanin teorian edellyttämä aikomuksen muoto ”aion, että me teemme J” on jokseenkin hankala tulkita. Yksinkertainen ja intuitiivinen tulkinta tälle olisi se, että kun aion, että ”me teemme J”, niin silloin aion, että tulee tapahtumaan yhteistä toimintaa. Kun kuitenkin tavoitteena on analysoida, mitä jaettu toiminta on, niin edellinen olisi kehämäinen analyysi, koska se ottaa analysoitavan asian annettuna. Jos tavoitteena on analysoida jaettu toiminta jaetun aikomisen lopputulemana, niin jaetun aikomuksen analyysissä ei voida vedota suoraan jaetun toiminnan ideaan. Bratmanin mukaan tämä sisältö tulee ymmärtää niin, että ”aion, että me teemme J” pitää sisällään vain puhtaasti käyttäytymiseen viittaavan sisällön, eli sen totuusehtoihin kuuluisi asiaankuuluvan teon toteutuminen relevanttien agenttien toimesta. Tämän aikomisen ulkopuolelle jäisivät kaikki yhteistyöhön, koordinointiin ja ”jaettuuteen” liittyvät sisällöt. Nämä lisäaineet Bratman tuo analyysiinsä mukaan yksilöllisistä intentioista erillisinä, jolloin Bratmanin teoriaa pitää kuvata niin, että jotakin aiotaan jaetusti, kun yksilölliset aikomukset, tekemiset ja osasuunnitelmat muodostavat sopivalla tavalla keskinäisriippuvaisen verkoston.

Petersson (2015, 35) pitää kuitenkin tällaista yhteistyön suhteen neutraalia kuvaustapaa edelleen epämääräisenä ja haluaa, että sitä analysoidaisiin tarkemmin. Yksi syy tälle on se, että muussa tapauksessa saatetaan salakuljettaa analyysiin jaetun aikomuksen idea. Petersson ehdottaa, että aikomuksen sisältö ("me teemme J") ymmärretään osallistumisena kausaalisen ryhmäagentin (*group causal agent*) tekoon. J. Bratman vastaa tähän, että kausaaliset ryhmäagentit ovat mahdollisia, koska kun tällaisen agentin riittävät ehdot yksilöidään, yhdessä toimijat voivat sisällyttää agentin idean aikomuksiinsa, ja täten osallistua agentin toimintaan. Bratman (2015, 68) ja Petersson (2015, 35–36) ovat yhtä mieltä siitä, että mahdollinen erimielisyys on mitä vähäpätöisin, joten tässä ei ole syytä käsitellä asiaa sen tarkemmin.

5.4 Abraham Roth ja käytännöllisen intersubjektiviisuuden vaatimukset

Roth (2015) väittää, että Bratmanin luettelema ehtojen joukko ei ole riittävä käytännön intersubjektiviisuudelle ja sosiaalisten normien ohjaamaksi tulemiselle, joten ne eivät selitä jaettua toimintaa tyydyttävällä tavalla. Roth argumentoi seuraavan vastaesimerkin avulla, että koska tietynlaisessa tilanteessa Bratmanin ehdot toteutuvat, mutta kyseessä ei ilmeisesti kuitenkaan ole jaettu toiminta, niin Bratmanin ehdot eivät ole riittävät.

Oletetaan, että A aikoo, että A ja B yhdessä tekevät J keinoilla M_1 , ja B aikoo, että A ja B yhdessä tekevät J joillakin keinojen M_1 kanssa yhteen sopimattomilla keinoilla M_2 . A tietää, että jos hän pitää järkevästi kiinni omasta aikomuksestaan, niin B luopuu ennen pitkää omasta kannastaan ja suostuu keinoon M_1 . Tämä ei johdu siitä, että M_1 olisi B:n mielestä erityisen hyvä keino, vaan syy on ainoastaan se, että B tietää, ettei A aio luovuttaa. Bratmanin ehdot toteutuvat, mukaan lukien keskinäisen vastaanottavuuden ehto, koska ensinnäkin B on selvästi vastaanottavainen A:n suunnitelmille, ja A on sitä myös, koska tietää, että B tulee myöntymään. Rothin mielestä on melko selvää, ettei tämä toteuta käytännön intersubjektiviisuuden ehtoja¹⁸. (Roth 2015, 43.)

Rothin näkökulmaa voisi kuitenkin haastaa esimerkiksi seuraavalla tavalla. Jos näin olisi, jokainen osasuunnitelmista neuvotteluun liittyvä suostuttelutilanne rikkoisi jaetun aikomuksen muodostumisen. Voitaisiin ehkä ajatella, että A:n joustamaton suhtautuminen olisi säännönmukaisena käyttäytymismallina jollakin tavalla epärationaalista ja yhteistyöhalutonta, ja normaalisti estäisi yhteisen toiminnan. Kuitenkaan sellaisessa tilanteessa A ei voi normaalisti tietää, että B tulee suostumaan A:n keinovalintaan. Oletuksen mukaan A kuitenkin tietää, että B tulee suostumaan A:n keinovalintaan, ja näin ollen A:lle ei ole mitenkään epärationaalista käyttäytyä

¹⁸ "[P]retty clearly doesn't amount to practical intersubjectivity." (Roth 2015, 43.)

näennäisen yhteistyökyvyttömästi. Tästä oletuksesta johtuen kyseessä on erityistapaus, joka on luultavasti B:lle emotionaalisesti merkittävässä määrin epätyytyttävä, mutta silti rationaalinen neuvottelutilanne. A:n ei joka tapauksessa tarvitse vähimmäskään määrin myötäillä B:tä, ja Roth ei näin ollen ole esittänyt mitään vastaesimerkkiä, joka rikkoisi jotakin rationaalisuusnormia tai haittaisi merkittävästi A:n ja B:n välistä koordinoitua. Tekoon päädytään yhteisymmärryksessä, vaikka A saattaakin tämän transaktion johdosta vaikuttaa ikävältä ihmiseltä.

Bratman (2015, 70) on samoilla linjoilla edellä esittämäni kanssa vastaavista erikoistapauksista, joskin hän tulkitsee Rothin argumenttia hieman nopeammin, ja lähtee liikkeelle normaalista tilanteesta, jossa A:n käytös on joustamatonta. Kun A normaaleissa olosuhteissa pitää omasta aikomuksestaan kiinni jäärpäisesti viimeistä piirtoa myöten, niin tämä voi monessa tapauksessa estää yhteisen ja keskinäisille aloitteille herkän toiminnan syntymisen. Muiden tekoon osallistujien aikomusten huomiotta jättäminen on epärationaalista, koska se saattaa estää tavoitteeseen pääsyn. Toisin sanoen aikomusten täytyy olla käytännön syistä jossain määrin muovattavissa, koska maailma ei välttämättä vastaa toimijan käsityksiä aikomisen muodostamisen hetkellä. Normaaleissa tilanteissa Rothin esimerkissä tämä yksilöllisen rationaalisuuden normi jää toteutumatta, joten normaaleissa tilanteissa muiden aikomuksille avoimuuden puute todella rikkoo toiminnan rationaalisuuden. Tällaista tilannetta ei tarvitse silloin laskea myöskään jaetuksi sosiaalisesti toiminnaksi, eikä ole tarvetta sanoa, että voimassa on jaettu aikomus.

Bratmanille (2014, 16) yksilöllisten rationaalisuusnormien selitysvoima perustuu enimmäkseen näiden normien implisiittiseen tai eksplisiittiseen hyväksyntään jonkin psykologisen toimijan puolesta. Sosiaalisten normien selitysvoima sen sijaan voi perustua sekä niitä kutakin vastaavan yksilöllisen normin hyväksyntään yksilön puolesta, sosiaalisen normin itsensä hyväksyntään yksilön puolesta, tai sosiaalisten normien jaettuun hyväksyntään yhdessä toimijoiden puolesta. Bratman (2014, 16, 32–34) kuitenkin pitää ensimmäistä näistä – eli yksilön yksilönnormien hyväksyntää – ensisijaisena. Bratman katsoo, että sosiaalisen toiminnan rationaalisuus on seurausta yksilöllisestä suunnittelevasta rationaalisuudesta siten, että kun yksilö toimii sosiaalisessa ympäristössä yksilöllisten normien ohjaamana, sosiaalinen toiminta on sosiaalisten normien mukaista. Sosiaaliset normit ovat Bratmanin konstruktionismissa emergentejä siinä mielessä, että yksilönnormien ohjaamana toimiminen tuo mukaan mahdollisuuden soveltaa sosiaalisia normeja. Kun yhteiseen toimintaan osallistuvat yksilöt tulevat tietoisiksi näistä emergenteistä normeista, ne saatetaan hyväksyä myös eksplisiittisesti.

Rothilla (2015, 44–46) on kaksi ongelmaa liittyen Bratmanin normeja koskeviin väitteisiin. Ensimmäinen liittyy normien hyväksynnän sosiaaliseen luonteeseen: normien hyväksyntä ei ole

henkilökohtainen asia, vaan olennaisesti jotakin sellaista, mitä tehdään yhdessä muiden kanssa. Toisena ongelmallisena seikkana Roth nostaa esiin sen, että yksilönormien lisäksi saatetaan hyväksyä sosiaalisiakin normeja, joten on kyseenalaista, miksi yksilönormit olisivat ensisijaisia.

Ajatus normien hyväksynnän sosiaalisesta luonteesta perustuu Gibbardin (1990) ajatuksiin (Roth 2015, 44). Gibbardia ohjaa yritys selittää, mitä eroa on toimimisessa normin pakottamana ja normin ohjaamana¹⁹. Normin pakottamana toimimisella tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa vaikkapa jostakin idiosynkraattisesta henkilökohtaisesta syystä jätän kertomatta yleisölleni jonkun tiedon, jonka kertominen olisi tarpeen, koska henkilökohtaisessa psykologiassani häveliäisyyden tai hienotunteisuuden normi saa minusta vallan. Normin ohjaamana toimimisella tarkoitetaan sitten tilannetta, jossa voin harjoittaa asianmukaista kontrollia, eli toimia sen mukaan, mitä jokin puolueeton tarkkailija sanoisi tilanteelle relevanttien normien mukaiseksi toiminnaksi. Näyttää siltä, että puhtaasti individualistisesta näkökulmasta saattaa olla vaikea sanoa, mikä näiden kahden tapauksen välinen ero varsinaisesti on. Tämä on ongelma Bratmanille, koska Bratmanin täytyy käsittää normien hyväksyntä yksilöpsykologisesta näkökulmasta, mikä puolestaan johtuu siitä, että sosiaalinen toimijuus rakentuu Bratmanin teoriassa yksilötoimijuuteen. Rothin mukaan Bratmanin malliin syntyy kehä, jos Bratman rakentaa normien hyväksynnän selityksensä gibbardilaiselta pohjalta. (Roth 2015, 44–45.)

Bratman (2015, 71) vastaa tähän ongelmaan hyvin kursorisesti. Bratmanin ajatus on, että ohjaavassa (ei-pakottavassa) roolissa toimivat normit ovat henkilökohtaisia hyväksymisiä, jotka toimivat yksilöpsykologiassa ajan poikki normaaliin tapaan, eli siten kuin ne toimisivat, jos tilanteessa ei ole erityisen voimakkaita konflikteja. Hyväksytyillä ohjaavassa roolissa toimivilla normeilla on yksilön itsensä niille antama voima puhua yksilön puolesta. Roth (2015, 45) huomauttaakin, että Bratmanin suunnitelmiin perustuva käsitys aikomuksista saattaisi toimia tässä tarkoituksessa, mutta pitää tätä kuitenkin ongelmallisena, koska hänestä ei tunnu oikealta perustella yksilöllisen suunnittelevan toimijuuden normeja yksilöllisellä suunnittelevalla toimijuudella. Bratmanin tavoitteena onkin rakentaa sosiaalisen toimijuuden normit yksilöllisestä materiaalista, ja varmaankin yksilöllisten normien hyväksyntä on tämänlaisen toimijuuden olettaen käyttövalmiina. Toinen kysymys onkin, voidaanko yksilöllistä toimijuutta rakentaa ilman yksilöllisten normien hyväksyntää. Harmillisesti Bratman ei käsittele tätä jälkimmäistä kysymystä juuri lainkaan.

¹⁹ ”[– –] being in the grip of a norm and guidance by a norm” (Roth 2015, 45.)

Miksi yksilönormit sitten ovat Bratmanille ensisijaisia, kun sekä yksilöllinen että sosiaalinen toimijuus ovat seurausta samasta normien hyväksynnän ydinkyvykkyydestä? Bratman (2015, 71) vetoaa tässä teoreettisen ohjelmansa yleisiin tavoitteisiin, joihin kuuluu pääasiassa näyttää, että sosiaalisen toimijuuden ei tarvitse olla perustavalla tavalla epäjatkovaa yksilötoimijuuden kanssa. Koska tällainen teoria on mahdollista laatia, on olemassa säästäväisyyden periaatteen takia hyviä syitä hyväksyä teoria sen sijaan, että hyväksyttäisiin teoria, joka selittää sosiaalista toimijuutta joillakin perustavanlaatuisesti uusilla ja primitiivisillä käsite- ja rakennelmilla. Sikäli kuin Bratman on tässä oikeassa, hän onnistuu siirtämään todistustaan Rothille: jos normin hyväksynnästä lähtien on mahdollista rakentaa parempi teoria, niin sellainen teoria olisi varmaankin syytä rakentaa, ennen kuin lähdetään kyseenalaistamaan Bratmanin teoriaa sillä perusteella, että sen tyyppinen teoria olisi parempi.

Rothin kysymys siitä, miksi sosiaalisen toiminnan normit ovat jollakin tavalla ongelmallisempi lähtökohta kuin yksilöllisen suunnittelevan toimijuuden normit on mielenkiintoinen, mutta vastaus on melko selvä: kun sosiaalista toimijuutta lähdetään tulkitsemaan yksilötoimijuuden pohjalta, yksilötoimijuus kaikinensa voidaan tietenkin ottaa annettuna. Tämä kaikki kuitenkin jättää avoimeksi kysymyksen siitä, miten yksilöllisten normien hyväksyminen suhtautuu Bratmanin konstruktion yksilöllisestä toimijuudesta. Voi olla, että Rothia seuraten on kuitenkin mahdollista argumentoida Bratmanin teoriaa vastaan kyseenalaistamalla yksilönormien rakentamisen mahdollisuutta puhtaasti individualistisista lähtökohdista.

Bratmanin selittämisen tavalle on olennaista se, että jaetulla intentiolla on jokin sosiaalinen rooli. Jaetun intention rooli on pääasiassa yhteisen toiminnan koordinointi ja jäsentäminen, sekä toimia neuvottelun mahdollistavana perusrakenteena. Bratmanin selitykset tähtäävät selvittämään, miten jaettuun aikomukseen liittyvät osailmiöt palvelevat tätä koordinoinnin roolia. Rothin (2015, 47) mukaan kuitenkin intentioiden jakamisen ilmiössä saattaa olla kyse muustakin. Erityisenä esimerkkinä jaetun aikomuksen muista funktioista Roth nostaa esiin vallan jakamisen, eli mahdollisuuden jakaa auktoriteetti ja valtaa yhdessä toimivan yksikön sisällä eri yksilöille päätösten tekemiseen.

Yleisesti ottaen Bratmanin (2014, 37–38, 101–102) teoria sallii melko laajan kirjjon petoksia ja väkivaltaa jaetun intentionaalisen toiminnan lomassa, koska kaikki jaettu intentionaalinen toiminta ei ole auttavaisuuden hengessä suoritettua yhteistyötä. Esimerkiksi keskitysleirille joutuneiden vankien ja vartijoiden voidaan ajatella rakentavan jotakin yhdessä, vaikka vangit eivät tietenkään ole toiminnassa mukana vapaaehtoisesti. Bratman tosin huomauttaa myös, että joissakin tilanteissa, toimintaa ei motivoi niinkään molempien aikomus toimia toisten aikomusten kanssa

vuorovaikutuksessa, vaan esimerkiksi pelko rangaistuksesta. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen, esimerkiksi jos joku osallistuja pakotetaan tekemään jokin tehtävä aseella uhaten, tai yksi osapuoli vain käyttää toista hyväkseen.

Tilanpuutteen takia Roth (2015, 47) ei anna mitään erityistä syytä sille, miksi jaetun aikomuksen analyyseissä pitäisi antaa nimenomaisesti vallanjakamisen funktiolle erityinen sija. Kyseessä on kuitenkin merkittävä kysymys, koska Bratman sallii merkittäviä eroja yhteiseen toimintaan osallistuvien tahojen valta-asemissa, kuten esimerkiksi aikaisemmassa joustamattoman henkilön A tapauksessa. Mikäli vallan jakaminen olisi jaettujen aikomusten varsinainen funktio jossakin merkittävässä määrin, niin tällaiset petokseen ja pakottamiseen perustuvat lähinnä unilateraaliset valtasuhteet voisivat estää jaetun aikomuksen syntymistä vielä merkittävämmässä määrin, kuin Bratman myöntää.

Bratmanin (2015, 73) vastauksen mukaan niin yksilölliset kuin jaetutkin aikomukset tekevät merkittävää työtä sen mahdollistajana, että kaikki toiminnan osapuolet – yksilöllisessä tapauksessa aikojien tulevat itset, jaetussa tapauksessa kaikki osallistujat – voivat vastaisuudessa osallistua rationaalisella tavalla aikomuksen toteutumiseen, mutta tästä ei kuitenkaan millään tavalla seuraa, että sen merkittävänä funktiona olisi toimia valtasuhteiden tasapainottajana. Itse asiassa epätasapainoiset valtasuhteet ovat tyypillisiä jaetulle toiminnalle, kuten lääkärin ja potilaan tai lapsen ja vanhemman väliset yhdessä toimittamat teot osoittavat. Keskitysleiriesimerkki, jossa vanginvartijat pakottavat vankeja rakentamaan, on eräänlainen ääritapaus. Siinäkin jaetulla aikomuksella on kuitenkin sopivanlainen koordinoiva rooli. Itse päätavoite ei ole vankien autenttisimman minuuden toteutumista, eikä työnjakokaan ole ehkä objektiivisesti tarkasteltuna täysin reilun oloinen. Jos vanginvartijat kuitenkin osallistuvat sillan rakentamiseen muuten kuin aseistettuna järjestyksenväljojina, niin yhteinen tavoite selittää sitä, kuinka monet paikallisen tason päätökset sovitetaan yhteen koherentiksi osasuunnitelmien rakennelmaksi, ja niillä voi olla kaikki Bratmanin analyysin edellyttämät roolit ja normatiiviset relaatiot keskenään.

5.5 Thomas Smith teoreettisesta säästäväisyydestä

Smith (2015) vertailee Bratmanin ja Gilbertin teorioita. Smith kyseenalaistaa, onko Bratmanin teoria oikeastaan Gilbertien teoriaa käsitteellisesti säästeliäämpi. Ensin Smith luettelee samankaltaisuuksia teorioiden välillä. Ensinnäkin Bratmanilla ja Gilbertillä vaikuttaa olevan sama selityksen kohde, mitä ilmentää samansuuntaisten esimerkkitapausten käyttäminen: yhdessä kävely, talon maalaaminen ja muu pienen mittakaavan jaettu toiminta. Lisäksi Bratmanilla ja Gilbertillä on samanlaiset yhteisen toiminnan taustavaatimukset: pelkkää strategista yhteistyötä, jossa toinen osapuoli on sinänsä epäoleellinen taustamuuttuja, ei voida laskea asianmukaiseksi yhteiseksi tekemiseksi, vaan

tarkastelussa on nimenomaan jonkinlainen vuorovaikutteisessa kumppanuudessa suoritettu teko. Myös itse selityksistä löytyy yhteneväisyyttä: ensisijainen selittävä asia on jonkinlainen jaettu ja yhteistä toimintaa kohtaan suunnattu käytännöllinen sitoumus, joka on normatiivisesti arvioitavissa, ja jota luonnehtii sen toimintaa ohjaava ja psykologinen merkitys. Toiseksi Gilbertin yhteinen sitoumus on eräänlainen monikkomuotoinen vastine yksilölliselle sitoumustilalle. Kolmanneksi kumpikaan ei postuloi tarvittavien psykologisten tilojen substraatiksi ryhmämieliä tai muitakaan metafyyssistä kauhistusta herättäviä kummituskaasuja leijaillemaan sosiaaliselle näyttämölle. Lisäksi kumpikin edellyttää, että sitoumus päämäärää kohti todella pyritään saavuttamaan vaikeudetkin voittaen, joihin voidaan lukea mahdollinen motivaation puute ja joustamattomuus osasuunnitelmien toteuttamisessa. (Smith 2015, 49–51.)

Bratmanin pääasiallinen kritiikki Gilbertiä kohtaan koskee sitä, että Gilbert postuloi monenlaista uutta teoreettista ja normatiivista sisältöä. Bratmanin mukaan sosiaalisen toiminnan edellyttämä käsitteellinen ja normatiivinen aines kuitenkin sisältyy ainakin alkeellisessa muodossa jo yksilöllisen toimijuuden selitykseen. Smithin (2015, 52) mukaan Bratman tuo sosiaalisen toiminnan teoriaansa yhtä lailla uutta normatiivista sisältöä, kuin Gilbertkin. Gilbertin sosiaalisen toiminnan teorian sisältö ei siis olisi sen epäjatkuvampaa suhteessa yksilötoimijuuteen, kuin Bratmanillakaan. Bratman (2015, 75) vastaa tähän, että vaikka yksilöllinen päätös osallistua jaettuun toimintaan tuottaa normatiivisen paineen käyttäytyä päätöksen mukaisesti ja yksilölliset ja yhteiset päätökset ovat rakenteellisesti samankaltaisia, Gilbert ei vain ole esittänyt perusteita, joilla yhteiset sitoumukset perustuisivat pelkästään yksilöllisen päätöksenteon resursseihin. Bratman tekee myös sen mielenkiintoisen huomion, että saattaa olla olemassa argumentti sen puolesta, että ei voi olla olemassa agenttia, joka ei kykene yhteisiin sitoumuksiin kykenemättä yksilöllisiin sitoumuksiin. Tällaisella argumentilla tuntuisi olevan jonkinlaista yhteyttä edellä kuvailun Rothin argumentin kanssa, joka tekisi yksilöllisestä ja sosiaalisesta normatiivisuudesta erottamattomia. Lisäksi Bratman huomauttaa, että pelkkä sitoutuminen ei riitä tuottamaan jaettua aikomusta, koska jostakin saatetaan sopia yhdessä epärehellisesti, ja tämä epärehellisyys selittää sitoumuksenkin kanssa lähinnä, miksi jotakin asiaa ei tehty.

Smith (2015, 57) kiinnittää huomiota myös asiaan, jota pitää Gilbertin teorian etuna suhteessa Bratmanin teoriaan. Saattaa olla tilanne, jossa henkilö saattaa suhtautua kielteisesti yhdessä J:n tekemiseen, mutta kuitenkin suostuu tekemiseen. Erityisesti saattaa olla, että henkilö haluaa, toivoo ja odottaa, että J:tä ei koskaan tapahdu, ja jopa elätellä salaisia toiveita J:n torjumisesta, mutta siitä huolimatta näissä olosuhteissa toimia siten, että J:n tavoitteet edistyvät. Smithin mukaan Bratman tuskin onnistuu näissä tilanteissa selittämään, miksi tässä on kyseessä jaettu aikomus, kun taas

Gilbertin teoriassa tällaiselle ilmiölle on tilaa. Bratman kuitenkin väittää, että on aivan mahdollista aikoa näissäkin olosuhteissa, koska on mahdollista aikoa jotakin olematta asiasta kovin innostunut.

Haluamiset eivät lähtökohtaisesti kontrolloi käytöstä samoin kuin intentiot, joten miksi ensimmäisen kertaluvun haluamisen edes pitäisi sisältyä intentioon? On tietenkin mahdollista, että tietynlainen innottomuus yhteistä tavoitetta voi estää jaetun aikomuksen syntymisen, jos innokkuuden puute estää muodostamasta aikomuksia toimia tavoilla, jotka ovat välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi. Tämän ei kuitenkaan tarvitse estää velvollisuuden syntymistä sellaisella tavalla toimimiseen, johon on ilmoittautunut sitoutuvansa.

5.6 Onko Bratmanin teoria liian älyllistä?

Bratman (2014, 104) nostaa itsekin esiin mahdollisena vastaväitteenä teorialleen jaettujen intentioiden sisällön huomattavan monimutkaisuuden. Jaettu intentio asettaa monenlaisia vaatimuksia intentioiden sisällölle, jotta ne voivat osallistua sopivalla tavalla muiden intentioiden kanssa yhteistä toimintaa koskevien intentioiden ja oheistaipumusten verkostoon. Yhdessä nämä intentioiden sisältövaatimukset kattavat melko laajan valikoiman käsitteellistä sisältöä. Bratmania vastaan voisi argumentoida nostamalla esiin mahdollisuuden siitä, että on olemassa agenteja, jotka kykenevät sopivaan vaatimattomaan sosiaalisuuteen, vaikka ne eivät kykene Bratmanin teorian edellyttämään monimutkaiseen käsitteelliseen representointiin.

Käsitteellisen monimutkaisuuden ongelma on käsitettävä yleisenä ongelmana Bratmanin teorialle. Jatkuvuusteesin kannalta sen merkitys saattaa olla vähäisempi: kuten Bratman (2014, 104) itsekin toteaa, esimerkiksi searlelaisten me-intentioiden tai gilbertiläisten yhteisten sitoumusten käsitteellistä monimutkaisuutta on hankala arvioida, koska ne esitetään redusoitumattomina peruselementteinä. Toisaalta esimerkiksi pienten lasten kyky käsitteellisen ajatteluun on vaikea tieteellinen kysymys, joten kovin suoraviivaisesti tällaiset näkökohdat eivät jatkuvuusteesin kyseenalaistamiseen johda. Psykologisen todellisuuden ja uskottavan käytännöllisen rationaalisuuden väliset suhteet on näin ollen enimmäkseen jätettävä jatkotutkimusten aiheeksi. Kuitenkin liiallisen monimutkaiseen rakenteeseen päätyminen saattaa jatkuvuusteesin kannalta olla merkki alkuperäisen teoreettisen materiaalin riittämättömyydestä ja sen tähden tehdyistä *ad hoc* -korjausliikkeistä, joten käsitteellisen monimutkaisuuden ongelma on tarkastelemisen arvoinen.

Ensinnäkin ”vaatimattoman sosiaalisuuden” päätarkoitus Bratmanin muotoilemana on toimia metodologisten yksinkertaistusten joukkona. Eräs näistä oletuksista on, että osallistujat ovat aikuisia. Oletettavasti tämän oletuksen nimenomainen tarkoitus on ohittaa ongelmat käsitteellisestä monimutkaisuudesta ja siten teorian psykologisesta uskottavuudesta kehittelyn ajaksi. Kun teoria on kehitelty, psykologisen monimutkaisuuden ongelma on kuitenkin kohtuullista esittää. Vaatimaton

sosiaalisuus ei saa salakuljettaa mukanaan sellaista käsitteellistä sisältöä, joka määrittelee tutkimuskohteen teorian mukaiseksi.

Suunnitteluteoria tuntuu näkevän kaiken toiminnan harkitsevana ja rationaalisena. Mutta onko tuollainen käsitys mielen toiminnasta tekoja tehdessä psykologisesti uskottava? Monesti ihmiset yksinkertaisesti tietävät, mitä pitää tehdä. Kun asiat etenevät normaalisti, emme harkitse ja suunnittele, vaan teemme asioita, jotka yleensä toimivat²⁰. Toimintavaihtoehtojen valinta tuntuu perustuvan johonkin automaattiseen ja vaistonvaraiseen prosessiin. Tämä on kuitenkin erittäin yleisen tason huomio, ja se vaikuttaa liittyvän kaikkeen toiminnan intentionaalisuuden analyysiin.

Psykologisen vaativuuden näkökohdat riippuvat tapauksen monimutkaisuudesta. On mahdollista, että intentionaalisen toiminnan mallitapaukset ovat joskus liian yksinkertaisia, ja intentionaalisuuspuheen soveltamisella pitäisi olla huomattavasti tiukemmat kriteerit. Ovien aukominen ja valojen sytyttäminen eivät ole kognitiivisesti haastavia tekoja, joiden taustalle tarvitaan käytännöllistä harkintaa ja suunnitelmia. Saattaa olla, että edes niiden kuvailu intentionaalisina menee liian pitkälle. On lähtökohtaisesti luonteva ajatus, että suuri osa ihmisten käyttäytymisestä on totunnaisten kaavojen toistamista, jossa ei tarvita suoranaista ajattelua edes melko vaatimattomissa määrin. Joidenkin asioiden tekeminen kuitenkin vaatii melko jalostuneita käsityksiä maailmasta sekä omista ja muiden motiiveista. Joka tapauksessa on selvää, että jos psykologista vaativuutta käytetään vasta-argumenttina suunnitteluteorialle, niin selityskohteesta täytyy muodostaa melko tarkka kuva.

Bratmanin käyttämä malliesimerkki on talon maalaaminen, joka on selvästi kädenheilautusta monimutkaisempi teko. Voisivatko kaksi nelivuotiasta maalata talon yhdessä? Bratmanin teoria edellyttää ensinnäkin, että kumpikin muodostaa oman aikomuksensa, jonka sisältönä on ”me maalaamme talon yhdessä”. Intention sisältöön kuuluu lisäksi, että yhdessä maalaamiseen sisältyy odotus toisen osallistumisesta maalaamiseen, ja kunkin maalaaminen on sopivassa yhteydessä toisen maalaamiseen esimerkiksi työnjaon kautta. Yhdessä talon maalaamisesta on siis kyettävä muodostamaan mielikuva, jossa kukin maalaa toisen maalaamiseen reagoiden. Lisäksi kunkin intention pysyvyys riippuu siitä, että muiden intentiot pysyvät. Bratman määrittelee näiden vaatimusten luonnehtimiseksi joukon teknisiä käsitteitä, mutta jaetun intention ilmiön mahdollisuus ei tietenkään riipu näiden teknisten käsitteiden sisäistämisestä. Sen sijaan täytyy olla jotakin, joka toteuttaa näiden sisältöjen merkitsemät roolit yksilön psykologiassa.

²⁰ ”When things are proceeding normally, experts don't solve problems and don't make decisions; they do what normally works.” (Dreyfus & Dreyfus 1986, 31.)

Yksi vaihtoehto ratkoa psykologisen monimutkaisuuden ongelmaa on tulkita uudelleen Bratmanin teorian edellyttämien psykologisten tilojen ontologista todellisuutta. Bratman (2014, 16, 28) puhuu itse normien implisiittisestä hyväksynnästä. Lisäksi Bratman (2014, 104) myöntää mahdollisuuden siihen, että jopa intentioiden monimutkainen sisältö on ”hiljaista”²¹ tai implisiittistä siten, että jokin intentioiden ja taipumusten kokoelma mahdollistaa kohteen tulkitsemisen niin kuin sillä olisi Bratmanin jaetun intention sisällöt. Bratman jättää tämän vaihtoehdon kehittämättä. Seuraavassa kehitellen yhtä mahdollisuutta tulkita jaettujen intentioiden implisiittisyyttä Daniel Dennettin (1978; 1987) intentionaalisten järjestelmien teorian kautta.

Dennettin teoriassa voidaan nähdä olevan kaksi pääkomponenttia. Ensinnäkin Dennett esittää mallin arkipsykologian selitysvuimasta. Dennett (1987, 15) käsittää intentionaalisten tilojen psykologian selittämisen ja ennustamisen strategiana muiden joukossa. Nämä ennustamisen ja selittämisen strategiat voidaan käsittää osapuilleen vastaamaan aineellisen maailman eri abstraktiotasoja. Toinen komponentti on ontologinen käsitys arkipsykologian postuloimien tilojen todellisuuden asteesta. Dennettin (1987, 15; 1991) mukaan olennaista selitysstrategian postuloimien entiteettien todellisuudelle on niiden tekemä selitystyö ja kyky mahdollistaa säännönmukaisuuksien hahmottaminen. Tätä voi verrata Gricen (1975, 30–31) ”ontologiseen marxilaisuuteen”, jossa mentaalisten tilojen olemassaolon kriteeri on niiden *toimiminen* selityksissä²². Gricen tarkoituksena on argumentoida *eliminativistista* käsitystä vastaan, jonka mukaan mentaaliset käsitteet tulee korvata tieteellisemmällä käsitteillä, kun taas Dennettin pääasiallinen kritiikin kohde on *vahva realismi*, jonka mukaan arkipsykologian entiteetit ovat konkreettisesti ihmisten aivoissa ilmentyviä tiloja. Grice ja Dennett joka tapauksessa päätyvät samankaltaiseen ontologiseen välimaastoon.

Dennett (1978, 3–6; 1987, 16–22) mainitsee kolme perusesimerkkiä selitysstrategioista ja valaisee niiden toimintaa shakkitietokone-esimerkillä. Kun selitetään nykyaikaisen shakkitietokoneen toimintaperiaatteita, tilannetta voidaan lähestyä monen eri abstraktiotason kautta. Yhtäältä kyseessä on aineellinen olio, joten epäilemättä siihen pätevät fysiikan lait. Toisaalta karkeimmalla abstraktiotasolla kyseessä on tietokone, joka pelaa shakkia – ja tämä on jo eräs selitys siitä, millainen

²¹ ”Tacit”; vrt. ”tacit knowledge”, hiljainen tieto. Hiljainen tieto on tietoa, jota ei voida verbalisoida tai käsitteellistää. Esimerkiksi taitoihin, kuten kielitaitoon ja moniin muihin monimutkaisiin taitoihin, liittyy hiljaisen tiedon komponentti, jota ei voi suoraan kommunikoida viestiä muille.

²² ”To fangle a new ontological Marxism, *they work therefore they exist*, even though only some, perhaps those who come on the recommendation of some form of transcendental argument, may qualify for the specially favoured status of *entia realissima*. To exclude honest working entities seems to me like metaphysical snobbery, a reluctance to be seen in the company of any but the best objects.” (Grice 1975, 30–31.)

laite on kyseessä. Näiden tasojen väliin mahtuu vielä erilaisia enemmän tai vähemmän tarkkoja insinööritieteellisiä kuvauksia laitteen toiminnasta.

Dennettin (1987, 16) mukaan *fysikaalinen näkökulma* on selitysstrategia, jossa käytetään fysiikan lakeja järjestelmän mallintamiseen mahdollisimman matalalla abstraktiotasolla. Ainakin periaatteessa on kuviteltavissa, että näin saadaan aikaan ennustava malli, joka tuottaa kaikki aineellisen maailman ilmiöt. Jokaisen fysikaalisen hiukkasen tarkan sijainnin ja liikemäärän selvittäminen on kuitenkin kykyjemme ulkopuolella, joten monimutkaisia järjestelmiä mallintaessa syntyy tarve abstrahoida empiiristä ainesta. *Suunnittelunäkökulmasta* laitetta tarkastellaan toiminnallisena kokonaisuutena, joka suorittaa jotakin tehtävää (Dennett 1987, 16–17). Sähkötekniikko saattaa päätellä piirilevyjen toimintaa koskevia faktoja katsomalla koneen piirikaaviosta, kuinka sen komponentit on kytketty toisiinsa. Ohjelmistoinsinööri saattaa tarkastella koneessa suoritettavan shakkimoottorin lähdekoodia ja havaita, miten kone manipuloi pelipuitaan. Ohjelmistoinsinöörin tarvitsee tietää vain ohjelmointikielensä tai sen taustalla olevan virtuaalikoneen abstrakteista määrittämisistä huolehtimatta, miten nämä on elektroniikan tasolla toteutettu. Suunnittelunäkökulma mahdollistaa siten laitteen toiminnan ennustamisen ja selittämisen tavalla, joka abstrahoi piiloon matalamman tason yksityiskohdat. Abstraktiotason nostamiseen liittyy tietenkin aina riski, että jotain matalamman tason kuvauksesta menetetään. Esimerkiksi sähkötekniinen vikaantuminen saattaa aiheuttaa sen, että mikroprosessorin aritmetiikkayksikkö alkaa laskea väärin, mitä on mahdotonta ymmärtää puhtaasti ohjelmistotekniikan virtuaalikonetasolta.

Mielentilojen kannalta olennaisin strategia on kuitenkin *intentionaalinen näkökulma*, jossa selityksen kohdetta käsitellään rationaalisena toimijana, jolla on informaatiota sen toimintaympäristöstä ja tavoitteita koskien toimintaympäristönsä tulevaa tilaa. Kun on onnistuttu muodostamaan käsitys selitettävän järjestelmän hallussa olevasta informaatiosta ja tavoitteista, niin käytännöllisen järjen soveltamisen pitäisi tuottaa käsitys siitä, mitä järjestelmän on rationaalista tehdä. Jos järjestelmä on rationaalinen toimija, niin tämä toimii samalla ennusteena järjestelmän tulevasta toiminnasta. (Dennett 1987, 17.) Shakkikoneen tapauksessa siis on olennaista todeta, että se pelaa shakkia. Se voi myös ilmentää erilaisia taipumuksia, jotka ovat luontevasti tulkittavissa uskomusten ja halujen kautta: se uskoo, että kuningatar pitää saada peliin mahdollisimman pian, koska se aikoo voittaa ja arvelee kuningattaren aikaisen pelaamisen palvelevan tätä päämäärää, ja niin edelleen.

Edellä kuvattu intentionaalisen näkökulman soveltamismenettely ei oikeastaan edellytä, että selitettävällä järjestelmällä ”todella” olisi edellä mainittuja uskomus- ja halutiloja. Se edellyttää vain, että sitä voidaan tulkita niin kuin sillä olisi nämä tilat. Ennustusstrategian toimiminen edellyttää, että kohde on rationaalinen, joten sillä pitää olla joitakin tiloja ja taipumuksia, jotka mahdollistavat

intentionaaliset tilojen attribuoinnit. Tämä tosiaan vaikuttaa olevan Bratmanin (2014, 104) minimivaatimus näiden tilojen luonteesta. Jos Bratmanin teoria voidaan tulkita näillä linjoilla, niin psykologisen monimutkaisuuden ongelma haihtuu savuna ilmaan, koska selitysmalli toimii riippumatta psykologisen todellisuuden ontologisista yksityiskohdista. Lisäksi Pacherien (2015) alipersoonalliseen kognitioon perustuva epäjatkuvuusargumentti on mahdollista purkaa, koska dennetiläinen tulkinta tekee arkipsykologisesta selittämistasosta autonomisen suhteessa kausaaliseen kognitiiviseen teoriaan. Siten alipersoonallisten mekanismien voidaan ajatella olevan esimerkiksi toteutus- tai supervenienssisuhteessa intentionaalisen näkökulman mukaisesti selitettävään toimintaan. Itse intentionaalinen järjestelmä voidaan ymmärtää autonomisena kokonaisuutena ilman viittausta sen toteutuksen yksityiskohtiin. Joka tapauksessa alipersoonallisella tasolla ilmenevät epäjatkuvuudet todellisen maailman yksilöllisen päämäärähakuisuuteen ja sosiaaliseen toimintaan kykenevien psykologisten järjestelmien välillä eivät siten vaikuta Bratmanin jatkuvuusteisiin.

Jos uskomukset, halut ja intentiot ovat osa tietynlaista tapaa puhua ihmisten käyttäytymisestä, mutta niitä ei tarkalleen ottaen vastaa mikään aivoissa tai mielessä sijaitseva tila, niin on epäselvää, että uskomus–halu–intentio-järkeistyksen olisivat selityksiä. Kuten ensimmäisessä luvussa on todettu, intentiopuheen keskeinen ero Anscombella ja Davidsonilla on, että Davidsonille järkeistyksen olisivat selityksiä. Selittävä rooli perustuu Davidsonilla siihen, että uskomuksilla ja haluilla kuvatut mielentilat ovat identtisiä fyysisten tapahtumien kanssa, joita puolestaan voi selittää kausaalisesti. Lisäksi kausaaliset säännönmukaisuudet jollakin tavalla tai toisella mukailevat arkipsykologisten tilojen rationaalisia säännönmukaisuuksia – joskaan mitään siltaavia *lakeja* näiden psykologisesti ja fyysisesti kuvattujen tilojen välillä ei ole. Jos arkipsykologian ja kausaalisten tilojen välillä ei ole minkäänlaista aineellista yhteyttä, niin päädytään anscombelaiseen käsitykseen intentioiden roolista selityksissä.

Dennettin teorian toinen pääkomponentti koskee arkipsykologisen tulkintastrategian postuloimien tilatyypin ontologista statusta. Dennett (1991) katsoo, että psykologiset tilat ovat abstrakteja olioita, kuten esimerkiksi gravitaatiokeskipisteet, mutta niiden toiminta silti perustuu johonkin, joten ne eivät ole pelkästään havaintoaineistoa kuvailevia malleja. Esimerkiksi vuorovesitaulukot ovat ennustusinstrumentteja, jotka tuottavat prediktiivisesti kelvollisen kuvauksen vuorovesien toiminnasta, mutta ne eivät selitä itse ilmiötä. Dennett (1991, 45–46) vertaa uskomusten, halujen ja intentioiden ilmauksia epäsuoriin mittaustuloksiin, jotka heijastavat selityskohteen – intentionaalisen agentin – sisäisiä tiloja. Nämä mittaustulokset viittaavat johonkin tarpeeksi todelliseen, kunhan niillä on sopivasti ennustusvoimaa ja ne kykenevät ilmaisemaan samat ilmiöt tiiviimmässä muodossa, kuin matalammalla abstraktiotasolla esitetty aineisto. Intentionaalisen toiminnan kannalta matalampi abstraktiotaso olisi esimerkiksi käyttäytyminen tai aivotoiminta fysiologisesti kuvailtuna. Dennett

(1991, 46) huomioi myös, että tämä malli on yhteensopiva Davidsonin käsityksen kanssa toiminnasta tietyllä tavalla kuvattuna: voi olla olemassa keskenään erilaisia kuvauksia, jotka siitä huolimatta ovat tekemisessä saman todellisuuden kanssa, kunhan niissä on kyse samoista säännönmukaisuuksista.

Dennettiläinen malli sopii hyvin yhteen Gricen olennonrakennusmenetelmän kanssa. Godfrey-Smith (2005) on esittänyt mallipohjaista lähestymistapaa arkipsykologian selittämiseen. Mallipohjainen lähestymistapa sallii monenlaiset ontologiset sitoumukset realismista instrumentalismiin. Se näkee arkipsykologian mallit erilaisten käsitysten additiivisena rikastamisena, jossa malleihin lisätään erilaisia elementtejä, ja siten mahdollistetaan erilaisten toimijuuskäsitysten muotoilu. Bratmanin malli on olennonrakennusmenettelyn omaksumisen takia eksplisiittisesti mallipohjainen lähestymistapa. Luotujen mallien ei tarvitse heijastaa suoraan empiiristä psykologiaa sen suuremmin kuin mitään valmiiksi olemassa olevaa esianalyttistä käsitejärjestelmääkään. Psykologisen todellisuuden yksityiskohdat eivät siten edellä kuvatun valossa ole välttämättä ongelmallisia Bratmanin kokonaiskäsitykselle. Bratmanin teoria voidaan käsittää pääasiallisesti käytännöllisen järjen toiminnan tarkempana artikuloitina. Bratmanin teorian edellyttämä arkipsykologia voidaan ymmärtää alipersonallisesta psykologisesta todellisuudesta suhteellisen autonomisena rationaalisten agenttien käyttäytymisen säännönmukaisuuksia tiivistävänä kuvausvälineenä. Puhe suunnitelmista ei olisi siten tarkka kuvaus psykologisista prosesseista, vaan rationaalisten agenttien toiminnan reunaehtojen ymmärryksestä.

5.7 Yksilöllisen ja sosiaalisen jatkuvuus

Jatkuvuusteesi on Bratmanin väite, että suunnittelevan toimijuuden ja sosiaalisen toimijuuden välillä ei ole merkittävää kuilua, joka pohjaisi metafysisesti, käsitteellisesti tai normatiivisesti uusien elementtien mukaan ottamiseen. Bratman pyrkii osoittamaan, että sosiaalisen toiminnan suunnitteluteoria on mahdollista muotoilla reduktiivisesti yksilöllisen suunnitteluteorian aineksista. Bratmanin analyysissä tämä tapahtuu muotoilemalla yksilöintioille sellaiset sisällöt, että monen osallistujan ryhmässä näiden intentioiden sisällöt limittyvät sopivalla tavalla, ja aiheuttavat sisältönsä nojalla yhteisen toiminnan. Tällöin syntyy jaettua intentionaalista toimintaa. Bratmanin tavoitteena on toisin sanoen laatia olennonrakennusmenetelmän puitteissa konstruktio, joka on metafysisesti, käsitteellisesti ja normatiivisesti konservatiivinen.

Mitä Bratman tarkoittaa metafysisellä konservatiivisuudella? Gricen olennonrakennusmenetelmä perustuu funktionaaliseen käsitteenmäärittelyyn, jossa psykologisia kyvykkyksiä lisätään materiaaliselle olennolle, ja psykologiset tilat saavat teoreettisen merkityksensä siitä, mikä niiden rooli on psykologisissa prosesseissa. Ainakin uusien intentionaalisten tilojen tyyppien, esimerkiksi searlelaisten me-intentioiden, mukaan tuominen olisi ei-konservatiivinen lisäys

olennonrakennuksessa (Bratman 2014, 13–14). Näin ollen yksi ehdokas metafysisesti ei-konservatiiviselle lisäykselle olisi Bratmanin että-intentio. Esimerkiksi Stoutland (2008, 541–542) onkin kritisoinut Bratmania juuri tästä, ja väittänyt että-intentioiden olevaan kokonaan uusi tilatyyppe, jonka Bratman on laatinut mittatilaustyönä sosiaalisen toiminnan teoriaansa varten. Stoutlandin kritiikin kärki perustuu siihen, että intentioiden sisällöt eivät voi olla mielivaltaisia propositionaalisia sisältöjä. Mutta kuten luvussa 4.1. on todettu, nämä sisällöt eivät ole mielivaltaisia. Bratman katsoo, että intentioiden on tuettava jonkinlaista versiota päätösehdosta, jonka mukaan intention sisältönä voivat olla vain sellaiset asiat, jotka voidaan katsoa olevan agentin päätäntävällässä.

Oleellinen osa jaettujen tekojen metafysiikkaa Bratmanille on yhteysvaatimus, joka on yllä esitetty seuraavassa muodossa: ”Osaintentioita ja toimintaa koskien vallitsee keskinäinen aloiteherkkyys. Aloiteherkkyys jäljittää yhteisen intention sisältöä, että kaikki toimivat yhdessä toistensa intentioiden kautta.” Bratman rakentaa yksittäisten intentioiden sisällön sellaiseksi, että se takaa tämän ehdon mukaisen yhteyden jaetun intention ja jaetun intentionaalisen toiminnan välillä. Joten tämän ehdon metafyyssinen konservatiivisuus riippuu intentioiden sisältöjen käsitteellisestä konservatiivisuudesta.

Metafyyssisen konservatiivisuuden kannalta olellaisin tekijä on kuitenkin se, että Bratmanin teoriassa kaikki intentiot ovat yksilöiden intentioita, ja siten kaikki tosiasiat jaetusta intentionaalista toimijasta palautuvat tosiasioihin yksilöistä. Teoria on metafysisesti individualistinen. Esimerkiksi Gilbert (2009) ja Tollefsen (2002) tulkitsevat ryhmiä itsessään intentionaalina toimijoina, ja heidän teoriansa postuloivat ryhmäagenttien olemassaolon. Bratmanin teoria sallii ryhmäagentit ainakin jossakin melko vaatimattomassa mielessä, mutta ei edellytä niiden olemassaoloa vaatimattoman sosiaalisuuden ilmiön aikaansaamiseksi.

Mitä Bratman tarkoittaa käsitteellisellä konservatiivisuudella? Bratmanin (2014, 31) mukaan siirtymä uskomus–halu-toimijoista suunnitteleviin toimijoihin koostuu epätriviaalista käsitteellisestä lisäyksestä. Lisäys tuo rakennettavan olion psyykkiseen kokonaisuuteen mukaan intentiot ja suunnitelmat, jotka muokkaavat sen toimintaa merkittävästi. Suunnitelmilla on niille ominaisia rooleja, jotka jäsentävät, koordinoivat sovittelevat toimijan tarkoitusperiä ajallisesti ulottuvassa prosessissa. Niillä on siis pelkistä uskomuksista ja haluista käsitteellisesti erillinen rooli, ja ne selittävät asioita, joita uskomusten ja halujen rooleilla ei voida selittää. Bratman on analysoinut näiden tilojen rooleja kattavasti suunnitteluteoriassaan. Käsitteellisesti konservatiivinen siirto olennonrakennuksessa ei lisää sellaisia elementtejä, jotka sisältävät tällaisia relevantilla tavalla uudenlaisia rooleja, vaan esimerkiksi täsmentää valmiiksi olemassa olevien käsitteiden rooleja.

Bratmanin sosiaalisen toiminnan teoriassa on lähinnä jalostettu yksilöllisen suunnitteluteorian käsitteistöä täsmentämällä intentioiden sisältöjä. Käsitteellinen jatkuvuus koskee kuitenkin sekä

teorian ilmaistamiseen tarvittavia, että Bratmanin intentionaalisten agenttien psykologisena sisältönä toimivia käsitteitä. Bratmanin jaetun intention analyysi määrittelee tietyn melko monimutkaisen sisällön kunkin osallistujan intentiolle. Lisäksi kaikki ehdot ovat yleistä tietoa koko ryhmässä. Jos tämä tulkitaan vaatimuksena toimijoiden todellisesta psykologisesta toiminnasta, niin vaatimus on melko vahva, ja on epäselvää, sisältyykö intentioiden suunnitteluteorian yksilöversioon näin vahvoja vaatimuksia itsereflektiivisyydelle. Tällä tavalla voidaan ajatella, että jaetun intention analyysi sisältää olennaisena osanaan enemmän käsitteellistä sisältöä. On kuviteltavissa, että oman toiminnan suunnittelu onnistuu enimmäkseen hiljaisen tiedon perusteella siten, että käsitteellinen aines on jollakin tavalla esiteoreettista tai jopa käsitteellisesti jäsentymätöntä. Jaetun intention analyysi kuitenkin edellyttää ilmeisesti uskomuksia, joiden sisältönä nämä suunnitelmarakenteet ovat. Eräs reitti ulos tästä ongelmasta on dennetiläinen instrumentalismi, kuten yllä on esitetty.

Mitä normatiivisella konservatiivisuudella tarkoitetaan? Yksilöllistä toimijuutta koskevat ristiriidattomuuden, koherenssin, stabiiliuden ja intentioiden koostettavuuden normit. Esimerkiksi aikomukset eivät saa olla keskenään ristiriidassa. Yksittäiset aikomukset pitää pystyä koostamaan laaja-alaisemmiksi aikomuksiksi, jotka sisältävät laaja-alaisempia päämääriä. Päämääriä ja keinoja koskevien aikomusten tulisi olla sopusoinnussa: jos S aikoo E ja uskoo että M on välttämätön keino E:tä kohti, niin S:n pitäisi nyt aikoa myös M. Näillä normeilla on yksilöllisen toimijuuden selittämisessä keskeinen funktio, ja tämän keskeisen funktion toteuttaa ensisijaisesti se, että toimija hyväksyy nämä normit implisiittisesti tai eksplisiittisesti. Normatiivisesti konservatiivinen lisäys on siten sellainen, ettei se poikkea olennaisella tavalla edeltävistä normeista, tai josta pystytään osoittamaan, että lisätyt normit ovat rationaalisesti kytköksissä edeltäviin normeihin.

Bratman pyrkii sisällyttämään yksilöitä koskevan teoriansa normatiivisen sisällön jaetun intention teoriaansa esittämällä täsmällisiä vaatimuksia intentioiden sisällöistä. Intention ”sinä ja minä menemme yhdessä autiotaloon” sisältöön kuuluu osana, että *sinä osallistut autiotaloon menemiseen*. Tämä asettaa minulle rationaalisen paineen osallistua toiminnan ohjaamiseen niin, että mikään ei ole ristiriidassa tämän kanssa. Tilanne on molemminpuolinen, eli kummallakin on symmetrinen vaatimus toisen osallistumista koskien. Tämä tarkoittaa keinojen ja päämäärien koherenssien kannalta sitä, että minulla on tarve kehittää keinot yhteisen päämäärämme saavuttamiseksi, ja sinulla samoin. Tämä tuottaa lisäksi paineen koordinoita näitä suunnitelmia yhdessä, mikä tukee suunnitelmien ristiriidattomuutta. Samanlaiset näkökohdat koskevat myös koostettavuutta. Bratmanin väite ristiriidattomuus- ja koherenssinormien jatkuvuudesta vaikuttaa vakuuttavalta.

Intentioille on ominaista tietty stabiilius. Olennainen tekijä sosiaalisen stabiiliuden taustalla on intentioiden pysyvyyden keskinäinen riippuvuus. Kunkin yksittäisen intention stabiiliudella on

taipumus tehdä muidenkin intentioista stabiileja. Lähtökohtana on siis pysyvyyden keskinäinen riippuvuus, ja tälle Bratman on maininnut kolme perustetta: toivottavuus, toteutettavuus ja velvollisuus. Yksilöiden toiminnan rationaalisuutta arvioidaan suunnitteluteoriassa periaatteilla, jotka vetoavat rationaaliin uudelleenharkinnan taipumuksiin. Rationaaliseen toimintaan sisältyy taipumus harkita suunnitelmia toisinaan uudelleen. Uudelleenharkinta ei kuitenkaan ole ilmaista, joten intentioita koskee myös stabiiliusnormi. Yksilöllisessä suunnitteluteoriassa keskeinen näkökulma stabiiliuden puolesta on kognitiivinen säästäväisyys. Koska yksilöt ovat kognitiiviselta kapasiteetiltaan rajoittuneita, ei ole myöskään syytä olettaa, että ryhmäkontekstissa tämä muuttuisi johonkin. Yhteisen toiminnan aloittaminen voidaan siten nähdä puiteperusteena toiminnan jatkamisen puolesta. (Ks. Bratman 2014, 90.)

Metafyysinen konservatiivisuus vaikuttaa sosiaalisen toiminnan suunnitteluteorian vähiten kiistanalaiselta jatkuvuuden muodolta, mikä on odotettavissa, koska Bratmanin teoria on eksplisiittisesti reduktiivinen ja metafyysisesti individualistinen. Kuitenkin että-intentiot voidaan nähdä ongelmallisina ei-konservatiivisina lisäyksinä. Että-intentioiden tarkempi olemus liittyy Bratmanin teorian käsitteellisiin yksityiskohtiin, ja Bratmanin mukaan ne ovat tavallisia intentioita, jollaisia intentioiden suunnitteluteoria käsittelee. Että-intentiot eivät ole ainoa käsitteellisesti monimutkainen osa Bratmanin sosiaalisen toiminnan teoriaa. Jaetun intention riittävien ehtojen analyysissä esitellään paljon teknisen kuuloista sisältöä osallistujien yksilöllisille intentioille. Jos kuitenkin väitteet metafyysisestä ja käsitteellisestä jatkuvuudesta hyväksytään, niin Bratmanin normatiivisen jatkuvuuden teesi vaikuttaa uskottavalta: yksilöllisen intentionaalisen toimijuuden normit kanavoituvat jaettujen intentioiden sisältöjen kautta sosiaalisen tason normeiksi.

6 Yhteenveto

Olen edellä esitellyt Michael Bratmanin intentioiden suunnitteluteorian ja sen laajennoksen sosiaaliseen toimintaan. Lisäksi olen käsitellyt näitä näkemyksiä koskevia kritiikkejä. Bratmanin teoria on erittäin monipolvinen kokonaisuus, joten sen kertakaikkinen tyrmäminen yhdestä suunnasta on luultavasti mahdotonta. Lupaavimmat hyökkäyskulmat kuitenkin liittynevät sen käsitteelliseen monimutkaisuuteen – ja sikäli ainakin epäsuorasti myös psykologiseen uskottavuuteen.

Bratmanin filosofisen projektin lähtökohtana on tulevaisuuteen suuntautuneen intention kunnianpalautus. Anscomben ja Davidsonin teoriassa intentiot jäävät sivuhuomioksi intentionaalisen toiminnan analyysissä, mikä on perinteisten teonfilosofisten ongelmien tarkastelukulmasta jopa luontevaa. Bratman kuitenkin pyrkii osoittamaan, että inhimillinen toimijuus on suunnittelevaa toimijuutta, jota ei voi ymmärtää tyydyttävästi ilman käsitystä niistä kognitiivisista rakenteista, joille suunnittelu perustuu. Nämä kognitiiviset rakenteet Bratman ymmärtää suunnitteluteoriensa avulla, ja niiden luontainen elinympäristö on käytännöllisen järjen sovellusala. Suunnitteluteoria ilmaisee, mitä intentiot ja intentionaalinen toiminta tarkoittavat käytännössä olennoille, joiden käytännöllinen järki ilmenee rajoitetusti rationaalisessa kognitiivisessa järjestelmässä.

Bratmanin inhimillistä toimijuutta koskevan vision peruspilari on ajatus suunnitelmarakenteiden teoreettisesta hedelmällisyydestä. Jaetun toimijuuden analyysi on yksi inhimillisen toimijuuden muoto muiden joukossa, johon Bratman on teoreettista viitekehystään soveltanut. Tämä tuottaa pitkälle kehitellyn mallin yksinkertaisesta jaetun intentionaalisen toiminnan muodosta. Bratmanin teoria on käsitteellisesti reduktiivinen ja metafyyysisesti individualistinen. Jaettu intentionaalinen toiminta perustuu jaettuihin intentioihin. Jaetuilla intentioilla on monimutkainen toimijoiden yhdessä suorittamaa toimintaa koskeva sisältö, jossa kukin osallistuu yhteiseen tekoon yhteisten suunnitelmien kautta. Yksilöllistä suunnittelua koskevat normatiiviset paineet kanavoituvat sosiaalisiksi normeiksi näiden yksilöiden yhteistä toimintaa koskevien intentioiden sisältöjen kautta.

Suunnitelmarakenteiden teoreettisen hedelmällisyyden tarkoitus on osoittaa, että jaetun toiminnan selittämiseksi ei ole tarpeen olettaa esimerkiksi muihin intentionaalisiin tiloihin palautumattomia me-intentioita tai kollektiivisia agenteja. Tässä mielessä teorian on tarkoitus olla rakenteeltaan yksinkertaisempi kuin Searlen tai Gilbertin teoria jaetusta toiminnasta. Toisaalta Bratman näyttää päätyvän melko monimutkaiseen sosiaalipsykologiseen rakenteeseen, joka edellyttää tilojen kantajilta kykyä ajatella käsitteellisesti ja rakenteellisesti monimutkaisia ajatuksia.

On mahdollista kyseenalaistaa, onko Bratmanin teoria vaativuutensa takia psykologisesti uskottava. Tutut ja arkipäiväiset esimerkit jaetun toimijuuden muodoista eivät ainakaan pintapuolisesti vaikuta

perustuvan kovin monimutkaiseen käsitteelliseen ajatteluun. Jos esimerkiksi lapset pystyvät tekemään asioita yhdessä ja näin ollen ilmentämään jaettua intentionaalisuutta, niin Bratmanin teoria tuntuu silloin lähes vaihtavan puheenaihetta. Bratman vetoaa teoriasa edellyttämien käsitteiden ja normien ”implisiittisen” tai ”hiljaisen” hyväksynnän mahdollisuuteen. Tällöin kuitenkin teoriakokonaisuus altistuu instrumentalistiselle tulkinnalle.

Bratmanin teorian mielenkiintoisimpia puolia on sen käsitteellinen rikkaus. Yhtäältä tämä mahdollistaa intentionaalisen toiminnan tulkitsemisen ja mallintamisen laajalta pohjalta. Toisaalta se lisää teorian monimutkaisuutta, mikä kuitenkin saattaa olla yksinkertaisesti oire sen pitkälle kehitellystä luonteesta. Käsitteellisen monimutkaisuutensa takia sen tulkitseminen saattaa kuitenkin edellyttää instrumentalistia ollakseen uskottava, mikä etäännyttää sitä empiirisestä psykologiasta ja siten mielen toiminnan kausaalisista prosesseista. Etäänntyminen kausaalisista prosesseista tekee Bratmanin teorian suhteen kausaaliseen teoriaan toimijuudesta problemaattiseksi.

Lähdeluettelo

- Alvarez, M. (2016), "Reasons for Action: Justification, Motivation, Explanation", Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2017 Edition)*, URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/reasons-just-vs-expl/>>.
- Anscombe, G. E. M. (1963). *Intention* (2. laitos). Oxford: Basil Blackwell. (1. laitos 1957)
- Baier, A. (1997). "Doing Things with Others", teoksessa Alanen, L., Heinämaa, S. ja Wallgren T. (toim.), *Commonality and Particularity in Ethics*. New York: St. Martin's Press Inc.
- Bermúdez, J. L. (2005). *Philosophy of psychology: a contemporary introduction*. New York: Routledge.
- Brand, Myles. (1984). *Intending and acting: Toward a Naturalized Action Theory*. Cambridge: The MIT Press.
- Bratman, M. E. (1987). *Intentions, plans, and practical reason*. Harvard University Press: Cambridge.
- Bratman, M. E. (1999a). "Toxin, Temptation, and the Stability of Intention". Artikkelikokoelmassa *Faces of Intention*. Cambridge: Cambridge University Press, 58–90 (1999).
- Bratman, M. E. (1999b). "I Intend That We J". Artikkelikokoelmassa *Faces of Intention*. Cambridge: Cambridge University Press, 142–161 (1999).
- Bratman, M. E. (1999c). "Davidson's Theory of Intention". Artikkelikokoelmassa *Faces of Intention*. Cambridge: Cambridge University Press, 165–224 (1999).
- Bratman, M. E. (2000). "Valuing and the Will". Artikkelikokoelmassa *Structures of Agency*. New York: Oxford University Press, 47–67 (2007).
- Bratman, M. E. (2014). *Shared Agency: A Planning Theory of Acting Together*. New York: Oxford University Press.
- Bratman, M. E. (2015). "Shared Agency: Replies to Ludwig, Pacherie, Petersson, Roth, and Smith". *Journal of Social Ontology* 1:1, 59–76.
- Davidson, D. (1963/1980). "Actions, Reasons and Causes". Artikkelikokoelmassa *Essays on Actions and Events*. Oxford: Clarendon Press, 3–19 (1980).
- Davidson, D. (1970/1980). "Mental Events". Artikkelikokoelmassa *Essays on Actions and Events*. Oxford: Clarendon Press, 207–227 (1980).
- Davidson, D. (1978/1980). "Intending". Artikkelikokoelmassa *Essays on Actions and Events*. Oxford: Clarendon Press, 83–102 (1980).
- Dennett, D. C. (1978), "Intentional Systems". Artikkelikokoelmassa *Brainstorms*, D. Dennett, 4. painos. Montgomery, Vermont: Bradford Books.
- Dennett, D. C. (1987), "True Believers: The Intentional Strategy and Why It Works". Artikkelikokoelmassa *The Intentional Stance*. Cambridge: The MIT Press (1987).

- Dennett, D. C. (1991). "Real Patterns". *The Journal of Philosophy* 88:1, 27-51.
- Dreyfus, H. L. & Dreyfus, S. E. (1986). *Mind over Machine*. New York: The Free Press.
- Driver, J. (2018). "Gertrude Elizabeth Margaret Anscombe". Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2018 Edition)*, URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/anscombe/>.
- Gibbard, A. (1990). *Wise Choices, Apt Feelings*. Harvard University Press: Cambridge.
- Gilbert, M. (1990). "Walking Together: A Paradigmatic Social Phenomenon". *Midwest Studies in Philosophy* 15:1, 1-14.
- Gilbert, M. (2009). "Shared Intention and Personal Intentions". *Philosophical Studies* 144 (1), 167-87.
- Godfrey-Smith, P. (2005). "Folk Psychology as a Model". *Philosophers' Imprint* 5:6, URL = <http://www.philosophersimprint.org/005006/>
- Grice, H. P. (1973). "Intention and Uncertainty". *Proceedings of the British Academy* 57, 263-279.
- Grice, H. P. (1974). "Method in Philosophical Psychology (From the Banal to the Bizarre)". *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 48, 23-53.
- Lammenranta, M. (1993). *Tietoteoria*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Lewis, D. (1970). "How to Define Theoretical Terms". *The Journal of Philosophy*, 67:13, 427-446.
- Lewis, D. (1972). "Psychophysical and theoretical identifications". *Australasian Journal of Philosophy* 73:1, 249-258.
- LePore, E & McLaughlin, B. (1985). "Actions, Reasons, Causes, and Intentions", teoksessa LePore & McLaughlin (toim.) *Actions and Events: Perspective on the Philosophy of Donald Davidson*. Oxford: Basil Blackwell.
- List, C. & Pettit, P. (2011). *Group Agency: The Possibility, Design and Status of Corporate Agents*. Oxford University Press.
- Ludwig, K. (2015). "Shared Agency in Modest Sociality". *Journal of Social Ontology* 1 (1), 7-15.
- MacFarlane, J. (2015). "Logical Constants", Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2018 edition)*, URL = <https://plato.stanford.edu/entries/logical-constants/>
- McLaughlin, B. (1985). "Anomalous Monism and the Irreducibility of the Mental", teoksessa LePore & McLaughlin (toim.) *Actions and Events: Perspective on the Philosophy of Donald Davidson*. Oxford: Basil Blackwell.
- Nozick, R. (1981). *Philosophical explanations*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pacherie, E. (2015). "Modest Sociality: Continuities and Discontinuities". *Journal of Social Ontology* 1:1, 17-26.

- Petersson, B. (2015). "Bratman, Searle, and Simplicity. A comment on Bratman, Shared Agency: A Planning Theory of Acting Together". *Journal of Social Ontology* 1:1, 27–37.
- Recanati, F. (2007) "It is Raining (Somewhere)". *Linguistics and Philosophy* 30:1, 123–146.
- Roth, A. S. (2015). "Practical Intersubjectivity and Normative Guidance: Bratman on Shared Agency". *Journal of Social Ontology* 1:1, 39–48.
- Searle, J. R. (1996). *The Construction of Social Reality*. Penguin: Lontoo.
- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Setiya, K. (2014). "Intention", Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2017 Edition)*, URL = <<https://plato.stanford.edu/entries/intention/>>.
- Smith, T. H. (2015). "Shared Agency on Gilbert and Deep Continuity". *Journal of Social Ontology* 1:1, 49–57.
- Tollefsen, D. (2002). "Organizations as True Believers". *Journal of Social Philosophy* 33:3, 395–410.
- Velleman, J. D. (1997). "How to share an intention". *Philosophy and Phenomenological Research* 57:1, 29–50.